

"Tanrı səmimi,
təmənnasız
arzuları eşidir
və reallaşdırır"

Rəşad
Məcid

»»» səhifə 12-13

Nahid
Hacıyevin
hekayəsi

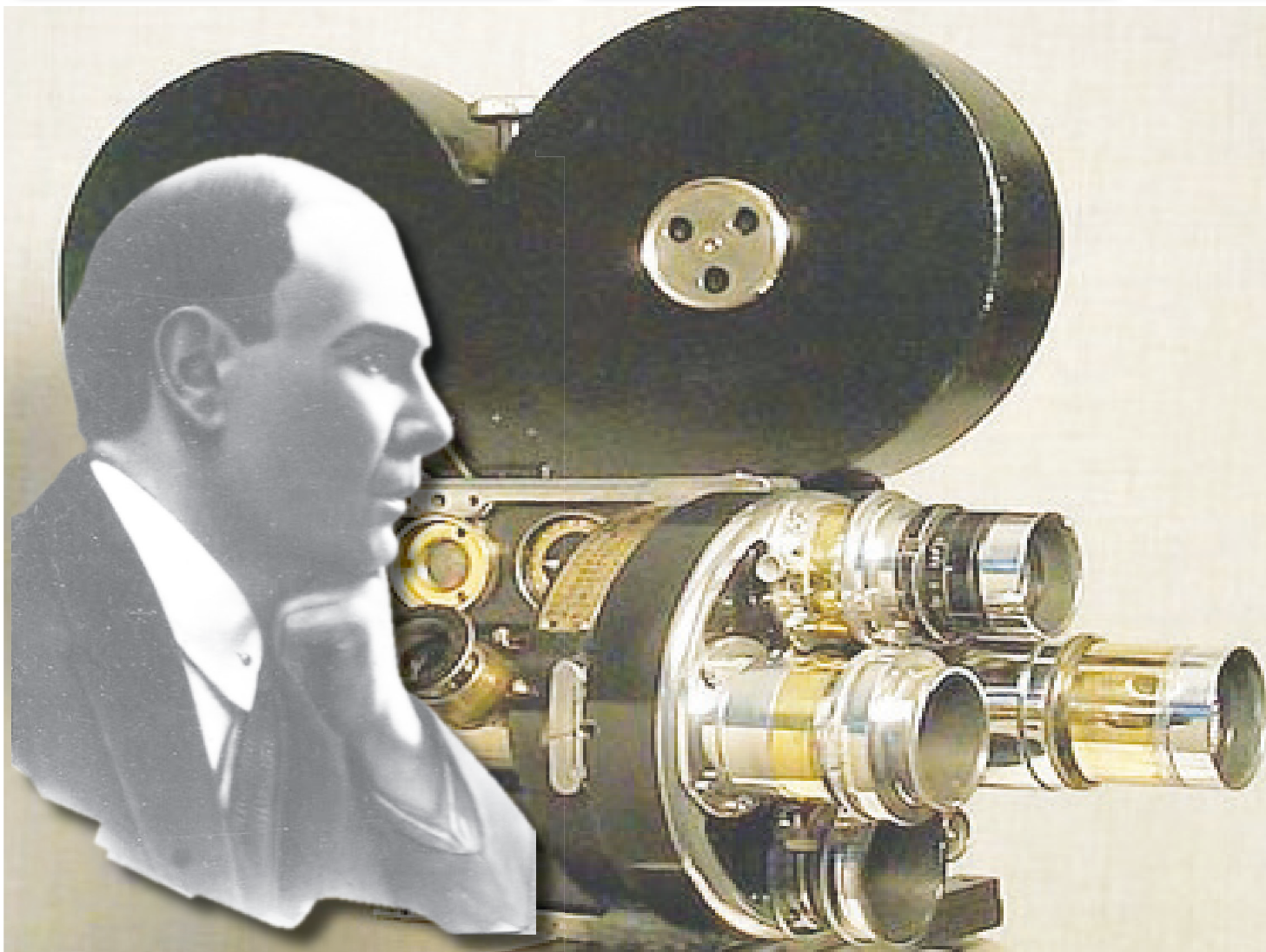
»»» səhifə 18

Əvvəli və
sonu olmayan
həyatın
tərənnümçüsü

Aleksandr
Blok

»»» səhifə 22

Azərbaycan kinosunun "Bismillah"ı

"Gizli kamera" ilə çəkilən ilk filmimiz
haqqında təfərrüatlar

»»» səhifə 15

Etimad Başkeçid
və Şəhriyar del
Gerani "Atalar
və oğullar"
layihəsində

»»» səhifə 8

Remarkın və
Heminqueyin
ilham pərisi -
Marlen
Ditrix

»»» səhifə 23

ANONS

Kolumbiyanın səfiri
Assad Xose Xater
Penyaya Markesin
kitabı təqdim edildi

»»» səhifə 3

İran şahının anası
Bakılı Tacülmülükün
xatirələrinin davamı

»»» səhifə 5

Qobustan qayalarından
idman olimpinə

»»» səhifə 7

Xaricə qaçan, 8 dəfə
basdırılan, külü göyə
sovrulan Hitler...

»»» səhifə 10

Azərbaycanlı qadınlara
qarşı erməni qətləmi

»»» səhifə 11

Nəqşibəndilik təriqəti:
Əbu Bəkrdən Ərdoğana
qədər yol

»»» səhifə 16

Avropaya meydan
oxuyan sultan II Murad

»»» səhifə 17

Andre Moruanın
"Vəsiyyətnamə"si

»»» səhifə 19

Alov, su, torpaq
haqqında
bilmədiklərimiz

»»» səhifə 20

Heydər Əliyev Fondundan uşaqlara şənlik hədiyyəsi

Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü ilə "Bakı-2015" birinci Avropa Oyunları çərçivəsində uşaq evləri və Daun Sindromlu Uşaqların Reabilitasiya Mərkəzinin balaca sakinləri üçün şənlik təşkil olunub. Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla Əliyeva şənlikdə iştirak edib.

Şənlikdə iştirak edən uşaqlar "Bakı-2015" ilk Avropa Oyunlarının ovqatını hiss etdilər, balacalara xas olan hədsiz səmimiyyət və sevinclə paytaxtımızda hökm sürən xüsusi ab-havaya əlavə rəng qatdılar. Uşaqları "Bakı-2015"-in rəmzləri Nar və Ceyran qarşıladı.

Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla Əliyevanın bu şənliyə gəlişi isə uşaqların sevincini ikiqat artırdı. Şənlikdə Nizami rayonundakı 1 nömrəli, Xətai rayonundakı 3 nömrəli, Suraxanı rayonundakı 2 nömrəli uşaq evlərinin və Daun Sindromlu Uşaqların Reabilitasiya Mərkəzinin sakinləri iştirak etdilər.

Leyla Əliyeva ətrafına toplaşan uşaqların sevincini bölüşdü, onlarla səmimi söhbət etdi. Bununla da xeyriyyəçiliyi, böyüməkdə olan nəslin hərtərəfli qayğı ilə əhatə olunmasını, müxtəlif humanitar aksiyaları fəaliyyətinin prioritet istiqamətləri müəyyən edən Heydər Əliyev Fondu paytaxtdakı uşaq müəssisələrinin sakinlərinə növbəti dəfə unudulmaz bir gün yaşatdı.

Tədbirdə balacalar üçün yaradılan əsl bayram ab-havası uşaqların əhval-ruhiyyəsini daha da yüksəltdi. Balacalar müxtəlif rəqslər ifa etdilər, yalnız uşaqlığa xas olan qayğısızlıqla ətrafdakılarla öz sevinclərini bölüşdülər. Bu təbəssümü isə onlara Heydər Əliyev Fondu bəxş etdi.

Həmişə olduğu kimi, bu dəfə də Fond uşaqlarla görüşə əliboş gəlmədi. Hər uşağa Heydər Əliyev Fondunun hədiyyələri təqdim edildi. Bu hədiyyələr arasında birinci Avropa Oyunlarının suvenirləri də oldu. Leyla Əliyeva onun ətrafında toplaşan uşaqlarla birlikdə rəqs etdi, söhbətləşdi, onlarla fotolar çəkirdi.

Bu tədbir həm də ölkəmizin balaca sakinlərinin birinci Avropa Oyunlarına dəstəyi oldu. "Bakı-2015"-in atributlarını üzərində daşıyan balacalar Avropa Oyunlarının əhval-ruhiyyəsinə köklənərək, öz aralarında qısa məsafəyə qaçış üzrə yarışda da iştirak etdilər. Uşaqlar üçün müxtəlif oyunlar, Avropa Oyunları ilə bağlı viktoria-nalar keçirildi. Qaliblər Heydər Əliyev Fondunun hədiyyələri ilə mükafatlandırıldılar.

Qəzet Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib. Şəhadətnamə nömrəsi: 3899

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi

Baş redaktor: Yaşar Əliyev

İcraçı direktor: Bəhlul Seyfəddinoğlu

Redaksiya heyəti: Nəriman Əbdülrəhmanlı, Mövlud Abdullayev, Feyziyyə, Naringül Əliyeva, Leyla Əliyeva, Sevinc Fədai

Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.

Tiraj: 1250. Sifariş: 1995

Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi, 74

Telefon: 595 16 05.

E-mail: aydinyol.az@gmail.com

İlham Əliyev çempionlarımızı təltif etdi

Prezident Azərbaycanın qadın voleybolçularının İtaliya millisi ilə oyununu da izləyib

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, xanımı, "Bakı-2015" birinci Avropa Oyunları Təşkilat Komitəsinin sədri Mehriban Əliyeva və ailə üzvləri Heydər Əliyev adına İdman Sarayında keçirilən sərbəst güləş üzrə yarışlarda Olimpiya oyunlarının ikiqat bürünc mükafatçısı, dünya və Avropa çempionu Xetaq Qazyumovun və gənclər arasında 2 qat Avropa çempionu, dünya çempionatın gümüş mükafatçısı, olimpiya çempionu 65 kq dərəcəsində mübarizə aparan Toğrul Əsgərovun final qarşılaşmalarını izləyiblər.

97 kq dərəcəsində yarışlara qatılan Xetaq Qazyumov ilk görüşündə Polşa güləşçisi Radoslav Baranı 10:0 hesabı ilə, növbəti mərhələdə isə moldovalı Nikolay Çebanı 4:0 hesabı ilə məğlub edib. O, daha sonra belaruslu İbrahim Saidov ilə qarşılaşıb. Rəqibinə 2:1 hesabı ilə qalib gələn güləşçimiz yarımfinalda rusiyalı Abdusalam Qadisovu da 4:2 hesabı ilə məğlubluyyətə uğradaraq finala vəsiqə qazanıb. Finalda gürcüstanlı Elizbar Odikadze ilə güləşən Xetaq Qazyumov 3:1 hesabı ilə qalib gələrək birinci Avropa Oyunlarının çempionu olub.

65 kiloqram çəki dərəcəsində güləşən Toğrul Əsgərov isə əvvəlcə rusiyalı İlyas Bekbulatova 8:7, daha sonra moldovalı Mixail Savaya 10:0 hesabı ilə qalib gəlib. Yarışın dördüdə bir finalında idmançımızın rəqibi fransalı Maksim Fiquen olub və bu qarşılaşmadan da Toğrul təmiz qələbə - 10:0 hesabı ilə qalib ayrılıb. Yarımfinalda Belarus idmançısı Azamat Nurikovu 7:2 hesabı ilə məğlub edən Olimpiya çempionumuz finalda İtaliya təmsilçisi Frank Markez Kamizo ilə üz-üzə gəlib.

Toğrul Əsgərov bu görüşü təmiz qələbə ilə başa vuraraq birinci Avropa Oyunlarının çempionu olub.

Hər iki idmançısının mükafatlandırma mərasiminə qatılan Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev qaliblərə medalları təqdim edib.

***

İyunun 17-də "Baku Crystal Hall"-da isə mundial çərçivəsində taekvondo üzrə daha iki çəki dərəcəsində yarışlar keçirilib. Kişilər arasında 68 kiloqram çəkiddə Azərbaycanı təmsil edən Ayxan Tağızadə yarımfinalda qalib gələrək finala vəsiqə qazanıb.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və xanımı, "Bakı-2015" birinci Avropa Oyunları Təşkilat Komitəsinin sədri Mehriban Əliyeva gənc idmançımızın finala çıxmaq uğrunda mübarizəsini izləyiblər.

Ayxan Tağızadə yarışın ilk mərhələdən başlayıb. Sloveniyalı Yure Pantarla döyüşən həmyerlimiz 11:3 hesabı ilə qalib gələrək dördüdə bir finalda London Olimpiya Oyunlarının qalibi, ikiqat dünya və ikiqat Avropa çempionu ispaniyalı Xoel Qonzales Bonilla ilə qarşılaşıb.

On doqquz yaşlı idmançımız təcrübəli rəqibini 7:5 hesabı ilə məğlub edərək yarımfinalda iştirak hüququ qazanıb. Bu mərhələdə Rusiya idmançısı Aleksey Denisenkonu 7:5 hesabı ilə məğlub edən Ayxan Tağızadə finala çıxıb.

Final görüşündə Ayxan Tağızadə polşalı Karol Robak ilə qarşılaşıb. Rəqib üzərində inamlı qələbə qazanan idmançımız birinci Avropa Oyunlarının çempionu olub.

Bu qələbələr münasibətilə Azərbaycanın dövlət himninin sədələri ilə üçrəngli bayrağımız ucaldı.

Beləliklə, Azərbaycan birinci Avropa Oyunlarında qazandığı qızıl medalların sayını 11-ə çatdırıb.

***

İyunun 17-də Azərbaycanın ev sahibliyi etdiyi birinci Avropa Oyunlarında qadınlar arasında voleybol yarışlarının növbəti oyunları keçirilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və xanımı, birinci Avropa Oyunları Təşkilat Komitəsinin sədri Mehriban Əliyeva qadınlardan ibarət Azərbaycan yığmasının İtaliya millisi ilə keçirdiyi görüşü izləyiblər.

"A" qrupunda yer alan Azərbaycan yığması İtaliya millisi ilə keçirdiyi görüşün birinci setində 25:22 hesabı ilə qalib gəlib. İkinci setdə 25:20 hesabı ilə rəqiblərdən üstün olan voleybolçularımız üçüncü setdə italyallılara 22:25 hesabı ilə məğlub olublar. Görüşün taleyi dördüncü setdə həll olundu. Bu seti Azərbaycan yığması 25:22 hesabı ilə qalib başa vurub.

Xatırladaq ki, ilk qarşılaşmasını Rumıniya yığmasına qarşı keçirən millimiz bu görüşdən qalib ayrılıb. İyunun 15-də isə qadın voleybolçularımız Polşa millisini 3:0 hesabı ilə məğlub ediblər.

Kolumbiyanın səfiri Assad Xose Xater Penyaya Markesin kitabı təqdim edildi

Iyunun 16-da Kolumbiya Respublikasının Azərbaycanı işlər vəkili cənab Assad Xose Xater Penya Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzində olub. Mərkəzin direktoru Afaq Məsud qonağı salamlayaraq, qurumun iyirmi beş il ərzində dünya ədəbiyyatı tərcüməsi üzrə gördüyü işlərdən, ölkə başçısı cənab İlham Əliyevin 16 may 2014-cü il Sərəncamıyla yeni status alandan sonra bu işlərin imkan dairəsinin daha da genişləndiyindən, dil və tərcümə sahəsi üzrə aparılan islahatlardan, qarşıda duran vəzifələrdən danışıb, Mərkəzin nəşrlərinin siyahısı yer alan kataloqu və Qabriel Qarsia Markesin Azərbaycan dilində nəşr olunan kitabını cənab Assad Xoseyə təqdim edib:

“Gördüyünüz bu səhifələri saralmış nəşr 1996-cı ildə işıq üzü görüb və ilk dəfə Markesi Azərbaycanca, Azərbaycan dilində tanıdan kitabdır. Bu kitab, eləcə də dünya ədəbiyyatından tərcümə edilmiş yüzlərlə nəşrlər Mərkəzin kasıb, imkansız vaxtlarında, qurumun öz qüvvəsi, ədəbiyyata olan sədaqəti və sevgisi ilə

ərsəyə gətirilib. Uzun illər dünya ədəbiyyatının ən aparıcı yazıçılarının əsərlərini Azərbaycana gətirən Mərkəz, bu gün öz milli ədəbiyyatının da dünyada tanınmasına çalışır, bununla bağlı dünyanın aparıcı qurumları ilə əlaqələr yaradır, iş birlikləri qurur. Yeni tərtib etdiyimiz iki

cildlik “Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası” hazırda bir neçə dilə tərcümə edilir və bu kitabın həmin ölkələrin nüfuzlu nəşriyyatlarında nəşri nəzərdə tutulur. Bu nəşrin, həmçinin dünyanın aparıcı dillərindən olan ispan dilinə tərcümə edilməsini də vacib sayır, tərcümə

prosesində ispan dili daşıyıcıları olan bədii tərcümə ustalarının, yazıçı və şairlərin iştirakını mühüm hesab edirik”.

Mərkəzin təşkil etdiyi Azərbaycan dili kurslarının iştirakçısı olan cənab Assad Xose öz növbəsində, Mərkəzin gördüyü işləri, ədəbiyyata, bədii tərcüməyə olan münasibətini yüksək dəyərləndirərək, Markesə olan bu sevgidən bir kolumbiyalı kimi qürur duyduğunu bildirib. Azərbaycan-Kolumbiya əlaqələrinin möhkəmlənməsində əsaslı rolunu alan tərcümənin, ədəbi əlaqələrin əhəmiyyətindən söz açan müvəqqəti işlər vəkili Azərbaycan və Kolumbiya şairlərinin şeirlərinin yer alacağı “Azərbaycan-Kolumbiya poeziyası toplusu”nu nəşr etmək təklifini irəli sürüb:

“Belə bir toplunu biz, ərəb ölkələri ilə hazırlamışıq. Xalqların, ölkələrin yaxınlaşmasında belə toplular, ümumiyyətlə, ədəbiyyat mübadilələri böyük əhəmiyyət daşıyır. Azərbaycan ədəbiyyatının ispan dilinə tərcüməsi, Kolumbiyada tanınması, həmçinin Azərbaycanda ispan dilinin tədrisi sahəsində də sizə öz köməkliyimizi əsirgəməyəcəyik. Kolumbiyada tez-tez dünya poeziyası festivalları keçirilir. Azərbaycan şairlərinin bu festivallara qatılması bizim üçün çox xoş olardı”.

Görüşün sonunda Mərkəzin nəşrləri, Qabriel Qarsia Markesin əsərlər toplusu cənab Assad Xoseyə hədiyyə edilib.

“Azərbaycan həqiqətləri” dünya çapında

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin aztc.gov.az ünvanlı saytının “Azərbaycan həqiqətləri” bölümü fəaliyyətə başladı.

Adı çəkilən bölüm vasitəsi ilə Azərbaycanın qədim tarixi, mədəniyyəti və əraziləri barədə mətn və materiallar, sənədli faktlar və məlumatlar, həmçinin qədimdən üzü bəri Azərbaycana qarşı törədilən haqsızlıqlar, erməni təcavüzü, Xocalı soyqırımı, 20 Yanvar həqiqətləri barədə araşdırmalar mütəmadi və davamlı şəkildə, doqquz dildə dünya ictimaiyyətinə çatdırılacaq.

“Milli geyimlərimizin dünəni və bu günü” devizi altında yürüş

Iyunun 18-də Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin dəstəyi və Azərbaycan İnkişaf Mərkəzi İctimai Birliyinin təşkilatçılığı ilə “Milli geyimlərimizin dünəni və bu günü” devizi altında yürüş təşkil edilib. AzərTAC xəbər verir ki, yürüşdə ictimai birliyin və nazirliyin 30-dan çox əməkdaşı iştirak edib.

Əvvəlcə “Rasim folklor” çalğı qrupunun müşayiəti ilə gənc rəqəslər öz məharətlərini göstərilib. Daha sonra Asaf Zeynallı adına Musiqi Məktəbinin tələbəsi Vüqar Əbilov və Milli Konservatoriyasının tələbəsi Tuqay İsmayılova ifalarında “Sarı gəlin”, “Qarabağ şikəstəsi” və s. milli musiqilərimiz səslənib.

Azərbaycan milli dəyərlərinin qorunub saxlanması, milli musiqi və geyimlərimizin təbliğində gənc nəslin üzərinə düşən öhdəliklər yürüşün əsas məqsədini təşkil edib. Konsert proqramından sonra yürüş “Azneft” meydanından Fəvvarələr meydanına qədər davam edib. Yürüş, son dayanacaqda bir sıra milli rəqs nömrələrinin ifası ilə yekunlaşıb.

Narkotikin törətdiyi bəlalər müzakirə mövzusu olub

Iyunun 18-də Nizami rayon Mərkəzləşmiş Kitabxana Sisteminin (MKS) Mərkəzi Kitabxanasında Dövlət Proqramının icrasını təmin etmək məqsədilə narkomanlığa qarşı mübarizə ilə əlaqədar “Narkotikin törətdiyi bəlalər” mövzusunda tədbir keçirilib.

AzərTAC xəbər verir ki, Nizami rayon MKS-nin direktoru S.Əliyeva narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin, onların qanunsuz dövriyyəsi və yayılması haqqında məlumat verib.

Tədbirdə Daxili İşlər Nazirliyinin əməkdaşı X.Rzayev gənclər üçün ən qorxulu xəstəliklər mənbəyi olan narkomanıya haqqında danışıb.

Bildirilib ki, son illər respublikamızda narkotik vasitələrə və bəhəşedici maddələrə qarşı mübarizə xeyli güclənib, bu sahəyə cavabdeh olan dövlət orqanları ilə yanaşı, ictimai təşkilatların da fəallığı artıb.

Sonda kitabxananın fəal oxucuları bu mövzu ətrafında öz fikirlərini bölüşüblər.

I Avropa Oyunları ilə bağlı Bakıda reklam-çap məhsulları yayılır

I Avropa Oyunlarının Bakıda keçirilməsi idman sahəsində həyata keçirilən dövlət siyasətinin gücləndirilməsinə, Azərbaycanın beynəlxalq nüfuzunun daha da artmasına, dünya idman aləmində önəmli yer tutmasına şərait yaratması ilə yanaşı, ölkəmizin mədəniyyətinin, turizm potensialının təbliği baxımından da mühüm rol oynayır.

Bu məqsədlə birinci Avropa Oyunları ilə bağlı Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi tərəfindən “Bakının kafe və restoranları”, “Muzeylər, qoruqlar və qalereyalar”, “Teatrlar, kinoteatrlar və konsert zalı” və “Parklar” adlı yeni reklam-çap məhsulları hazırlanıb.

Nazirlikdən AzərTAC-a bildiriblər ki, Oyunlar çərçivəsində ölkəmizə səfər edən xarici qonaqlar arasında yayılması məqsədilə ümumilikdə 18 adda reklam-çap məhsulları sifariş edilib. Azərbaycanın turizm potensialını əks etdirən və müxtəlif mövzuları əhatə edən reklam-çap məhsullarının Bakı və Mingəçevir şəhərlərində 20-dən artıq məntəqədə ödənişsiz yayılması həyata keçirilməkdədir.

“Gəncləşən muğam” devizi altında gənc ifaçıların konserti

Iyunun 18-də Heydər Əliyev Sarayında gənc muğam ifaçılarının sayca altıncı “Gəncləşən muğam” adlı konserti keçirilib. AzərTAC xəbər verir ki, Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının prorektoru Lalə Hüseynova konsertin Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin təşkilatçılığı ilə Azərbaycanda birinci Avropa Oyunları çərçivəsində keçirildiyini bildirib.

Diqqətə çatdırılıb ki, ənənəvi olaraq hər il keçirilən “Gəncləşən muğam” layihəsinin rəhbərləri xalq artisti, professor Mənsum İbrahimov və əməkdar artistlər - tarzən Elçin Həşimov və kaman ifaçısı Elnur Əhmədovdur.

Konsertdə Azərbaycan Milli Konservatoriyasının professoru, xalq artisti Mənsum İbrahimov çıxış edərək layihə haqqında geniş məlumat verib. Bildirib ki, layihənin adı özündə, yaşı min illərlə ölçülən muğam sənətinin gənclərin ifasında gəncləşdiyini əks etdirir. XXI əsrə haqlı olaraq “Muğam əsri” adlandırılan natiq diqqətə çatdırıb ki, layihənin əhatə dairəsi ilbəl genişlənir. 2005-ci ildən reallaşdırılan layihə çərçivəsində təşkil olunan otən beş konsert onlarla istedadlı ifaçının tanınmasına təkan verib.

Vurğulanıb ki, Azərbaycanın birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevanın mədəniyyətimizin və incəsənətimizin, o cümlədən muğam sənətimizin ölkədə və onun hüdudlarından kənarında təbliğində və tanınmasında müstəsna rolu var. Ölkəmizdə bu sahədə çalışan sənət adamlarına böyük dəstək və qayğı göstərilir.

Konsertdə 17 muğam ifaçısı çıxış edib. Bu gənc ifaçıların hamısı Azərbaycan Milli Konservatoriyasının tələbələridir. Onların ifasında zərb muğamlar, muğam-təsniflər, xalq mahnıları ilə yanaşı, bəstəkar mahnıları da səsləndirilib.

“Şeyx Sənan” ilk dəfə gürcü dilində səhnəyə qoyulacaq

Görkəmli dramaturq Hüseyin Cavidin “Şeyx Sənan” əsəri ilk dəfə gürcü dilində səhnəyə qoyulacaq. Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrının (ADAMDT) mətbuat xidmətindən AzərTAC-a bildiriblər ki, ADAMDT və Gürcüstanın K.Marcanişvili adına Akademik Dram Teatrının birgə layihəsi olan “Şeyx Sənan” faciəsi hər iki teatrda Azərbaycan və gürcü dillərində tamaşaya qoyulacaq. Əvvəlcə Bakıda, sonra isə Tbilisidə nümayiş olunacaq tamaşanın birinci hissəsi Azərbaycan dilində, ikinci hissəsi isə gürcü dilində təqdim ediləcək.

“Şeyx Sənan” faciəsi gürcü dilinə tərcümə edilib və əsərin gürcü dilində olan nüsxəsi Gürcüstandan Azərbaycana göndərilib.

Finlandiyalı rejissor: "Azərbaycanın inkişafı göz qabağındadır"

Finlandiyalı rejissor-yazar Ville Haaspasalo "Qafqaza yay səfəri" layihəsi çərçivəsində Azərbaycana gəlib.

AzərTAC xəbər verir ki, bu barədə "texas.de" saytı məlumat yayıb. Məlumatda bildirilir:

"Ville Haaspasalo Qafqazın ən zəngin ölkəsi olan Azərbaycana gəlib. Onun səfəri paytaxt Bakıdan başlayır".

Sayt finlandiyalı yazarın fikirlərinə də yer verib: "Azərbaycanın inkişafı göz qabağındadır. Də-nizdə böyük neft və qaz yataqları

Azərbaycanın gələcək inkişafı üçün əhəmiyyətli investisiya yatırılmasına imkan verir".

Sayt Haaspasalonun sözlərinə istinadən Azərbaycan mətbəxinin təamlarının çox dadlı olduğunu xüsusi qeyd edir. Finlandiyalı rejissor Bakı-nun qədim yerlərinə də baş çəkib.

Dövlət Musiqili Teatrından xüsusi repertuar

Azərbaycan Dövlət Musiqili Teatrı ölkəmizdə keçirilən birinci Avropa Oyunları ilə əlaqədar qarşıdakı həftələr üçün xüsusi repertuar hazırlayıb.

AzərTAC xəbər verir ki, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin dəstəyi ilə teatrın repertuarında ki bir sıra tamaşalar məhz birinci Avropa Oyunları ilə əlaqədar ölkəmizə gələn qonaqlara – turistlərə, idmançılara keyfiyyətli xidmət göstərmək üçün ingilis dilinə tərcümə olunub.

İyunun 18-dən başlayaraq həftəsonuna kimi dörd gün ərzində tamaşaçılara beş səhnə əsəri – iyunun 18-də "Skapenin kələkləri" (J.B. Molyer), "O olmasın, bu olsun" (Ü.Hacıbəyli), iyunun 20-də "Bankir adaxlı" (E.Sabitoglu, T.Vəliyeva), iyunun 21-də "Qırmızı-papaq" (E.Sabitoglu, Y.Şvarts) və "Kimdir müqəssir?" (Ə.Haq-verdiyev) tamaşaları təqdim olunacaq.

Azərbaycan və rus dillərində oynanılacaq tamaşalar eyni zamanda əcnəbi qonaqlar üçün ingilis dilinə subtitrlər vasitəsilə tərcümə edilərək nümayiş olunacaq.

Gənc rejissorları Beynəlxalq Teatr Festivalında

İyunun 19-dan Azərbaycan Dövlət Musiqili Teatrının gənc rejissorları – Anar Sadıqov və Əlif Cahangirov Moskvada keçirilən A.Çexov adına Beynəlxalq Teatr Festivalında iştirak edəcəklər.

Teatrın mətbuat xidmətindən AzərTAC-a bildirilib ki, Anar Sadıqov və Əlif Cahangirov festival çərçivəsində təşkil olunan "Gənc rejissorların laboratoriyası"nda V.N.Pankov, V.A.Rijakov, K.M.Qinkas, A.Y.Şapiro, A.Şenderova, A.S.Konçalovski kimi görkəmli sənətkarların ustad dərslərini dinləyəcəklər. Onlar, həmçinin festivalda "İonesko. Süita" (Fransa, rejissor Emmanuel Demarsi-Mota), "Düyü" baleti (Tayvan, baletmeyster Lin Xvay Min), "Qolem" (Böyük Britaniya, rejissor Syuzan Andreyd), "Həyat davam edir" (Böyük Britaniya, baletmeysterlər Akram Xan, Rassel Malifant, Mats Ek, Uilyam Forsayt), "Torqi" (Rusiya, rejissor Dmitri Kırımov) adlı səhnə əsərlərinə baxmaq imkanı qazanacaqlar.

Gənc rejissorlarımız tədbirdə Azərbaycan Teatr Xadimləri İttifaqının dəstəyi ilə iştirak edəcəklər.

Nizami Kino Mərkəzində iki yeni film

İyunun 18-dən etibarən Nizami Kino Mərkəzində Amerika və Kanada istehsalı olan 3 D formatında çəkilmiş "Poltergeyst" və Rusiyanın "Barmen" filmlərinin nümayişi başlanıb.

Rejissor Qil Kinanın, Stiven Spilberq və Devid Linds –Ebeyrin ssenariləri əsasında dəhşət və triller janrında çəkdiyi "Poltergeyst" filmi qara qüvvələrin kiçik qızlarını qaçırdıqları bir ailədən bəhs edir. Qızı xilas etmək üçün ailə birləşir...

Filmə rollara Sem Rokuell, Rozmari Deuitt, Sakson Şarbin, Kayl Ketlett, Kennedi Klements, Cared Xarris, Ceyn Adams, Syuzen Xeyard, Nikolas Braun, Karen İvani və başqa aktyorlar çəkilib.

Həmçinin, həmin gündən etibarən rejissor Dina Şturmanovanın Denis Kaymakovun ssenarisi əsasında, komediya janrında çəkdiyi "Barmen" filminin də nümayişi başlanıb.

Baş qəhrəman Vadik darıxdırıcı həyatını dəyişmək istəyir. Lakin, uğursuzluq qorxusu və özünə inamsızlığı məqsədinə çatmağa imkan vermir. Hər şey, təsadüfən girdiyi barda sirlə barmenin düzəltdiyi kokteyli içəndən sonra dəyişir. Artıq o, mister Xarizmadır və bütün dünya ayaqları altındadır. Hətta gözəlçə Yuliya ona diqqət yetirir.

Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi Zaqatalada "Azərbaycan multikulturalizmi" mövzusunda mühazirə keçirib.

Mərkəzdən APA-ya verilən məlumata görə, analitika şöbəsinin baş məsləhətçisi, fəlsəfə doktoru Rəşad İlyasov tədbir iştirakçılarında multikulturalizm dəyərləri və onların müasir Azərbaycan cəmiyyətində rolu, tarixi-siyasi, eləcə də milli-mədəni qaynaqları haqqında məlumat verib.

R. İlyasov Azərbaycanın multikultural siyasəti, multikulturalizm modelinin nümunəvi potensialı və xüsusiyyətlərinə diqqət çəkərək dünyadakı multikulturalizm modelləri ilə müqayisəli təhlillər aparıb.

Heydər Əliyev mərkəzində baş tutan tədbirdə rayonun gəncləri, ziyalıları, müxtəlif etnik və dini icma nümayəndələri iştirak ediblər. Mühazirə Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin "Azərbaycan multikulturalizmi: səyyar dərslər" layihəsi çərçivəsində reallaşdı.

Multikulturalizm Mərkəzi Zaqatalada mühazirə keçirib

Azərbaycanın əməkdar artisti TÜRKSOY-un xətti ilə keçiriləcək konsertdə çıxış edəcək

Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrının gənc və istedadlı solisti, Əməkdar artist, Prezident mükafatçısı Afaq Abbasova iyunun 20-dən 27-dək Türkmənistanda TÜRKSOY-un xətti ilə keçiriləcək tədbirdə çıxış edəcək.

Teatrın mətbuat xidmətindən AzərTAC-a bildirilib ki, türk dünyasının ən məşhur vokal ustalarının çıxış edəcəyi konsertlər iyunun 23-də Marı, 25-də isə Türkmənabad şəhərində baş tutacaq. Türkmənabadda keçiriləcək konsertdə Türkmənistan Prezidentinin də iştirakı gözlənilir.

Afaq Abbasova konsertlərdə Türkmənistan Dövlət Simfonik orkestrinin müşayiəti ilə Üzeyir Hacıbəylinin "Arşın mal alan" operettasından Gülçöhrənin və Fikrət Əmirovun "Sevil" operasından Sevilin ariyalarını ifa edəcək.

Azərbaycan filmləri Özbəkistanda

Nizami adına Daşkənd Dövlət Pedaqoji Universitetində yaradılmış Azərbaycan mədəniyyəti və ədəbiyyatı mərkəzində Azərbaycan bədii filmləri nümayiş olunub.

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin informasiya və ictimaiyyətlə əlaqələr şöbəsinə APA-ya verilən məlumata görə, "Kino günü"ndə Azərbaycanın Özbəkistandakı səfirliyi və onun nəzdindəki Heydər Əliyev adına Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzinin əməkdaşları, universitetin müəllim və tələbə heyəti iştirak ediblər.

Azərbaycan mədəniyyəti və ədəbiyyatı mərkəzinin direktoru Gülbahar Aşurova Özbəkistanda Azərbaycanın bədii filmlərinə böyük maraq olduğunu bildirib və əlavə edib ki, bu günə qədər bir çox Azərbaycan bədii filmləri özbək dilinə dublyaj olunaraq Dövlət Televiziyasında nümayiş etdirilib.

O, "Arşın mal-alan", "Qayınana", "Əhməd haradadır", "Bir cənub şəhərində" və s. filmlərin hər il televiziya kanallarında göstərildiyini bildirib.

Tədbirdə tələbələr Azərbaycan ədəbiyyatından şeir və qəzəllər ifa ediblər.

Qeyd edək ki, "Azərbaycan kinosu günü"ndə "Dərviş Parisi partladı", "Qayınana" bədii filmləri nümayiş olunub.

● **ran şahı Rza Pəhləvinin və oğlu Məhəmməd Rza Pəhləvinin həm şəxsi, həm də siyasi həyatında azərbaycanlılar, xüsusən də azərbaycanlı qadınlar mühüm rol oynayıblar. Məhəmməd Rzanın həyat yoldaşı Fərəh Pəhləvi öz ad-sanına və fəaliyyətinə görə həm ölkə içində, həm də xaricdə böyük nüfuz sahibi idi. Rza şahın həyat yoldaşı, Məhəmməd Rzanın anası Banu Tacülmülük Badkubeyi isə Pəhləvilərin hakimiyyətinin möhkəmlənməsində son dərəcə əhəmiyyətli rol oynamışdı. Fərəh Pəhləvi bizim oxuculara təqdim edilsə də, Tacülmülükün həyatı və fəaliyyəti bu günədək məlum deyil. Bunu nəzərə alaraq onun 1980-ci ildə Nyu-Yorkda və elə həmin ildə Tehranda çap edilmiş "Pəhləvi kraliçası" adlı memuarından bəzi hissələri orijinaldan - farscadan çevirib, oxuculara təqdim etməyi qərara aldım.**

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Qum şəhərinə çatanda ətrafımızda olanlar gecəni burada qalması və səhər yenidən yola düşməyi məsləhət gördülər. Qum mollalarından həmişə zəhləsi gədən, axundları daim təhqir edən Rza bu şəhərdə qalmaqdan vaz keçdi və bizi maşından düşməyə qoymadı.

Rza bütün hakimiyyəti boyu mollaların libasını dəyişmiş, onları "şapka" (Pəhləvi papağı) qoymağa məcbur eləmişdi. Quma çatanda həmin mətləbə işarə edərək, İrandan tezliklə çıxmağımızın vacib olduğunu diqqətə çatdırdı. Dedi ki, qoy mollalar yenidən öz əmmamələrinə sandıqdan çıxarıb başlarına qoysunlar. Qumda qalmamağımızın başqa bir səbəbi, bu yerlərin suyunun, deyilənə görə, ağır olması və xəstəlik törətməsi idi.

Rzanın sevdiyi şəhər Yəzd idi və biz gecəni orada qalmalı olduq. Rzanın Yəzdi sevməsinin səbəbi oranın əhalisinin atəşpərəst olması ilə bağlı idi. Rza Həzrəti Zərdüştü ilahi peyğəmbər hesab edirdi. O deyirdi ki, Zərdüşt bütün digər dinlərdən qabaq insanları təkəllahlığa çağırıb. Rza onu iranlıların itfixarı hesab edirdi. O deyirdi ki, Zərdüştə başqa peyğəmbərlər arasında mühüm fərq ondan ibarətdir ki, o özünü Tanrı peyğəmbəri kimi təqdim etmir, sadəcə olaraq, xalq Allah yolunu nişan verir. Rza zərdüştü deyildi, özünü atəşpərəst hesab etmirdi. İlk vaxtlar dindarlıq etsə də, sonralar din və islam məzhəbindən üz döndərmişdi. O deyirdi ki, islam səhra ərəblərinin dinidir, bunun iranlılara heç bir aidiyyəti yoxdur.

(Qeyd: Bu sözlər Rza şahın dini mübin islamla birbaşa ziddiyyətinin etirafıdır. Mərhum Müxbirüs-səltənə Hidayət özünün məşhur kitabında ("Xatirat və xətərat") yazır:

"Deyilə biləcək iradlardan biri odur ki, ilk dövrlərdə dəyanət və hüsnü-axlaqə malik olan mənəviyyət sonradan sarsıldı. Hicabın aradan qaldırılması ilə pərdə də ortadan götürüldü. Necə deyirlər, iş "Ramser hovuzu"na gəlib çıxdı. ("Ramser hovuzu" məsələsini bir qədər izah edim: "Dünyanın hansısa bir küncündə edilən hər bir qələtə qarşı biz də həmin cür etməli-

Bu həkim Kirman ordusunun səhiyyə idarəsinin müdiri ağayi-doktor Cilvə idi. Cilvə dərhal Rzanı müayinə etdi və ona resept yazdı. Ağayi -Cəm dərmanları alıb gətirdi. Doktorun göstərişlərinə əsasən, dərmanları Rzaya verməyə başladıq. Doktor Cilvə Rzanın ən azı 48 saat müddətində istirahət etməsini vacib saydığından, ingilis konsulu Bəndər-Abbasa teleqraf göndərmişdi,

- Daşınmaz və daşınan nə mülikiyyətim varsa, hamısını vəliəhdinə verirəm, -deyə o, fikrini yekunlaşdırır.

Qəvvam həmin sənədə düzəlişlər edir və Rza şah imzalayır.

Bundan sonra Rza şah Kirman vilayətinə doğru hərəkətə başlayır, Qəvvam isə Tehrana qayıdır. İbrahim Qəvvam Tehrandə "qəbalə"ni Foruğiyyə verir, Foruği isə onu Milli Şura Məclisində səsləndirir.

Rza göstəriş verdi ki, hamımız üçün pasport hazırlansın. Rzanın tapşırığı yerinə yetirildi və İngiltərə konsulluğu da həmin pasportların İngiltərə bayrağı altında olan bütün ölkələrdə işlənməsi üçün viza açdı.

... 1320-ci ilin mehr ayının beşinci gecəsi (27 sentyabr, 1941) Bəndər - Abbasa çatdıq. Kirmanla Bəndər - Abbas arasındakı daş-kəsikli yolun məlalət və yorğunluğu hamımızın üzündə görünürdü.

(Azərbaycan dilində ilk dəfə)

Sonuncu İran şahının sarayında saraydaxili intriqalar

Məhəmməd Rza Pəhləvinin anası Bakılı Tacülmülükün xatirələri

yikmi?" - sualı qoyulmağa başlayır və dövlətin yeni bir fikri kimi irəli sürülür. Bir qurama şah xiyabanın kənarında Ramser adlı bir hovuz tikdirdi. Dövrün "mütərəqqi adamları" adıyla öz namusunu bayıra atan ləvəndlər ora toplaşmağa başladı. Onların "azadlıq" və "sərbəstliyi" bir şeir parçasında belə əks olunub:

"Bir gün Nasiri xiyabanının kənarında iki it cütləşmişdi və dedilər qanları mürdərdir".

Dərdə və dəhşətə bax ki, hələ də biz İranda bir it qədər azad deyildik. Yəni azadlıq anlayışı bəzi adamlar üçün "Ramser hovuzu"nda çimməkdən başqa bir mənə kəsb etmirdi.)

Xülasə, biz Yəzdə çatdıq. Yəzd yaylağında, dağın döşündə zərdüştülərin müqəddəs saydığı bir bulaq vardı, Rza ora getmək və bir müddət orada qalmaq istəyirdi. Amma qulağı çirk etdiyindən və qulaq ağrısı ona əzab verdiyindən, orada qala bilməzdi.

Elə həmin vaxt ingilis dövlətinin məmurları Yəzdə gəlib, gəminin hərəkət cədvəli barədə Rzaya məlumat verildilər. Biz əgər vaxtında gəmiyə çatmaq istəsəydik, deməli, Yəzddə qala bilməyəcədik. Rzanın qızdırma içərisində olmasına və qulağının ağrmasına baxmayaraq, şəhrivər ayının 31-ci günü (22 sentyabr) Kirmana yola düşdük.

Burada Kirman gecələrinin qüssəsi yoxdur dedi, Məhşər günü bu, sənin başının sığalı olacaq.

Kirmanda İngiltərənin konsulu yerli hakimiyyət orqanları ilə birgə bizimlə görüşə gəldi. Yazddən Rzanın halının yaxşı olmaması barədə teleqraf vurulduğuna görə, onun üçün həkim hazırlanmışdı.

"Britiş İndia" Gəmiçilik şirkətinə məxsus gəminin yola düşməsinin 48 saat yubanmasını istədi.

.. Rza heç vaxt çarpayıda istirahət etməmişdi. O, əsgərlik dövründə olduğu kimi, yerdə yatmağı sevirdi. Buna görə də, yorğan-döşəyini həmişə yerdə saldırdı. Rzanın iş yeri olan Mərmər saraydakı yataq otağında həmişə ağacdan taxt olardı, ancaq bu taxtın üstündəki rəxtəb yatmaq və istirahət zamanı çarpayının üstündən götürülüb yerə sərilərdi.

İsfahana, Yəzdə, Kirmana səfərimiz zamanı İsfahanda Karzuninin mənzilində, Kirmanda isə ağayi-Ərciməndin otağında qalmağımıza və orada rəxtəb olmasına baxmayaraq, Rza yenə yerdə yatdı.

(Qeyd: Gördüyünüz kimi, Tacülmülük ustalıqla İsfahan səfərindən, Rza şahın o dövrün böyük kapitalisti Hacı Məhəmməd Karzuninin evində qalmasından öləri danışır və burada baş verənlər barədə söhbət açmır. Ümumiyyətlə, bu xatirələrdə Tacülmülük yaşının keçməsinə, qocalığına, yaddaşsızlığına ön çəkərək müəyyən məsələlərin üzərindən sükutla keçir.)

Rza şah Bəndər- Abbasa səfər zamanı yolüstü İsfahana da getdi və orada ağayi-Karzuninin evində qaldı. Həmin gecə Rzanın ardınca İbrahim Qəvvam doktor Səccadi ilə birlikdə İsfahana varid oldu. İbrahim Qəvvam Rza şahla görüşərək ona dedi:

- Siz ki, İrani tərkd edirsiniz, mal-mülkünüz necə olacaq? Bu məsələni aydınlaşdırmanız lazımdır.

Rza şah İbrahim Qəvvamla (Qəvvamülmülk) bir xeyli söhbət edir və deyir ki, dövlət notariusuna xəbər eləsin. Notarius gələndən sonra Rza şah əmlakını diktə edir və notarius qeyd eləyir:

Şah hakimiyyətinin süqutundan sonra ölkənin qəzet və jurnalları onun tərəfindən qəsb olunmuş xalqın əmlakı barədə nümunələrlə dolu idi. Əlbəttə, bəzən ədalətə naminə "kiçik, əhəmiyyətsiz məbləğlər" də yazılırdı. Rza əmlakını müxtəlif məntəqələrə bölmüşdü və onun bütün mülklərini general Ağaxan Buzurcmehr idarə edirdi. 1319-cu ildə (1940) (Rza şah İrandan getməzdən bir il əvvəl) onun əmlakından gələn illik xalis gəlirin 42 milyon tümən olduğu məlum olmuşdu. O, bütün bunları Məhəmmədrzanın adına keçirdi, digər övladları isə binəsib qaldılar. Sonralar onlar Rza şahı şikayət etdilər, o da Məhəmmədrzaya yazdı ki, övladlarının saraylarını onların adına keçirsin və bundan əlavə, onların hər birinə bir milyon tümən versin.

Sonda pis və yaxşıdan iki-üç xətt yaranır (O şey ki, bir ömür ərzində Dara və İskəndərdə olub.)

İngiltərənin Kirmandakı konsulu Falker soyadlı biri idi, konsulluğun katiblik işini isə Məhəmməd Gelledari adlı bir iranlı yerinə yetirirdi. Məhəmməd Gelledari mehr (sentyabr) ayının əvvəllərində mənim qəbuluma gəldi və dedi ki, Bəndər-Abbasa lövbər atmış "Bandera" gəmisini 3 gündən sonra orada olmayacaq. Əgər əlahəzrət və onun yoldaşları özlərini ora çatdırmasalar və gəmi yola düşsə, müharibə şəraitində növbəti gəminin nə zaman gəlməsi bəlli olmayacaq.

1320-ci il, mehr ayının 3-cü günü (25 sentyabr, 1941) Rzanın qulağı ağrıdığına və qızdırma içində olduğuna baxmayaraq, Bəndər- Abbas limanına yola düşdük.

Xüsusilə də, Rza çox düşgün və ziyyətə idi.

Bəndər-Abbasa istirahət etmək üçün ağayi-Əhməd Gelledarinin evinə getdik. Son iyirmi il ərzində Rzanı mal toplamaqda, qəsr və saraylar tikdirməkdə ittiham edənlər indi haradaydı və nə üçün İsfahanda, Yəzddə, Kirmanda, Bəndər-Abbasa yaşayan məmurların evlərini gəlib görmürdülər? Hamı gözünü bir nəfərə- məmləkətin şahına dikir, qalanları nəzarətsiz, tənqidsiz qaldıqları üçün, çırpışdırır, qamarlayır, yeyir və heç kəsini də onlarla işi olmur.

Qulaq ağrısı Bəndər - Abbasa da Rzadan əl çəkmədi. Əhməd ağa Gelledari Rza üçün tiryək hazırladı. Adı tiryək olan bu maddədən dərman kimi istifadə olunur. Rzanın qulağının ağrısını da o kəsdı.

Səhəri gün saat 8-də Rza Məhəmməd Cəm, digər yol yoldaşları ilə birgə və biz Bəndər- Abbasın gömrükxanasına daxil olduq. Orada xüsusi qvardiya fəxri qarovulda durmuşdu və bundan əlavə, ingilis və hind əsgərləri də ehtiram əlaməti olaraq hərbi qarşılama mərasimini yerinə yetirdilər. Gömrükxana da bəzədilmişdi. Yorğun və əsəbi olan Rza bu ehtirama hərbi qaydada cavab vermək əvəzinə qəzəbləndi və dedi:

- Daha bunlar nə üçündür?

Gömrük rəisinin otağında gözü özünün yuxarıdan asılmış şəklinə sataşdı və rəisə müraciət-lə:

- Bu şəkil daha lazım deyil, onu götürüb, yerinə vəliəhdin şəklini asın.

Ardı 6-cı səhifədə

“Tanıdığım və ümid etdiklərimin çoxu sabun köpüyü kimi əriyib yox oldu. Amma Nərimanı necə görmüşdümsə, elə oldu-ğu kimi də nurlu qalıb”. Xəlil Rza Ulutürk, Bakı, 1991.

Bu günlərdə Azərbaycan Respublikasının Əməkdar mətbuat (Poliqrafiya) və Əməkdar mədəniyyət işçisi Nəriman Vey-sələoğlunun 65 yaş tamam olur. Əmək fəaliyyətinə 1967-ci ildə “Gənclik” nəşriyyatında başlayan Nəriman müəllim uzun illər ədəbiyyat və bədii tərcümə sahəsində, kitab nəşri, kitab qrafika rəssamı, jurnal tərtibatı, təsviri sənət işlərində yorulmadan, əzmkarlıqla çalışıb. O, iyirmi dörd yaşında Azərbaycan Respublikasının Əməkdar mətbuat işçisi fəxri adına layiq görülmüşdür. Gənclər arasında apardığı təşkilati işlərə görə fəxri fərmanlarla, medallarla, müxtəlif beynəlxalq kitab sərgilərində diplomlarla təltif olunub.

Hal-hazırda Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzində çalışan Nəriman müəllimlə iş otağında görüşükdük. O, duqca sakit təbiətə malik olan yubilyar öncə doğum günü ilə bağlı ona diqqət ayıran həmkarlarından, dostlarından razılığını bildirdi. Yanzara-fat dedi ki, qırx səkkiz il çalışmasına baxmayaraq, qətiyyətinə yorğunluq hiss eləmir, əksinə, bu gün də elə əvvəlki gənclik həvəsi ilə çalışır.

- İlk işlədiyim gün yadıma düşür. “Azərənər”in qabağı ilə gedirdim. Bu zaman qarşıma atamın köhnə dostu çıxdı. Soruşdu ki, nə iş görürsən? Dedim orta məktəbi bitirmişəm, instituta sənəd vermişəm.

Əvvəli 5-ci səhifədə

Bəzi formal məsələlərdən sonra pilləkənlə gəmiyə qalxdıq. Matros və xidmətçilər ali qonağa ehtiram əlaməti olaraq göyərtədə sıraya düzülmişdülər. Rza papağını əlinə alaraq şərq tərəfdən düşən günəş işığı altında parlayan səhəri müşahidə etmək üçün pilləkəndən düşdü. Mən əvvəllər gəmi ilə səfərə çıxdığım üçün bu səfərin təfərrüatlarını bildirdim. Bir vaxt gəmi ilə Sovet Həştərxanına üzüb gəlmiş, oradan isə qatarla Avropaya yollanmışdım. Fəqət bu gəmi başqa bir şey idi. Su üzərində üzən dəmir bir dağa bənzəyirdi. Gəmidə 5 min müsafir var idi, o, həm yük aparırdı, həm də sərnəşin. Onun ortasında beşmərtəbəli bir tikili var idi və burada mehmanxana və restoran yerləşirdi. Bizə yuxarı mərtəbədə birinci dərəcəli karyotlar verildi. Karyotumuz dəryaya bəzək idi. Rza bir qədər narahat şəkildə ora-bura vurnuxurdu. Mən ondan:

- Nə fikirləşirsən?- deyər, soruşdum.

- Məmləkəti fikirləşirəm, - deyər cavab verdi. - İyirmi il boyunca zəhmət çəkdim ki, o xarabəni mü-tərəqqi dövlətlər sırasına çıxarım.

Dedim:

- Bu sözlərin yeri deyil. Əslində heç bir şey baş verməyib. Məhəmməd-rza onsuz da bir gün sənənin yerində oturmalı idi... İş belə gətirdi.

Rza:

- Düzdür, Napoleonun taleyini yaşayıram, - dedi. - Məgər görmürsənmi, bizi sürgünə göndərirlər?

Rzanın Napoleonun taleyinə, həyatına, hərbi ruhiyyəsinə marağı vardı və həmişə özünü Napoleonla müqayisə edərdi.

- Bu, sürgün deyil, - deyər, dilləndim.

Kitabçılıq sənətinin 65 yaşlı fədaisi

Dedi gəl çıxacaq nəşriyyata, bizə kuryer lazımdı. Elə həmin gün ərizəmi yazdım və səhəri gün işə başladım. Düz otuz il həmin nəşriyyatda işlədim.

“Dostluq cəmiyyəti”ndə də Nərimanın çalışması mənim və kollektivimiz üçün çox sevindirici haldır. Ona görə ki, bizim Cəmiyyətin də nəşrlərinə yeniliklər gətirəcəyinə inanıram”. Nəbi Xəzri, Bakı, 1982.

Nəriman müəllim deyir ki, əmək fəaliyyətinə kuryerlikdən başlasa da, korrektor, texniki redaktor, şöbə müdiri vəzifəsinə qədər yüksəlib. İyirmi ildən çox həmkarlar komitəsinə sədrlik edib. Partiya komitəsinin katibi olub. Rəsul Rza, Süleyman Rəhimov, Mirzə İbrahimov kimi yaradıcılığı ilə kitablardan tanış olduğu yazıçılarla bir yerdə işləmək ona həvəs verib. Yaşca onlardan xeyli kiçik olsa da, dostluq ediblər, bir-birlərinin evinə gedib-gəliblər.

“Kitabları Nərimanla işləmək insana həvəs və ruh gətirir”. Rəsul Rza, Bakı, 1980.

Nəriman müəllimin yazıçılarla bağlı xeyli xatirəsi var:

- Yenicə texniki redaktor işləyirdim. Yazıçı Əzizə Əhmədova bizim direktorumuz idi. Mənə tapşırıq verdi ki, Mirmehdi Seyidzadənin qəzəllərini təcili işləmək lazımdır. Bu vaxt şair, əlyazma ilə dolu qovlu-ğu alıb stolun üstünə atdı və dedi ki, mənim işimi uşağ-muşağa vermə. Sonra Əzizə xanım otaqdan çıxmamış üçün mənə him elədi. Mirmehdi müəllim gedəndən sonra yazıları işləməyi yenidən mənə həvalə elədi. Onun kitabını bütün bacarığmdan istifadə edərək nəfis tərtibatda işlədim. İndi bütün prosesləri kompüterlə görmək çox asandı. Bəyənmədiyini nüans olursa, ona yenidən əlavələr edə bilirsən. Onda isə belə deyildi, kitabları klişelərlə, əvvəl tuşla, sonra sinklə işləyirdik. Bütün şeirləri oxuyub bölmələrə uyğun adlar yazdım. İllüstrasiyalar işlədim. Baş rəssam tərtibatı bəyəndi.

Beləliklə, Mirmehdi Seyidzadənin ikicildlik qəzəlləri işıq üzünə gördü. Kitabın siqnal nüsxəsini müəllifə gətirəndə, dedi: “Görürsənmi, Əzizə xanım kitabı peşəkar adama tapşırıb deyər, necə mükəmməl alınıb”. Kitabın arxasında texniki redaktor kimi soyadım yazılmışdı. Soruşdu ki, Süleymanov kimdir? Utana-utana soyadın mənə məxsus olduğunu bildirəndə, ayağa qalxıb mənə yaxınlaşdı və saçını tumarladı.

Nəriman müəllimi yazıçı dostları çox dəyərləndirirdilər:

“Nərimanın kitab mədəniyyətinə olan həvəsi və səliqəsi biz şairləri heyran edir”. Mirvari Dilbazi, Bakı, 1986.

“Nərimanın tərbiyəsindən, işgüzarlığından, dəqiqliyindən onun yaşda olan cavanlar bəhrələnmə bilirlər”. Mirzə İbrahimov”, Bakı, 1979.

“Nərimanla ünsiyyət etmək üçün, ancaq gərək Nəriman mədəni zirvəsinə yüksələ biləsən, sonra onunla ünsiyyət etmək olar.

Çünki o, Şakinin bulaqlarından su içmiş Veysəl kişinin oğludur”. Bəxtiyar Vahabzadə, Bakı, 1978.

Onunla uzun illər bir yerdə çalışmış həmkarları Nəriman müəllimi yubileyi münasibəti ilə təbrik edirlər.

İlham Feyzullayev deyir ki, Nəriman Vey-sələoğlu ilə Tərcümə Mərkəzinin ilk günlərindən bir yerdədilər: “Hər ikimizi rəhmətlik Aydın Məmmədov işə dəvət etmişdi. Nəriman mülayim, zəhmətkeş, mehriban insandır, heç vaxt ağılmaz gəlməz ki, ondan kimsə inciməmiş olsun. İşində səliqəli və səbirlidir. Soyuq qış günləri Tərcümə Mərkəzinin köhnə binasında Nəriman müəllimin balaca otağında elektrik sobasının yanında oturub daha yaxşı günlərin xəyalına dalardıq. Arzulayardıq ki, iş üçün normal şəraitimiz olsun. İndi şükür ki, hər şəraitimiz var. Mənə Nəriman müəllimlə çiyin-çiyinə işləmək zövq verib. Belə nəbib insanlar həyatda tək-tükdür. Fürsətdən istifadə edib dostum və həmkarım Nərimana can sağlığı arzulayıram. Xoşbəxt olsun! Böyük yubileyini qeyd edə! Həyatın yoxluğu var, eniş var. Altmış beş yaş nədir ki, ay Nəriman müəllim? Hələ sənənin yetmişin var, səksənin var, yüzün var...”

Uzun illər onunla işləmiş sairə-bəstəkar Xanım İsmayılqızının bu sözlərinə isə Nəriman müəllimi tanıyan və ona dəyər verən dostları, həmkarları da qoşulur: “Nəriman müəllimi hansı xarakterdə, hansı simada tanımışamsa, elə olduğu kimi də qalıb. Bu, hər adama nəsib olmur.

Deyərlər ki, əlli yaşdan sonra yaşanan hər il qazanandı. Nəriman müəllimin 65 illiyidir. Arzu edirik ki, qazanları bol olsun”.

FEYZİYYƏ

Bakılı Tacülmülükün xatirələri

- Müvəqqəti səfərdir. Səs-küy yatandan sonra məmləkətə qayıdırıq.

- Yox, -dedi. - Ürəyimə damıb ki, bir də İrəni görməyəcəyəm.

Rzanın narahatlığı daha çox xalqın vəfasızlığından idi. Deməliyəm ki, xalq nəinki Rzanın istefasından, onun ölkəni tərəkət-məsindən də narahat deyildi, mütəfiqlərin müdaxiləsi müqabilində onun istefaya məcbur edilməsinə reaksiya vermədi, əksinə, adamların gözlərindən xoşbəxtlik və səadət oxunurdu. 1320-ci ilin şəhriyər ayının 3-nə (25 avqust 1941) qədər Rzaya duaçı olan qəzetlər indi Rza haqqında təhqir və həd-yanlar yazırdı. Rza xalqın belə vəfasızlığından çox narahat idi.

Dünyanın istisini-soyuğunu dadmış qoca ağayi-Mahmud Cəm Rzaya dedi ki, nəbada bundan narahat olasan, bu avam camaatın işidir, qüdrətli çağlarında səni alqışlayır, zəif günlərdə isə arxa çevirir.

Bu səfərdə Kirmandakı İngiltərə konsulluğunun əməkdaşı, farsca xeyli rəvan danışan Klarmunt İskrin bizimlə idi və o, bizə fəvqələdə ehtiram və hörmətlə yanaşırdı. Onun bütün cəhdləri Rzanın sakitləşməsi və rahat olmasına yönəlmişdi.

Bizim qərarımız Muris adasına getmək idi.

Ağayi-Klarmunt İskrin sonralar İngiltərənin Tehranda konsulu, daha sonra vəziri-muxtan oldu. O, İngiltərə kralından təmtəraqlı “ser” titulu aldı. Rza İskrinin ehtiramından çox razı idi. O, gecələr Rzanın karyotunda oturur və ona İran tarixindən söhbət açardı. İkinci gecə Rza mənə də səslədi ki, gəlib yanlarında oturum və İskrinin İran tarixi barədə nağıllarına qulaq asım.

Həqiqətdə, bir ingilisin İranın cənub şəhərlərindən olan bir uşağ kimi farsca danışması və İran tarixini hər bir iranlıdan yaxşı bilməsi çox diqqətçəkəndir. Rza İskrinin informasiyalarının genişliyinə təəccüb ələyirdi. O, bir aqşam mənə dedi:

- Onların dünyaya hakimlik etməsi səbəbsiz deyil.

İskrin farscadan başqa, urdu dilini, əfqanlara məxsus puştu dilini və türk dilini də yaxşı bilirdi. (Mənim özümə türkçə elə danışırıd ki, heç fərqləndirməzdin). Bizə çox yaxınlaşdığı üçün Rza bir gecə gəminin göyərtəsində olarkən ondan soruşdu ki, niyə ingilislər qəti şəkildə İrandan onun torpağını tərəkət etməyi istəyiblər.

İskrin dedi:

- Bu, Londonun Rza şah üçün nəzərdə tutduğu kiçik bir tənbehdir. Biz ingilislər çox vəfalı oluruq. Rza şahın ingilislərə münasibətdə kəmlütf olmasına, yolun ortasında özünü almanlara yaxın tutmasına baxmayaraq, ingilislər əlahəzrəti ciddi şəkildə cəzalandırmaq istəmədilər. Ümidvaram ki, vəliəhd əlahəzrət Məhəmməd-rza ingilis dövlətinin bu böyük güzəşti müqabilində İngiltərə padşahına sadıq olacaq.

P.S. Yazıdakı qeydlər “Pəhləvi kraliçası” memuarının redaktoru Doktor Əmir Xatəm Fərfor-maiyaya məxsusdur.

Ardı gələn sayımızda

Farscadan tərcümə etdi: İbrahim QULİYEV

Ötən həftə bütün dünyanın nəzərləri Azərbaycanda cəmləşdi – ölkəmizin paytaxtı Bakıda I Avropa oyunlarının açılış mərasimi baş tutdu. Məlum olduğu kimi, bu tarixi tədbirin keçirilməsi barədə qərar 2012-ci il dekabrın 12-də verilmişdi, Avropa Oyunları Komitəsi ilk Avropa Oyunlarının keçirilməsi üçün etimadı (AOK) Bakı şəhərinə göstərmişdi...

Hazırlıq

Vaxt az idi. Bu az vaxtda çoxlu işlər həyata keçirilməli - idman oyunları üçün bir sıra lazımi obyektlər (daimi - Milli Gimnastika Arenası, BMX Velopark, Bakı Su İdman Mərkəzi, Bakı Atıcılıq Mərkəzi, Olimpiya stadionu – və müvafiqəti yarış obyektləri Voterpolo Arenası, Çimərlik Arenası, Basketbol Arenası, Dağ Velosipedi Veloparkı, Triatlon, Velosiped şose yarışları inşa, mövcud idman müəssisələri isə bərpa olunmalı, qonaq idmançılar, media təmsilçilərinin yerləşdirilməsi üçün məkanlar (Atletlər və Media kəndləri) hazırlanmalı, tədbirlərin təşkili üçün xeyli işlər görülməli idi.

Normalda hazırlıq işləri üçün 7-8 il tələb olunsada, bu oyunları təşkil etmək üçün Azərbaycan hakimiyyətinin cəmi iki il yarım vaxtı qalır. Ötən əsrin əvvəllərində qazanılmış və cəmi 23 ay davam etmiş bu müstəqilliyi bir də 71 il sonra əldə edən respublikanın təcrübəsi kifayət edəcəkdimi? İyirmi dörd yaşlı ölkə üçün bu, çox ciddi sual idi. Cavabı bütün dünya bu il, iyunun 12-də öz gözləriylə gördü – Bakının yeni tikilmiş Olimpiya stadionunda baş tutan möhtəşəm açılış mərasimində 68 min tamaşaçı iştirak edirdi, tədbir dünyanın məşhur telekanalları vasitəsilə canlı yayımlanırdı.

Avropa oyunlarının Atəşgahda yandırılmış məşəli 47 gün Azərbaycanı gözəndən sonra iyunun 12-də açılış mərasiminə gətirildi. Buna qədər isə Azərbaycanın birinci xanımı Mehriban Əliyevanın sədrlik etdiyi Təşkilat Komitəsi artıq Avropanın Roma, Paris, London, Berlin, Moskva və digər şəhərlərində, habelə Avropa Parlamentində "Bakı 2015" Birinci Avropa Oyunlarının təqdimatlarını keçirmişdi.

Oyunların əhəmiyyəti

Bu, məsələnin bir tərəfidir ki, Azərbaycan dünyada idman ölkəsi kimi tanınır və Avropa Oyunlarının ölkəmizdə keçirilməsi də bunun təsdiqidir. Bu oyunlar ərəfəsində Azərbaycana turist axınının yaranması da vacib məsələdir. Avropa Oyunları həm də xarici şirkətlərin ölkəmizə marağını artıracaq, ölkəyə sərmayədarlar cəlb olunacaq. Amma hər şeydən əvvəl, yəqin ki, Avropa Oyunları Azərbaycanın təqdimatı üçün önəm kəsb edir. Birinci Avropa Oyunları həm də Azərbaycanın qədim mədəniyyəti, musiqisi, ənənələri haqqında dünyaya daha ətraflı məlumat ötürmək üçün tribuna missiyasını daşıyır. Bu oyunlar respublikamızın çağdaş, demokratik, inkişaf etmiş sivil ölkə olduğunu bir daha təsdiqləyir, Azərbaycan Respublikasının müasir dünya siyasətindəki rolu və yerini göstərir, dünya ictimaiyyətinə sülhsevər, tolerant və qonaqpərvər azərbaycanlı nümunəsini təqdim edir. Bundan başqa, Avropa Oyunları həm də Azərbaycanın başqa ölkələrlə əməkdaşlıq perspektivlərini artırır və gücləndirir, dövlətimizin siyasi mövqeyinin dəstəklənməsinə rəvac verir. Bu isə öz növbəsində Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ədalətli həlli üçün böyük imkanlar yaradır.

I Avropa oyunlarının ölkəmizdə keçirilməsinin əhəmiyyətinə gəlincə, əslində böyük mənada bu, Azərbaycanı tək avropalılara yox, bütün dünyaya göstərmək baxımından da vacibdir. Məsələ təkcə ölkəmizdə idmanın inkişafını vurğulamaq, Azərbaycanın bu cür beynəlxalq tədbirlərin keçirilməsinə hazır olduğunu nümayiş etdirməkdə deyil. Daha vacibi xalqımızın tarixinə, mədəniyyətinə, ənənələrinə, müasir həyat tərzinə, dünyagörüşünə diqqət çəkməkdir. Bunların hamısını bir tədbirdə ortaya qoymaq olduqca çətin tapşırıq idi. Amma bütün dünyadan respublikamıza təşrif buyuran idmançıların, siyasi liderlərin, media təmsilçilərinin, turistlərin və uzaq ölkələrdə Avropa Oyunlarının açılış mərasimini televiziya vasitəsilə izləyən tamaşaçıların çoxsaylı rəylərinə əsasən deyə bilərik ki, biz bu işin öhdəsindən layiqincə gəldik.

Eyni zamanda Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin də dedi ki, Avropa Oyunları bizim tamaşaçılar üçün qitənin aparıcı idmançıları, bütün beynəlxalq və Avropa Olimpiya ailəsinin nümayəndələrini görmək və ölkəmizlə fəxr etmək imkanı idi. Biz bu imkandan da yetərinə yararlanırdıq.

Möhtəşəm açılış mərasimi barədə elə bu tədbirin tərtibatçısı Dimitris Papaioannounun fikirlərinə nəzər salaq: "Azərbaycan mədəniyyətinin zənginliyi və tarixi bizi heyran etdi. Mən bu aləmə daxil olmaq üçün axtarışlarda idim. Həmin qarını üzümə bir səs açdı. Bu, Alim Qasimovun səsi idi. Sonradan Nizaminin poemaları bunu davam etdirdi. Növbədə, Zərdüştün fikirləri idi. Məni bu aləmə bağlayan Qobustan qayaüstü yazılarını öz əllərimlə yenidən çəkirdim. Əzəli vaxtlara bağlandıq baş tutdu".

Açılış mərasimi başdan-baş Avropa Azərbaycan mədəniyyətinin simvolları üzərində təşkil olunmuşdu. Mərasimin 24 rəqəmindən gerisaymaqla başlanması respublikamızın müstəqillik yaşına işarə idi. Bu işarə əlli nağaranın səsi və gurultulu alqışlarla müşayiət olunurdu. Hər zərbə bir ili nişan verirdi. Bu, həm də əzmin, iradənin gücün nümayiş-i idi.

Daha sonra səhnəyə çıxan minə yaxın rəqqasların möhtəşəm rəqsi zamanı onların rəngarəng ətkləri ritmə uyğun olaraq Azərbaycanın dünya şöhrətli xalçalarında naxışları simvolizə edirdi. Rəqsin sonunda cərgə ilə düzülmiş qızların geyimi Azərbaycanın bayrağını nümayiş etdirdi. Bunun özü də simvol idi – bu bayraq minlərdən bəri ilmə-ilmə qazanan bütün nailiyyətlərin ən böyük nəticəsidir.

Qarabağ

Olimpiya Məşəlini meydana iki dəfə paralimpiya oyunları çempionu, iki dəfə dünya çempionu, beş dəfə Avropa çempionu, Qarabağ müharibəsi əlili İlham Zəkiyevin gətirməsi isə bir neçə baxımdan əhəmiyyət daşıyırdı. Bu, həm içimizdə illərdir alışıb yanan Qarabağ həsrətinin rəmzi nümayişi, həm də Azərbaycanın qəhrəmanlıq tarixçəsinə yeni səhifələr yazmış Qarabağ qazilərinə olan hörmət və ehtiramın əlaməti idi.

Bundan başqa, Vətənin müdafiəsi zamanı erməni snayperinin açdığı atəş nəticəsində görmə qabiliyyətini tamamilə itirmiş İlham Zəkiyevin daşdığı məşəl fədakar, əzmlili və iradəli Azərbaycan vətəndaşlarının ümumiləşdirilmiş obrazını özündə təəcəssüm etdirirdi.

Bu detal eyni zamanda tədbir zamanı bütün dünyanın diqqətini Qarabağ münaqişəsinə yönəltməyin ideal yolu idi. Yeri gəlmişkən, qeyd edək ki, Avropa çempionu Elmar Qasimovun da bayraqdar seçilməsi təsadüf sayıla bilməzdi – bu idmançı İrəvanda keçirilən yarışlarda qələbə çalaraq, düşmən ölkədə himnimizin səslənməsinə səbəbkar olmuşdu.

Açılış mərasimində "Qarabağ şikəstəsi"nin və Azərbaycan xalq mahnısı olan "Sarı gəlin" in bir neçə dəfə səslənməsi də önəmli məqamlardan idi. Bütün dünyanın bu musiqinin sədalarını Azərbaycanın paytaxtı Bakıdan eşitməsi bədxah qonşularımıza mesaj xarakteri daşıyırdı.

Azərbaycan mədəniyyəti

İdmançıları meydana çıxarkən Üzeyir Hacıbəyov, Fikrət Əmirov, Qara Qarayev və Tofiq Quliyevin bəstələri müşayiət edirdi.

Dahi şair Nizaminin obrazı və "Miniaturlar bağı" isə Azərbaycanın zəngin ədəbiyyatının, fəlsəfəsinin, miniatür sənətinin dünyaya nümayişi idi. Burada bir neçə məqamı xüsusi qeyd etmək lazımdır. Əvvəla bu detal həm də Nizamini fars şairi kimi təqdim edənlərə mesaj idi. Digər bir tərəfdən, Nizami həm də ədəbiyyatda ədalət, humanizm, sevgi və tolerantlıq nümunəsidir. Leyli və Məcnun obrazlarının Nizaminin "tərzisindəki" nümayişi isə həm də harmoniyanın rəmzidir – tərzinin bir gözündə qadın, o birində kişi dayanıb. Dünyanı idarə edən də bu balansdan doğan sevgidir. Onlar bir-birinə qovuşmasalar belə, sevgiləri nakam sayıla bilməz. Çünki onların əfsanəsi bugünkü yaşayır, müasir sevgililərin münasibətlərində, həyat və məişətində əksini tapır. Kompozisiyanın sonunda kişi ilə qadının qovuşması da həmin konsepsiyaya ehtiva edir. Yerin formasını xatırladan kürə şəkilli məşəl də mühüm mesajdır. Başqa sözlə, Leyli və Məcnun əhvalatının üzərindən əsrlər keçsə də, dünyanı eşq, sevgi yaşadır.

Nar

Nar simvolu ədəbiyyatda müxtəlif cür izah olunur. Onun rəngi azadlığı, uğuru, eşqi və enerjini təəcəssüm etdirir. Yenə də kürəni xatırladan narın yetişərək partlaması və onun içərisindən dənəciklərin səpələnməsi Azərbaycanın inkişafı, onun uğur və nailiyyətlərinin həm də dünya irsinə töhfə olması, dünyaya yayılması anlamına gəlir. Bu həm də sevgini bölüşmək bacarığından xəbər verir.

Dörd ünsür və Qobustan

Açılış mərasimində dörd ünsürün yad olunması Azərbaycan adət-ənənələrinin göstəricisidir. Bu ənənə dünyanın yaranması barədə düşüncələrdən bəhrələndir. Dörd ünsür – od, su, torpaq, hava bir yer-də həyat deməkdir. Cadar-cadar olmuş döşəmə Abşerondakı palçıq vulkanlarına işarədir. Səhnənin ortasından uçan Qobustan isə, məlum olduğu kimi, Azərbaycanın qədim yaşayış məskəni və eyni zamanda mədəniyyət beşiyidir. Açılış mərasiminin birlik, həmrəylik təəcəssümü olan "Yallı" rəqsi ilə başa çatması da təsadüfi deyil.

Avropa Oyunları davam edir. İyunun 28-də 20 növu əhatə edən idman yarışları bitəcək. Amma bir şeyi indidən tam əminliklə demək olar: bu oyunlardan sonra hər bir avropalının qəlbində Azərbaycan nağlı boy atacaq. O nağlıda gələcəyə işıq salan od da olacaq, təmizlik, saflıq rəmzi olan su da, Bakını xatırladan külək də olacaq, öz qapılarını qonşularının üzünə açan torpaq da.

Bu yazını Azərbaycanın birinci xanımı, "Bakı 2015" in Təşkilat Komitəsinin sədri Mehriban Əliyevanın I Avropa Oyunlarının açılış mərasimindəki nitqindən sitatla bitirmək istərdik: "Gələcək illərdə Avropa Oyunlarının məşəli nə qədər uzaqlarda alovlandırsa da, Azərbaycanın və "Bakı-2015"-in parlaq ruhunun atəşi orada olacaq... Bu möhtəşəm bayram müstəqil Azərbaycanın, hər bir Azərbaycan vətəndaşının qələbəsidir. Müstəqillik illərində əldə etdiyimiz uğurlar və nailiyyətlər nəticəsində bu gün burada, gözəl Bakıda Avropa Olimpiya hərəkatının tarixində yeni səhifə yazılır. Bu səhifəni biz yazırıq, Azərbaycan xalqı yazır! Qoy, Tanrı Azərbaycanı hər zaman qorusun!"

RƏBİQƏ

A talar və oğullar mövzusu bəşər övladının yarınlarından mövcud olub. Bu məsələ məişətdən tutmuş elmin, sənətin müxtəlif sahələrində də zaman-zaman bəzən yumşaq, bəzən isə çox sərt formada ifadə olunan fikir ayrılıqları, yaxud oxşarlıqları şəklində təzahür edib.

Elə biz də yeni rubrikamızda bu məsələlərə toxunmağa, yaşlı və gənc nəsli təmsil edən sənət adamlarını sözün yaxşı mənasında üz-üzə qoymağa, onların yanaşmalarını aydınlaşdırmağa və bu yanaşmaları sizə təqdim etməyə çalışacağıq.

"Atalar-oğullar" rubrikasının budəfəki qonaqları yazarlar Etimad Başkeçid və Şəhriyar del Geranidir.

- Məlum olduğu kimi, "Atalar və oğullar" problemi sənətin müxtəlif sahələrində özünü göstərir. Bəs, Azərbaycan ədəbiyyatında bu nəsillərə mubaizə nə dərəcədə hiss olunur?

Etimad Başkeçid: Bədii ədəbiyyatda nəsillərə qarşıdurmanın ən müxtəlif nümunələri, belə deyək, «modelləri» ilə tanış olmaq olar. Turgenevin «Atalar və oğullar»ı bunlardan yalnız biridir. Qriboyedovun «Ağıldan bəla» komediyası da «köhnə» və «yeni» dövrləri təmsil edən insanların konfliktli üzərində qurulub. «Köhnə» Famusovla «yeni» Çatskinin sözü tutmur. Bəzən bu konflikt o həddə çatır ki, oğul atasını, ata oğlunu vurub öldürür. Məsələn, «Karamazov qardaşları»nda oğullardan biri atasını qətlə yetirir, Qoqolun «Taras Bulba»sında isə ata patriarxal qaydaları pozub, düşmən qızına vurulmuş oğlunu o dünyaya vasilə eləyir. Antik dövrlərdə Çar Edip kimi personajlar atasını bilmədən öldürürdüsə, nisbətən yeni dövr ədəbiyyatında hər şey şüurlu şəkildə baş verir və bunlar ritual cəzalandırma xarakteri daşıyır. Müəlliflər bu cinayətlərin motivini açıq-aşkar söyləməsələr də. Məncə, ailə-məişət zəminində baş verən qanlı hadisələrdən tutmuş, dövlətlər, millətlər, nə bilim, nəsillər arasındakı olaylara qədər bütün münaqişələrin hamısı dəyər konfliktləridir. Arxaik düşüncədə başqa dəyərə tapının insanları düşmən gözündə görürdülər. Müasir trenddə isə bu, bir zənginlikdir, palitranın müxtəlif boyalarıdır. Bizə gəlin, Azərbaycan ədəbiyyatında nəsillərə mubaizə daha çox arxaik çəliqə köklənib. Oriqinal olmağa çalışmayacağıq – insanların şəxsiyyətini təhqir etmək olmaz. Çatskinin «Bəs hakimlər kimdir?» ritorik sualı, əslində, hamıya ünvanlanıb. Əvvəlcə, özümüzə baxaq, kimik, nəciyik, böyük-böyük danışanda kənarından gülməli görünürmürük ki? Hansısa bayağı prinsipləri etik kateqoriya kimi camaata sırımaqla heç nə əldə etmək olmaz.

Şəhriyar del Gerani: Əslində, çağdaş ədəbi prosesdə bu problem hiss olunmur. Di gəl, olması daha çox arzuolunandır. Hətta mən deyərdim, vacibdir. Ən azı yaradıcı rəqabət yaradır. Amma dağıdıcı yox, yaradıcı inkar olmalıdır. Yaşlı nəsəl gəncləri, gənc nəsəl yaşlıları bədii mətnləriylə inkar etməlidir, bayağı publisistik sərəməlmələriylə yox. Yəni bu gün həmkarı hansısa yazarı tənqid etməkdənsə, onun qarşısına alternativ mətn çıxartsin.

Qoy məni, ya başqa yazar dostumuzu bəyənəməyən həmkarlarımız bizi yerli-yersiz ucuz tənqid və ya təhqir etməkdənsə, özlərinin bir "podborca" yeni şeirini hansısa qəzetə, jurnala təqdim eləsinlər. Bax, məhz bunu eləmirilər. Bütün ömrünü Vaqif Bayatlı, Ramiz Rövşəni ümumi sözlərlə tənqid etməklə yaşayan 50-60 yaşlı ahl adamlar var. Təsəvvür elə, ömürlərini buna həsr ediblər. Bu nə hikədi axı? 90-larda Salam Sarvan alternativ mətn ortaya qoydu və istər ədəbi cameə, istərsə də oxucu kontingenti gördü ki, yeni şeir var, yeni şair var, yeni intonasiya var. Bu gün də Salam Sarvana qarşı öz mətnini ortaya qoyan imzalar var. Bunu görmək üçün bir az adekvat olmaq lazımdı, vəssalam. "Qarşı" deyərək mən məhz bir imzaya qarşı yox, özünəqədərki ədəbi şəxərəni nəzərdə tuturam, yanlış anlaşılmasın. Proses də elə məhz bu cür davam etməlidir.

- Azərbaycanın müasir ədəbiyyatı dünyada yetərinə tanınırmı? Bu məsələdə bizə nə mane olur?

E.B: Azərbaycanın nə müasir, nə də klassik ədəbiyyatı dünyada yetərinə tanınır. Ona görə ki, ictimai şüurda ədəbiyyatın yeri və rolu barədə təsəvvürlərimiz ekzotik ehtiraslar səviyyəsindədir. Bunu digər mətbuat sahifələrində də demişəm; ilk baxışda Rusiya, Fransa, İngiltərə kimi ölkələrin nə ehtiyacı var ki, öz ədəbiyyatlarının təbliğinə külli miqdarda vəsait xərcləsinlər? Onsuz da, onların ədəbiyyatı dünyanın hər yerində oxunur. Amma onlar bununla kifayətlənmir, bu işə vəsait ayırır. Çünki müasir dünyada ədəbiyyat "dövlətin yumşaq gücü" sayılır, beyinlərə və qəlblərə yol tapmağın ən təsirli vasitəsi kimi qəbul olunur. Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin yaradılması ilə bizdə də buzlər əriməyə başlayıb. İnanıram ki, Azərbaycan ədəbiyyatının dünya arenasında tanınması ilə bağlı Tərcümə Mərkəzinin başladığı fəaliyyət vaxt keçdikcə öz bəhrəsini verəcək və ədəbiyyatımız öz layiqli yerini tutacaq.

Ş.G: Bizim oxucu kimi dünyaya ədəbiyyatına çıxışımız əsasən türk və rus dilləri vasitəsilə olur. İngilisdillilər azdır. Başqa dil bilgim yetərinə olmadığından dünyaya ədəbiyyatını daha çox türkçədən oxuyuram. Amma müqayisə imkanlarıma əsasən deyə bilərəm ki, bu gün Azərbaycan poeziyasının dünyada özünəməxsus yeri var. Çağdaş dünya poeziyasıyla tanış olub görürəm ki, türk şeiri müqayisəolunmaz dərəcədə parlaqdır. Məsələn, beş yazar adı çəkərəm ki, şərait olsa, hətta o biri dünyalara da səs sala bilərlər. Sadəcə, yönətim işi sıfırdan da aşağı səviyyədədir. Tərcümələr azdır.

E timad Başkeçid 1966-cı il iyulun 14-ü Gürcüstanın Dmanisi (Başkeçid) rayonunun Kilovisi kəndində anadan olub. "Broy&Panoptikum" şeirlər və hekayələr kitabının, "Min yol mənə söylər" romanının müəllifidir.

Etimad Başkeçid:
"Çünki orada damazlıq inəyini kəsib, kitab nəşr etdirmək ənənəsi yoxdur"

Antologiyalar, almanaxlar çıxarırlar, sanki hesabat xətrinə imzaları ora doldururlar, kənardan heç yaxşı görünür, istedadlı imzalar da o çoxluğun içərisində itib batır. Yaxşı olar ki iyirmi nəfərdənsə beş nəfərin mətnlərini təqdim eləsinlər, amma o beş nəfər, onların mətnləri dəqiq seçilsin. Elə imzalar var, onları tərcümə etmək olmaz, onları özümüz üçün saxlamalıyıq. Dünyanın başa düşdüyü dildə təqdim ediləsi imzalar peşəkarlar tərəfindən vicdanla seçilməlidir. Yaxşı mətni, hadisə olacaq mətni görə bilmək yaxşı mətn yazmaq qədər istedad, peşəkarlıq tələb edir. İndiki zamanda isə yerli ədəbiyyata yeni axın gözləyirəm. Görüntü olaraq çox görünmələr də, imzalar çox azdır. Mən istəyən dalğa yoxdur. Keyfiyyəti bir yana qoyaq, heç kəmiyyət də məni qane eləmir. Məsələn, bu gün qəfil məndən gənc yazarlarla bağlı soruşsanız, iyirmi nəfərin adını çəkə bilmərəm. Yəni xeyli düşünməli olaram. Düz anlayın, yenilik-filan gözləmirəm, amma heç olmasa poeziya yaransın. Yeni dalğa üçün, gənc istedadlar üçün darıxmışam.

- Zəif mətn yazan adamlara münasibətlə bağlı tez-tez belə bir fikir səsləndirilir: adam öldürür ki, şeir yazır. Bu güzəştli tendensiya ilə razısınız mı? Belə güzəşt ədəbiyyata ziyan vura bilərmi?

E.B: "Sən niyə yazırsan?" - deyər heç kəsin əlini tutmaq olmaz. Bu mənada kim nə yazır, özü bilər. Təbii ki, qrafomanıyanın, təqlidçiliyin bu cür vüsət alması ağıl başından olan heç kəsin ürəyincə deyil.

Finlandiyada adamın birçə kitabının nəşr olunması kifayətdir ki, hansısa universitet ona professor adı verib, mühazirə oxumağa dəvət eləsin. Çünki orada damazlıq inəyini kəsib, kitab nəşr etdirmək ənənəsi yoxdur. Adam kitab yazıbsa, deməli, bunu mənəvi ehtiyacdən yazıb, arayıb-araşdırıb, ortaya tutarlı bir şey qoyub. Daha bizdəki bəzi müəlliflər kimi kitabı qoltuğuna vurub "jek"ləri dolaşmaq üçün yazmayıb.

Problemin kökünü başqa yerlərdə axtarmaq lazımdır. Bizdə elitar mədəniyyətlə pop-mədəniyyətin sərhədləri güclü aşınmaya məruz qalıb. Bunu araşdırmaq lazımdır. Eyni "Natəvan" klubunda ədəbiyyatın mənəvi, intellektual, bədii gücünü ehtiva edən yüksək zövqlü əsərlərin də təqdimatı keçirilir, tamamilə yararsız, makulatura tipli kitabların da. Eyni jurnallarda, saytlarda bu da çap olunur, o da. Televiziya verilişləri barədə heç danışmağa dəyməz. Bir də görürsən ki, dəyər verdiyin bir sənətkar nə danışdığını bilməyən iyirmi beş kitab müəllifi ilə ağıza verib, boşanma məsələlərini müzakirə eləyir... Elitar mədəniyyətin auditoriyası həmişə az olur, buna darılmaq lazım deyil. Kütləvi mədəniyyətin isə adı üstündədir – pop-mədəniyyət. Bax, yüksək material barədə bu qradasiya bərpa olunandan sonra danışmaq lazımdır.

Ş.G: Düşünürəm ki, bir nəslin bədi-estetik zövqünü öldürmək adam öldürməkdən daha ağır cinayətdir. Yəni keyfiyyətsiz mətnlər yazan adamların ədəbiyyata

vurduğu ziyanı mən adam ölmündən daha dəhşətli sayıram. Dəfələrlə istər mediada, istər mətbuatda tənqid etmişik ki, bu gün televiziyalarda əksər hallarda tamaşaları şair kimi təqdim edirlər və bir çox tamaşaçıya elə gəlir ki, Azərbaycan ədəbiyyatı elə budur. Baxır, inanır və hətta bəyənir. Çünki tamaşaçının kimisə bəyənmək ehtiyacı var. O, mütləq kimisə bəyənəməlidir. Bu səbəbdən özü üçün bir şeir seçir, bir şair seçir təqdim olunanlar arasından. Əl-əlbət həmin bu tamaşaçıya sabah normal bir müəllif öz mətninin oxuyanda anlamayacaq, bəyənəcəkdir...

- Müasir ədəbiyyatda çox zaman ədəbi növ və janrların qarışdığını hiss edirik. Məsələn, bəzən yazarlar publisistika ilə nəsrin və ya elə sərbəst şeirin özünün sərhədlərini ayıra bilmirlər. Sizcə, buna səbəb nədir?

E.B: Janrların qarışması məsələsi bu günün söhbəti deyil. Klassik janr strukturları öz həlledici, dominant mövqeyini çoxdan itirib. Məsələn, Didronun "Fatalist Jak və onun sahibi" və ya Stivensonun "Sənətkar Ballantre" əsərlərini heç bir janr çərçivəsinə sığdırmaq mümkün deyil. Nəticədə ədəbiyyatşünaslar bu tipli əsərləri təsnifləndirmək üçün "antiroman" deyilən bir anlayış icad ediblər. Janrların qarışmasında qəbahətli heç nə yoxdur, sənət kanonlaşmış qaydalarla inkişaf eləyə bilməz. Axı janrların özü də sabit, dəyişməz anlayışlar deyil, onları hər dövrdə bir cür tərif edirlər.

Şəhriyar del Gerani 1989-cu ildə İmişli rayonunda anadan olub. "İntihar hörüyü" adlı romanın və "Darıxmağın adı" adlı şeirlər və esselər toplusunun müəllifidir.

Şəhriyar del Gerani: "Bir nəslin bədi-estetik zövqünü öldürmək adam öldürməkdən daha ağır cinayətdir"

Ş.G: Haqlısız, janrlar qarışıb. Sərhədlər aradan qalxıb. Xüsusən şeirdə sərbəst janrla bağlı vəziyyət acınacaqlıdır. Az qala hər kəs sərbəst şeir yazacağını və ya yazdığını iddia edir. Bizcə, yaxşı heca şeiri yazma bilməyən adam sərbəst şeir mətni yarada bilməz. Yəni ən azından heca janrının tələblərindən xəbərdar olmalısan ki, sərbəst şeirdə onu poza, fərqli bir şey ortaya qoya biləsən. Əgər yazdığın sərbəst şeirin içərisindən iki-üç heca şeiri çıxara bilərsən, deməli, mətn alınıb. Yoxsa ağlına gələni yazıb ona sərbəst şeir adını qoymaq düzgün deyil. Bütün bunları araşdırmaq, müşahidələr aparıb məqalələrlə, müsahibələrlə çıxış etmək ədəbiyyatşünasların, ədəbi tənqidçilərin işidir. Bunlar olmadığından hər mövzuya şairdən, yazıçıdan münasibət öyrənirik. Şair, yazıçı isə bütün mövzularda adekvat ola bilmir.

- Oxucu kontingentinin çox zaman elə yazarlardan ibarət olması sirr deyil. Müəllif kimi bu barədə nə düşünürsünüz?

E.B: Düşünürəm ki, yazar və oxucu ifadələri özündə şərti mənalıdır. Yazar həm də oxucudur, oxumayan yazar kimə lazımdır? Müəllif kimi kim istəməz ki, onu daha çox adam oxusun? Amma hər kəs layiq olduğu müəllifi oxuyur.

Ş.G: Əlbəttə, bizim oxucular əsasən Bakı mühitini əhatə edir. Kitab şəbəkəsi yoxdur, mətnlərimiz bölgələrə çətinliklə gedib çıxır. On milyona yaxın əhalisi olan ölkədə kitabın ən yaxşı halda min tirajla çıxması hər şeyi deyir.

Bu, çox dəhşətli haldır. Ancaq, xilas yolu əlbəttə var. Yeri gəlmişkən, ötən ay gözəl bir layihə həyata keçdi - "Ev Kitabxanası". Layihə Azərbaycan Bilik Fondunun, Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin, Azərbaycan Yaradıcılıq Fondunun, Bakı Slavyan Universitetinin birgə işidir. İdeya müəllifi dostumuz, tanınmış yazıçı Kamal Abdulladır. Bu layihə çərçivəsində mənim də yeni çapdan çıxmış "Darıxmağın Adı" şeirlər və esselər kitabım adicəkilən qurumlar tərəfindən satın alınaraq bölgələrdəki litseylərə, universitetlərə, orta məktəblərə paylandı. Bildiyim qədər, çox gözəl qarşılanıb. Bir neçə gün öncə Xaçmaz səfərimdən qayıdandan Bilik Fondunun mətbuat katibi Ceyhun Musaoğlu yazıb ki, Şəhriyarın "bir ovuc əllərin" essesini görüş keçirilən zalda səsləndirdim. 11-ci sinif şagirdi qayıtdı ki, "müəllim, doğrudan, şairin anasının 9 barmağı olub?"; "Doğrudan, şair ancaq 9-a qədər saya bilir?". Baxın, ədəbiyyat həm də inandırmaqdır. Bölgələrdəki oxucular həmin ədəbi inamı itirməyiblər. Öz ilkin saflıqlarına sadıq qalıblar. Odur ki, həmin adamları "inancsız" qoymaq olmaz. Düzünü deyim, bu qədər reaksiya gözləmədim. Həm də sonuncu kitab reaksiyaları nəzərdə tutaram. Fikirləşirdim ən yaxşı halda məlum kitab bazarı göstəricisiylə üç yüz, dörd yüz kitab satılır. Amma, kitabın satışa çıxdığı bir aydan da az müddətdə 800 nüsxəyə yaxın satış olub. Əlimizdə cəmi 200 nüsxə qalıb, onu da saxlamışığı bölgələrə.

Mənim oxucularım əsasən tələbələrdir. Həm də mütaliəli və aktiv tələbələr olduğundan əhatə bir az böyükdür. Təbiri-caizsə, mətnlər özləri özlərini piar ediblər. Xüsusi piar olmayıb.

- Bəs kənar oxucunu necə cəlb etmək olar? Ümumiyyətlə, bu gün kitab təqdimatlarının formatı sizi qane edirmi?

E.B: Oxumaq vərdətdir, ehtiyac hiss etməkdir, müəyyən mənada asılılıqdır. Bu da bir saata, bir günə yaranmır. Açıq, bu barədə konkret reseptlər vermə bilməyəcəyəm. Təqdimatlara gəlincə, indiyəcən bir dəfə də olsun, təqdimat keçirməmişəm. Təqdimat mərasimlərinə də nadir hallarda gedirəm. Bəzən təqdimatlarda oxumadığım kitablar barədə danışdığım hallar da olub. Təbii ki, belə formatda təqdimat məni qane etmir. Ancaq son vaxtlar burada da bir canlanma yaranıb. Qan Turalının kitab təqdimatında bunun şahidi oldum.

Ş.G: Əvvəlcə mətn yazmaq lazımdır ki, oxucu onu görsün. Sənin mətnlərinin oxucu kontingenti yaranmalıdır. Sonra sözü oxuculara verməlisən. Nə vaxtdək şair haqqında şair danışacaq? Qoy oxucu - həkim, müəllim, müğənni, aktyor danışsın, müəllifin şeirini desin. Şair başqa bir şair haqqında heç vaxt tam həqiqəti deyə bilməz. Təqdimatlara gəlincə, belə bir görüntü var: kitab təqdimatlarına gedirik, görürük, hamısı tanıdığımız adamlardır, qohum-əqraba, dost-tanış, ev-eşik, külfət, qonşular. Hətta bu, bir az borc məsələsinə çevrilib, filankəs mənim kitab təqdimatına gəlib, mən də gedim.

Çox istəyərdim dostların kitab təqdimatı mərasimi "külfət" kontekstindən çıxsın. Ümumiyyətlə, heç bir şair, yazıçı həmkarının təqdimatında iştirak etməsin. Tribunalı oxuculara vermək lazımdır.

- Bəzən nəşirlər belə bir fikir səsləndirirlər ki, Azərbaycanda yerli müəlliflərin əsərləri əcnəbi müəlliflərlə müqayisədə, demək olar ki, satılmır. Bir müəllif kimi bu fikirlə razısınız?

E.B: Elədir, az satılır, amma gəlin görək niyə az satılır. Əgər kitab dükanlarında yerli müəlliflərin əsərləri künc-bucaqda gizlədirilsə və ya heç satışa qəbul edilmirsə, oxucular öz ədəbiyyatımızla bağlı aşıqlıq kompleksindən qurtula bilmərsə, zövqlü ədəbiyyatla aşağı səviyyəli mətnlərin arasında heç bir təhlil aparılmırsa, nəticə necə olmalıdır ki? Amma bu, müvəqqəti haldır. İyirminci əsrin əvvəllərində Rusiyada da təxminən belə vəziyyət yaranmışdı. Onda bəzi rus müəlliflər hətta əcnəbi imzalarla kitablar nəşr etdirirdilər. Bu praktika başqa xalqların həyatında da olub.

Ş.G: Mən faktlarla danışmağın tərəfdarıyam. Onlar nəşir illuziyalarıdır. Selincerin "Çovdarlıqda uçurumdan qoruyan" və ya Milan Kunderanın "Astagəllik" əsəri 2013-cü ildə Azərbaycan dilində min nüsxə ilə çap olunub. İki ilə min nüsxə satılıb qurtarmayıb. Eyni zamanda Səfər Alışarlının da kitabı həmin min nüsxəyə çap olunub. Bu gün hər iki kitab vitrində qalır. Yəni hansı kriteriya ilə ölçürsən ki, əcnəbi müəlliflər satılır, yerlilər yox? Məsələnin başqa tərəfi də var ki, xarici müəlliflər Azərbaycanda daha çox tanınır, nəinki müasir yerli yazarlar. Adam daha çox tanıdığı adamların kitablarını oxuyur axı. Bəzən də klassikləri rəfə yığmaq üçün alırlar. Məsələn, mən Folknerin "Avqust işığında" əsərini o vaxt "Xəzər" jurnalından oxumuşdum. Amma vitrində gördüm, aldım ki, kitabxanamda da olsun. Yəni demək olmaz ki, Azərbaycan müəllifləri satılmır. Amma "Əli və Nino" ilə bağlı son qalmaqalı nəzərdə tutursunuzsa, istənilən halda kitab mağazasını boykot eləməyin əleyhinəyəm. Bu məsələdə, çox istəyərdim bu səs-küy şair-yazıçı yox, oxucular tərəfindən olsun. Məsələn, oxucular aksiya keçirsinlər ki, ay filan kitab dükanı, niyə mənim şairimin, yazıçımın kitablarını satmırsan?!

- Tənqiddə münasibətiniz necədir? Azərbaycan ədəbi tənqidi mətnə adekvatdır?

E.B: Tənqiddə münasibətim bəlidir. Dünyada bizim başa düşdüyümüz mənada tənqid yoxdur, ixtisaslaşmış insanların rəyi var. Orda bəzən bir insanın rəyi kitabın yüz min tirajla satılmasını təmin edir. Bizdə isə çox zaman tamamilə əks effekt yaranır. Bizə bu xəstəlik ruslardan keçib, tənqidçilərimiz Belinskinin tapdığı yolları yağır eləməklə məşğuldur. Mədəniyyətimizə isə Lotman kimi ədəbiyyatşünaslar lazımdır. İndiki halda tənqidçi - bir başqası yumurtlayanda onun əvəzinə qaçqıldayan adam təsiri başgəşləyir.

Ş.G: Bu gün Azərbaycanda bir-iki tənqidçidən savayı heç kəs ədəbiyyatla məşğul olmur. Muzdlu, sifarişli məqalələr yazan "tənqidçi" kimə lazımdır? Azərbaycan balaca ölkədir, amma tənqidçilər burada yaranan mətnləri sanki yığıb-yığışdırma bilmirlər. Necə deyərlər, əl-ələ, söz-sözə verib layihələr hazırlanırlar, müasir Azərbaycan ədəbiyyatının konsepsiyasını ortaya qoysunlar, dünya ədəbiyyatındakı yeni cərəyanları analiz etsinlər. Mən bunu Cavanşir Yusiflidən, Mətanət Vahiddən, Elnarə Akimovadan gözləyirəm. Bunlar bizim işimiz deyil axı... "İntihar hörüyü" adlı romanım da, bir-iki hekayəm də saytlarda-filan müzakirəyə çıxarılıb. Elə tənqidçilər olub ki, münasibətlərini oxuyub gülmüşəm. Çünki mətni başa düşməyiblər. Axı anlamadığın mətnə necə münasibət bildirə bilsən? Amma məsələn, Seyfəddin Hüseynlinin, istər mənimlə bağlı tənqidi məqaləsini, istərsə qeyri müəllif haqqında olan məqaləsini çap eləyib kompüterimin "iş masası"nda saxlayıram. Ciddi imzaların bütün tənqidi məqalələrində özümü axtarıb tapıram və bütün ünvansız tənqidləri özümə aid edirəm. Dəfələrlə oxuyuram və bacardıqca özümə təlqin edirəm.

- Kişi və qadın yazarlar arasında fərq görürsünüz mü? Bəzən bizim qadın yazarlar arasında çox zaman kişilərə qarşı aqressivlik hiss olunur, kişi yazarlar isə bildirirlər ki, qadınlar istedad məsələsində kişilərə uduzurlar. Bu fikirlərlə razısınız?

E.B: Əslində, bu predmet-siz mübahisədir. İstedad məsələsində qadınların kişilərə uduzması iddiası isə tamamilə gülüncüdür. Qadın yazarla kişi yazarın mətnlərini qarşılaşdırmaq düzgün deyil. Burada radikal feminist və ya kişilərin apriori üstünlüyü mövqelərinin ikisi də qüsurludur. Başqa xalqlarda "qadın poeziyası", "kişi poeziyası" deyərək təhlil aparırlar, heç kəs də incimir. Çünki bunların hər birinin öz məxsusi gözəlliyi var və bunlar sadəcə bir-birini tamamlayır.

Ş.G: Ədəbiyyatın cinslərə bölünməsinin əleyhinəyəm. Məsələn, Afaq Məsudun "İzdiham"ını, "Azadlığ"ını oxuyanda yalnız əsərin təsirinə düşürsən. Yaxud Ədalət Ağaoğlu, Suat Dərviş olsun. "Nəfəs yelləncəyi"ni müəllifin adından oxuyub sorğu keçirtmək, inanıram ki, çoxluq müəllifin kişi olduğunu düşünər. Bəli bu yazıçıları oxuyanda heç fikirləşə də bilmərsən, bunu qadın yazıb, ya kişi. Məncə, həqiqi məndə cinsin mənsubiyyəti itir. Amma bəzi yazarların ilk cümləsindən hiss eləyirsən ki, bunu qadın yazıb. Məsələn, mənə bəzən deyirlər, sənin şeirlərinə elə həssaslıq var, sanki qadın yazıb. Həqiqətən mən yazı masasında müəllif kimi kişi olduğumu unuduram. Amma bəzən məqsəd tam olaraq qadın, ya kişi duyğularını qələmə vermək olursa... Bu, başqa məsələdir. Bunu qadın da qələmə ala bilər, kişi də.

Az adam bilir ki, Adolf Hitleri, onun məşuqəsi Yeva Braunu, Gebbelsi, onun arvadını və altı uşağını düz səkkiz dəfə basdırlar!

Birinci dəfə 1945-ci ilin 30 aprelində, imperiya dəftərxanasının həyətində olub.

İkinci dəfə meyitlər may ayının 4-də - Sovet ordusu onları tapan dan sonra basdırılıb. Əsgərlər cəsədləri aşkar edən kimi, qazıb çıxarmışdılar. Amma sonra Hitlerin meyitinin tapıldığı barədə xəbər alaraq səhv etdiklərini düşünmüş və tapdıqları cəsədləri yenidən torpağa gömmüşdülər.

Üçüncü dəfə onları may ayının 5-də qazıb çıxararaq Almanyanın Bux şəhərinə göndərmiş, oradakı klinikaların birinin zirzəmisində basdırmışdılar.

Dördüncü dəfə Berlinin 40 kilometrliyində yerləşən Finov şəhərində olmuşdu. 3-cü Ordunun xüsusi əməliyyatlar üzrə ixtisaslaşan SMERŞ dəstəsi dislokasiya yerini Finova dəyişərək meyitləri də aparmağa məcbur olmuşdu.

Beşinci dəfə Moskvadan meyitlərin identifikasiyası üçün mütəxəssis gələndə olmuşdu. Cəsədlər əvvəlcə eksqumasiya olunmuş (yəni qəbirdən çıxarılmış), araşdırma aparılmış, sonra da akt tərtib edilmişdir. Mərkəzdən gələn mütəxəssis həm aktı, həm də Hitlerlə Yeva Braunun alt çənələrini də götürüb, Moskvaya yollanmışdı. Cəsədlər isə təzədən dəfn edilmişdi.

Altıncı dəfə cəsədlərin hamısı bir də torpaqdan çıxarılarq basdırılmaq üçün əvvəlki yerindən 60 kilometr qərbdə yerləşən Ratenov şəhərinə aparılmışdı. Bu yerdəyişmənin səbəbi 3-cü Ordu qərargahının dislokasiya yerini dəyişməsi olmuşdu.

Yeddiinci dəfə Ordu qərargahının yerdəyişməsiylə əlaqədardır. Qərargah daha 30 kilometr qərbə - Stendal şəhərinə keçəndə içərişində cəsədlər olan tabutları da özləriylə aparıb meşədə torpağa gömmüşdülər.

Səkkizinci dəfə Stendalda oludu - 3-cü Ordu burda uzun müddətlik yerləşmişdi. Ordu birləşməsinin SMERŞ dəstəsi isə şəhərin bir neçə məhəlləsini öz idarəçiliyi altına götürüb meyitləri Sovet qoşunlarının əlahiddə şəhərciyində, Vestendştasse küçəsindəki 36 nömrəli evin həyətində basdırmışdı...

***

1945-ci il, may ayının 1-də, saat 5.05-də Ali Baş komandan Stalinə marşal Jukovdan bir telefoqram gəlir. Telefoqramda deyilirdi ki, Hitler intihar edib.

Amma Stalinin Hitler barədə öz planları vardı.

Mayın 2-də "Pravda" qəzetində Sovet İttifaqı Teleqraf Agentliyi Alman radiosunun Adolf Hitlerin intiharı deyil, qətlə yetirildiyi barədə xəbərini belə şərh edir: "Dövrüyəyə buraxılan bu xəbərlər alman faşistlərinin yeni fırıldığıdır. Faşistlər Hitlerin ölüm xəbərini yaymaqqla, onun qeyri-leqal yaşayışı üçün zəmin hazırlayırlar".

Belə bir yazı Stalinin xəbəri olmadan çıxa bilməzdi.

Bunun ardınca "Pravda" Qərb qəzetlərinə istinadən faşist rəhbərlərinin, o cümlədən də Hitlerin Cənubi Amerikaya qaçması haqda xəbərlər dərc etdi. Bu, Stalinə lap əl verirdi.

İyunun 22-sində Böyük Vətən Müharibəsinin başlanmasından 74 il ötür.

İlqar Əlfioğlunun araşdırmaları "Tam məxfi" layihəsində

Yayda Potsdamda "Böyük Üçlük" görüşdü.

İyulun 17-də, Stalinlə ilk görüşdə Trumen və Amerikanın dövlət katibi Birns Sovet rəhbərinin öz dilindən eşitdikləri ki, Hitler ya İspaniyada, ya da Argentinada gizləniş. Stalin birmənalı tərzdə vurğuladı ki, Hitler bizdə deyil.

Sovet rəhbəri bu inamı iddiasıyla özünün dezinformasiya fəndini tam həyata keçirmiş saydı. Potsdamda Stalin özünü Qərb tərəfini nasist liderlərinin gizlədilməsindən daşındırmaq istəyən kimi göstərdi.

Onun bu mövqeyini Sovet təbliğat məşuqəsi hərəkatə keçmək komandası kimi qəbul etdi.

***

13 mart 1970-ci ildə SSRİ DTK-sının sədri Yuri Andropov Sov.İKP-nin Baş katibi Leonid Brejnevə tam məxfi bir məktub yolladı. Məktubda deyilirdi: "1946-cı ilin fevralında, Maqdeburq şəhərində yerləşən Sovet hərbi şəhərciyinin in- di DTK-nun Xüsusi

Xaricə qaçan, 8 dəfə basdırılan, külü göyə sovrulan Hitler...

Stalinin mövqeyi 3-cü Ordunun SMERŞ bölməsini tamam çaşdırdı, axı onların əlində az qala 10 real cəsəd vardı. Ölkənin kəşfiyyat şəfələri də meyitlərin identifikasiyası üçün gərgin iş aparın mütəxəssislərə ehtiyatlı olmağı tapşırırdı: Stalin susmaq əmri verib!

Amma meyitlərlə necə davranmalı olduqları haqda kimsə bir söz demirdi. Meyitlər artıq heç Stalinin özünü belə maraqlandırmırdı. Odu ki, SMERŞ-də onları bəraye-ehtiyat qorumaq qərarına gəldilər.

Həmin gündən etibarən 3-cü Ordu hara köçürdü, onun əks-kəşfiyyatı da ora köçür və təbii ki, meyitləri də pişik balasını daşıyan kimi, az qala, özüylə dişində daşmalı olurdu...

Beləliklə, dünya kriminalistika və dəfn işinin çoxəsrlik tarixində misli görünməmiş gorbəgər etmə əməliyyatı, başqa sözlə desək, Hitler, Yeva Braun, Gebbels ailəsinin öləndən sonra Almaniyaya torpağıyla bitib-tükənməz səyahəti başlandı...

İdarəsinin balansında olan ərazisində Hitlerin, Yeva Braunun, Gebbelsin və onun ailəsinin (cəmi 10 cəsəd) meyitləri basdırılmışdır.

Hal-hazırda bizim qoşunların mənafeyi naminə həmin ərazi alman tərəfinə təhvil verilmək üçün hazırlanır. Gələcəkdə həmin sahədə tikinti və qazıntı işlərinin aparılması ehtimalı var və bu işlər zamanı cəsəd qalıqlarının tapılaraq diqqət cəlb etməsi bizim mənafeyimizə uyğun deyil. Belə hesab edirəm ki, qalıqların çıxarılaraq yandırılmaqla məhv edilməsi daha məqsədəuyğundur.

Adı çəkilən əməliyyat ciddi məxfilik şəraitində, DTK-nun Xüsusi idarəsinin qüvvəsiylə aparılacaq və lazımı qaydada aktlaşdırılacaq".

Andropovun məktubu üzərində Brejnev belə bir qeydi də var: "Razıyam. İmzalar: Brejnev, Podqornı, Kocığın, 16 mart, 1970-ci il".

Faşist liderlərinin və onların yaxın qohumlarının cəsədlərinin başına gələn roman kimi hadisələr zəncirində sonuncu halqa belə başlanır və bu halqa "Arxiv" əməliyyatı adlandırılır.

"Arxiv" əməliyyatının planından

"Əməliyyatın məqsədi: 1946-cı il, fevral ayının 21-də hərbi canilərin Maqdeburqdakı hərbi şəhərciyin Vestenştasse küçəsindəki 36 nömrəli evin həyətində basdırılmış meyitlərinin çıxarılaraq fiziki cəhətdən məhv edilməsi.

Əməliyyatın mərhələləri

- 1 DTK-nın əməkdaşlarından ibarət xüsusi dəstə məzar üzərində işə başlamazdan 2-3 gün qabaq həmin məkanda tədbirlər planı əsasında gizli iş aparmağa imkan verən ölçüdə çadır qurulmalıdır.
- 2 Çadır qurulandan sonra onun ətrafının mühafizəsi əsgərlər, işlər başlandıqdan sonra isə "Arxiv" əməliyyatı üçün ayrılacaq operativ heyət tərəfindən aparılır.
- 3 Ehtimalı vizual kəşfiyyat cəhdlərinin aradan qaldırılması üçün işlərin aparıldığı məkanın yaxınlığında yerləşən, yerli camaatın yaşadığı evlərə nəzarət məqsədiylə gizli post təşkil olunur. Belə hallar qeyd olunarsa, konkret vəziyyətdən çıxış edərək onun qarşısının alınması üçün tədbirlər görülsün.
- 4 Qazıntı işləri gecə aparılmalı, aşkar edilmiş cəsəd qalıqları xüsusi yeşiklərə doldurularaq avtomatlaşdırılarda tank polkunun poliqonuna aparılıb yandırılmalı.

Yazılardan nəticə çıxarsaq, hər şey nəzərə alınmışdı. Əməliyyata ona görə "Arxiv" adı vermişdilər ki, yerli əhali aparılan işlərlə maraqlansa, onlara nasistlərin gizli arxivini tapmaq üçün qazıntılar aparıldığı deyilsin.

1970-ci il, aprelin 5-də əməliyyat başa çatdırıldı. Məzar qazılarda bəlli oldu ki, cəsəd qalıqları beş taxta yeşikdə basdırılıb. Yeşiklər çürüyərək tam dağılıb.

Operativ heyət cəsəd qalıqlarının "fiziki cəhətdən məhvini" də həyata keçirdi - meyitlər yandırıldı, külü küləyə verildi. İşlərin aparılmasına kimsə maneçilik törətmədi, həmin ətrafda yerli camaatdan sualla müraciət edən olmadı. Odu ki, "nasist arxivləri" əfsanəsi dövrüyəyə çıxmadı.

Əməliyyat aktlaşdırıldı. Aktın yeganə nüsxəsi Yuri Andropova göndərildi...

Azərbaycan tarixşünaslığında bu vaxtadək 1918-1920-ci illərdə soyqırma məruz qalmış qadınların aqibəti və vəziyyəti xüsusi tədqiqat obyektinə olmayıb. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini bərpa etməsindən sonra on minlərlə qurbanlar bahasına başa gələn soyqırma faciəsinin hərtərəfli və obyektiv elmi dərki prosesinə başlamaq mümkün oldu. On illər boyu arxivlərdə məxfilik qrifi altında gizlədilmiş faciəli hadisələrlə əlaqədar tarixi həqiqətin aşkara çıxarılması bu gün aktual problemlərdən biridir. **Arxivlərdə 1918-1920-ci illərdə erməni millətçilərinin müsəlman əhalisini total şəkildə qürmləri haqqında məlumat və faktları ehtiva edən sənədlər saxlanılır. Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında mühüm sənədlərə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Siyasi Sənədlər Arxivində də rast gəlinir.**

1. Türk-müsəlman əhalisinin qətləmi

1918-ci ilin mart hadisələrinə dövlət səviyyəsində ilk dəfə azərbaycanlıların soyqırımı kimi rəsmi siyasi qiymət Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev tərəfindən verilib. Prezidentin "Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında" 26 mart 1998-ci il tarixli Fərmanında xüsusi olaraq vurğulanır: "Azərbaycan xalqına qarşı dəfələrlə törədilmiş və uzun illərdən bəri öz siyasi-hüquqi qiymətini almamış soyqırımı da tarixin açılmamış səhifələrindən biridir".

XX əsrin əvvəllərində baş vermiş bu qanlı hadisələrə Azərbaycanın dövlət və siyasi xadimləri tərəfindən də münasibət bildirilib, ətraflı təhlil edilib. Mart hadisələrinin ildönümünə həsr olunmuş məqaləsində M.Ə.Rəsulzadə bunu "türk-müsəlman əhalisinin qətləmi" adlandırır. O hesab edirdi ki, bu, bolşeviklərin ətraflı düşünülmüş, ölçülüb-biçilmiş planı idi və daşnakların köməyi ilə həyata keçirilib.

Azərbaycanın o vaxtkı görkəmli dövlət xadimlərindən olan Ə.M.Topçubaşov hesab edirdi ki, bolşeviklər Bakıda hakimiyyəti ələ keçirmək məqsədilə müsəlman əhalisinin qırğını çoxdan hazırlayırdılar və qadın-uşaq demədən hamını məhv etməyə hazır idilər.

Başda Stepan Şaumyan olmaqla bolşeviklərin rəhbərlik etdiyi daşnakların cinayətlərini azərbaycanlı bolşeviklər də tənqid etmişdilər. Görkəmli dövlət xadimi Nəriman Nərimanov yazırdı: "Şamaxıda daşnak Əmirovun və Styopa Lalayevin törətdiklərinə nə ad qoymaq olar?" Bəlli olduğu kimi, 1918-ci il aprel ayının əvvəlində S.Şaumyan tərəfindən Şamaxıya göndərilmiş S.Lalayev müsəlman qadın və uşaqları məscidə toplayaraq, onları canlı-canlı yandırır. N.Nərimanov kədər hissi ilə qeyd edirdi: "Nəticədə müsəlman qadınları uşaqları ilə kütləvi şəkildə daşnakların, yəni "sovet hakimiyyətinin müdafiəçilərinin" əsirliyində bulunmuş oldular. Buradaca "bizim müdafiəçilərimiz" – daşnaklar tərəfindən qadınlara qarşı törədilmiş iyğənc təhqirlər haqqında necə susmaq olar?" – N. Nərimanov yazırdı. Bu hadisələrə qiymət verən Mir Cəfər Bağırov Azərbaycan Kommunist (bolşeviklər) Partiyasının XXII qurultayındakı çıxışında qeyd edirdi: "1918-ci ildə Amazasp, Abram Valuyants, polkovnik Avetisov sovet hakimiyyəti uğrunda savaşıblar. Mən iştirakçı idim, təəssüflər olsun ki, Amazaspın dəstəsinin üzvü idim və onların Qubada nələrdə etdiklərini görmüşdüm. Hələ mən Şamaxıda və başqa yerlərdə tördilənlərdən danışmıram".

1918-ci ildə Birinci Dünya müharibəsi başa çatdı. Xalqlar sülh əldə etdilər. Fəqət Azərbaycan xalqı savaşa, öz qonşularının hücumlarını dəf etmək məcburiyyətində qalmışdı. Ermənilər yaranmış mürəkkəb vəziyyətdən yararlanaraq, Azərbaycan ərazilərini zəbt etməyə və onların hesabına öz dövlətlərini qurmağa can atırdılar. Erməni əraziləri haqqında söz salan Bakı şəhərinin o vaxtkı rəisi Martinov bu hadisələrdən xeyli əvvəl bildirdi ki, "ermənilərin... Qafqazda öz əraziləri yoxdur. Nəinki quberniya, hətta elə bir qəza yoxdur ki, müstəsna erməni ərazisi hesab edilsin. O zaman soruşulur: gələcək erməni dövləti üçün ərazi haradadır?"

Qarşıya qoyulmuş məqsədin həyata keçirilməsi, yəni ərazilərin onların haqqı sahiblərindən – azərbaycanlılardan "azad" edilməsi üçün erməni silahlıları etnik təmizləmə siyasəti aparır və torpaqları qəsb edirdilər. Onlar yerli müsəlman əhalini terrora məruz qoyur, dinc sakinləri öz evlərindən didərgin salır, Azərbaycan kəndlərinə hücumlar edir, yerli əhalini soyur və öldürürdülər.

2. Fövqəladə İstintaq Komissiyasının fəaliyyəti

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə yaradılmış Fövqəladə İstintaq Komissiyasının (FİK) materialları o illərin qanlı hadisələrini öyrənmək baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. 1918-ci ildə müstəqil respublikanın gənc hökuməti qarşısında bir sıra mürəkkəb vəzifələr dururdu. Bu vəzifələrdən biri də 1918-ci ildə ermənilərin azərbaycanlı əhaliyə qarşı törətdikləri cinayətlərin açılması üçün istintaq hərəkətlərinin təşkil edilməsi idi. Hər şeydən öncə Bakıda və onun qəzalarında ermənilər tərəfindən azərbaycanlıların soyqırımının, yəni dinc əhalinin etnik əlamətə – türk-müsəlman mənşəyinə görə kütləvi qırğınının törədildiyi 1918-ci ilin mart hadisələrinin təhqiq olunması qərara alınmışdı.

1918-ci il iyulun 15-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin xarici işlər naziri Məmməd Həsən Hacınski hökumətin iclasında Fövqəladə İstintaq Komissiyası xarakteri daşıyacaq qurumun yaradılmasının zəruriliyi haqqında məruzə ilə çıxış etdi. Erməni quldur dəstələrinin fəaliyyətinin qarşısını almaq, habelə zoraklıq törədənəri və vurulmuş zərərin həcmi müəyyən etməkdən ötrü Fövqəladə İstintaq Komissiyasının yaradılması nəzərdə tutulurdu.

Bu komissiya bütün zoraklıq hallarını və onların baş verdiyi vəziyyətləri qeydə almalı idi. Nazir dərhal zərərçəkənlərin, şahidlərin və hadisələri görənlərin ifadələrinin alınmasına, fotoçəkilişinə və maddi dəlillərin toplanılmasına başlamağı təklif edirdi.

Fövqəladə İstintaq Komissiyasının tərkibi ilk vaxtlar 7 nəfərdən ibarət idi. Komissiyanın sədri Ələkbər bəy Xasmməmmədov təyin edilmişdi. 1918-ci ilin sentyabrında Azərbaycan hökumətinin Gəncədən Bakıya köçməsindən sonra FİK də Bakıda fəaliyyətə başladı və six surətdə təhqiqatla məşğul oldu. Komissiyanın Bakı qrupunun üzvlərinin əksəriyyəti qeyri-azərbaycanlılar idi. Qeyd edək ki, bu fakt bu gün FİK-in vaxtilə apardığı təhqiqatın obyektivliyinə və mötəbərliyinə güvənmək, etibar etmək baxımından olduqca mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Komissiya mürəkkəb şəraitdə çalışırdı. Lakin buna baxmayaraq, FİK nəhəng iş görmüşdü: yalnız 1918-ci ilin dekabr ayı ərzində 606 zərərçəkən və şahid dindirilib, 209 protokol tərtib edilmişdi. Ermənilərin törətdikləri cinayətlərin sənədli şahidləri olan xeyli sayda fotosəkil və diapozitiv hazırlanmış, çoxlu dəyərli maddi sübut seçilmişdi. Əhali istintaq komissiyasının işinə böyük etimad və rəğbətlə yanaşırdı. Bu məqamı komissiyanın sədri Ə.Xasmməmmədov da qeyd edirdi. Ermənilərin törətdikləri qanlı qırğının bütün dəhşətlərini yaşamış zərərçəkmiş azərbaycanlıların ifadələri çox vaxt digər millətdən olan Bakı sakinlərinin şahidlikləri ilə də təsdiqlənirdi.

3. Bakı Sovetinin 1918-ci ildə anti-azərbaycan fəaliyyəti

1918-ci ilin mart ayının sonunda Bakıda azərbaycanlıların soyqırımının bilavasitə təşkilatçısı və rəhbəri başda S.Şaumyan olmaqla Bakı Sovetinin rəhbərliyi idi. 1918-ci ilin əvvəllərində Azərbaycan milli qüvvələrinin, Müsavat partiyasının siyasi mövqeləri əhəmiyyətli dərəcədə möhkəmlənib. Bu fakt bolşevikləri çox narahat edirdi. Bakı Soveti erməni millətçilərinin köməyi ilə Azərbaycan milli hərəkatını darmadağın etməyə hazırlanırdı. Daha geniş planda söhbət Bakı şəhərində və Bakı quberniyasında demoqrafik vəziyyətin zorakılıqla dəyişdirilməsindən gedirdi. Azərbaycan əhalisinin məhv edilməsi dövlət səviyyəsində həll olunurdu.

Sovet tarixçiləri bu hadisələri Bakı Sovetini devirmək məqsədilə ona qarşı müsavatçıların antisovet qiyamı kimi qələmə verirdilər və hesab edirdilər ki, guya S.Şaumyan vətəndaş müharibəsi getdiyinə görə müsavatçılara münasibətdə cəza tədbirlərinə əl atmaq məcburiyyətində qalmışdı. Lakin tarixi qaynaqlar bunun soyqırımı olduğunu, dinc əhalinin məhv edilməsinin və talanların ilk növbədə milli əlamət (kimlik) üzrə həyata keçirildiyini sübut edir.

(Sonu gələn sayımızda)

Lətifə ƏLİYEVƏ
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsi Siyasi Sənədlər Arxivinin elmi işlər üzrə direktor müavini

(1918-1920-ci illər)

Azərbaycanlı qadınlara qarşı erməni qətləmi

– Rəşad müəllim, Avropa Oyunları ərəfəsində maraqlı bir təşəbbüslə çıxış etdiniz. “Bakı 2015”i izləmək üçün nə az, nə çox 100 bilet aldınız. Bu biletlər idmana olan marağdan irəli gəldi, yoxsa Oyunlara dəstək məqsədilə almışdınız?

– İdman deyəndə, özüm əsasən futbola maraqlanıram. Düzdür, əsgərlikdə voleybol komandasında oynamışam, yarışlarda iştirak etmişəm. Bakının OİK voleybol komandası ilə qarşılaşmışıq. Yəni bir vaxtlar idman ustalıqına namizəd olmuşam. Avropa Oyunları ərəfəsində yeni stadionların tikintisi, belə bir mötəbər idman yarışının keçirilməsi düşündüm ki, bu idman obyektlərini görmək üçün də bir fürsətdir. Həm də o qədər tanımadığım, azarkeşlik etmədiyim oyun növlərini də izləyə bilərim. Ona görə də məsələn, Bakı Su Oyunları mərkəzi yeni açılan stadiondur, onun da sinxron üzgüçülük, üzgüçülük yarışlarına, Kristal Hollda voleybol, boks, daha sonra qılıncoyutma, bir də Gimnastika Stadionunda bədii gimnastika yarışlarına bilet almışam. Yeni Olimpiya stadionunda isə yüngül atletika yarışlarını izləyəcəm. Biletlər əslində çox ucuz, 3-5 manat civarındadır, ona görə də çox görünməməlidir. Özü də biletləri tək yox, bir oyuna 2-3 ədəd almışam. Fikrim var ki, hər getdiyim oyuna həmkarlarımdan, jurnalistlərdən dəvət edirəm. Məsələn, Əflatun Amaşova artıq dəvət göndərmişəm. Aqlışı evdən izləmək istəyirdim, ancaq dostum bizi ailəliklə dəvət etdi, elə stadionda izlədik. Bəli, bu biletlər həm də Avropa Oyunlarına dəstək məqsədi daşıyır. Onsuz da Bakıda bütün diqqət Oyunlara yönələcək, qoy mən də həmkarlarımla oyunlarda iştirak edirəm. Bir də bu dəstək kampa-niyasının bir ənənəsi var. 2009-cu ildə “Qarabağ” Norveçin “Rosenburq” klubu ilə qarşılaşdı. “Rosenburq” kifayət qədər güclü rəqib idi, onların meydançasında hesab heç-heçə ilə nəticələnmişdi. Cavab oyunu iyulun 23-nə, Ağdamın işğal gününə təsadüf etmişdi. Mətbuat günü ərəfəsində də biz tez-tez televiziyalarda, mətbuatda çıxış edirdik. Mən bütün həmkarlarımı, azarkeşləri stadionla dəvət etməyə, “Qarabağ”a dəstək olmağa çağırırdım. Ağdamın işğal günündə “Qarabağ”ın qələbəsi bizim üçün böyük ruh olar, deyə düşündüm. Bir gün əvvəl də Aqil Abbasla birlikdə oyunçuların görüşünə getdim. Gördüm ki, bizim oyunçular bəstəbəy, norveçlilər isə nəhəng. Düşündüm ki, “Qarabağ” yalnız azarkeşlərin dəstəyi və ilahi qüvvə hesabına qələbə qazana bilər. Görüş zamanı da dedim ki, inşaallah azarkeşlər dəstək olacaq, ruh bizimlə olacaq, mənim adamım Rəşad Sadiqov da bir qol vurub, oyunun taleyini həll edəcək. Bu proqnozu oyun günü çıxan qəzetlər yazdı, proqnoz da özünü doğrultdu. “Bir Rəşadın qolu, bir Rəşadın fəhi” adlı bir yazı da yazıldı.

Məndən nəticənin səbəbini soruşanda dedim ki, son 15 ildə Tanrıya bu qədər ürəkdan yalvarmamışdım. Görünür, Tanrı səmimi, təmənnasız arzuları eşidir və reallaşdırır. Düzdür, axırncı dəfə haqsızlıq oldu, amma “Qarabağ”ın Avroliqadək uğuru, mərhələdən-mərhələyə keçməsi bizim arzulaşdığımız təbliğatdan artıq təlğətdir. İşğal olunmuş rayonun komandası Avropa-nı fəth edir.

– İlk Avropa Oyunlarını işıqlandırmaq üçün 630-dan çox yerli və 800 beynəlxalq media nümayəndəsi qeydiyyatdan keçib. Rusiya, Türkiyə, İngiltərə, Fransa, Almaniya da daxil olmaqla, ümumilikdə “Bakı 2015”in işıqlandırılması üçün 50 ölkənin media nümayəndəsi Azərbaycana gəlib. Siz bir jurnalist kimi oyunların ölkəmiz üçün əhəmiyyətini necə qiymətləndirirsiniz?

– Bu barədə çox danışmışıq. Azərbaycanı ziyalıları dəfələrlə bu mövzuda aparılan müzakirələrdə iştirak edib. Ötən həftə Anar müəllimin “525-ci qəzet”dəki “Nəpoldan gözəl” yazısı da Avropa Oyunları mövzusunda olub. Xalq yazıçısı oyunların ölkəmizə faydası barədə yazıb, bir neçə konkret misallar gətirib. Əsas odur ki, bu gün dünyada bir qrup insan Azərbaycan əleyhinə təbliğat aparır, onu qapalı müəssələn ölkəsi kimi təqdim etməyə çalışırlar. Turistlər də düşünür ki, burada qadınlar hamısı qədrəddir, Azərbaycan da xurafat ölkəsidir. Amma gəlib öz gözləriylə bu inkisafı görəndən sonra çəp-baş qalırlar. Qadınların ictimai-siyasi həyatdakı fəal rolunu tanımaq tələbdir. Azərbaycan xalqının mahiyyətində bir toleranılıq, qonaqpərvərlik var, gəlib bütün bu xüsusiyyətləri görmək, bilmək lazımdır. Hər il onlarla əcnəbi qonaq gəlir, şəhəri gəzdirir, xüsusən Bakının gecəsi onları heyran qəzetlər yazdı, proqnoz da özünü doğrultdu. “Bir Rəşadın qolu, bir Rəşadın fəhi” adlı bir yazı da yazıldı.

Özəl bir mətbuat səbəkasidir, “Qanun” nəşriyyatı ilə əməkdaşlıq edir, bu nəşriyyatın kitablarını satır, əlbəttə ən çox gəlir gətirən kitabları satır. Heç kim “Əli Nino”nu Azərbaycan ədəbiyyatını təbliğ etməkdə qanaya bilməz. Milli Kitab Mükafatı Azərbaycan ədəbiyyatının təbliğində misilsiz rol oynayıb, cəmiyyətin diqqətini kitaba, Azərbaycan yazıçısına yönəltdi. Nigar xanım qarşı bəzi gənclərin bu dərəcədə impulsivliyini, haqsızlığını qəbul edə bilmirəm.

Mən gəncliyə fikrimi həmişə açıq şəkildə demişəm. Yazıçılar Birliyinin gənclər üzrə katibi olduğum üçün gəncləri yaxşı tanıyıram, onlardakı mütaliə zəifliyini hiss edir, irad tuturam. Oxumaqdan qaçırırlar, yalnız qalmaqalla, hay-küyü ilə gündəmə gəlmək istəyirlər. Amma yazıçılıq Orhan Pamukun dediyi kimi iynəylə quyu qazmaq kimi bir işdir. Uzun illərin zəhməti, əziyyəti lazımdır. Hansısa hay-küylü bir misra, şeir, qalmaqallı hekayə ilə ciddi ədəbiyyat yaratmaq, tarixdə qalmaq çətin məsələdir.

– Sadəcə olaraq mən yazıçılığa iddialı gənclərin oxumalı olduğu kitabları qeyd etmək istəyirdim. Həm Azərbaycan, həm dünya ədəbiyyatında elə kitablar var ki, onları mütləq oxumaq lazımdır. Ancaq əlbəttə, kitablar oxuyub onlardan sitatlar gətirməyin, kitabdan gələn ədəbiyyatın da əleyhinəyəm. İnsanın öz düşüncəsi, öz baxışı olmalıdır. Ümumiyyətlə, az oxumağın əleyhinəyəm. Elə şairlər tanıyıram ki, heç bir şairin şeirini oxumur ki, təsirinə düşər. Bu, lap gənc yaşlarda olan düşüncədir.

1991-ci ildə “Hekayə”, 1996-cı ildə “Roman” adlanan şeirlər kitabımı işıq üzünə gördüm. 2011-ci ildə isə adını “Dastan” qoyduğum şeirlər silsiləsi yaranıb. Şeir insanın anormal, qeyri-adi halıdır, şeir yazmağı əvvəcdən proqnozlaşdırmaq olmur. Ona görə də bu şeirlər gəldi, onları axın-axın kağıza köçürdüm, kitabla çevirdim. Ötən il 50 illik yubileyim münasibətilə bütün şeirlərimdən ibarət “Bir də gəlməyəcək” adlı şeirlər kitabını nəşr olunub. Haqqımda yazılan yazılardan ibarət “Çığıracan” (yaşayanlar və yazılanlar) kitabı işıq üzünə gördü. Yazıçılar Birliyinin kitab se-

riyasından “Çiyələk qadın” kitabım da ötən il oxucuların ixtiyarına verilib. Son bir il yaradıcılıq baxımdan xeyli məhsuldar olub. Buna baxmayaraq jurnalistika, ictimai-siyasi pro-seslərdən də uzaq düşməmişəm. Bu qədər fəallıq, müxtəlif tədbirlərdə iştirak etmək və yazı yazmaq bir az mümkün deyil görünür.

Nəsr yazmaq isə çoxdankı arzumdur. Beynimdə hazır roman, povest sujetləri var. Ancaq dediyim kimi nəsr yazmaq üçün bütün bu işlərdən, real həyatdan ayrılmaq lazımdır. Şeir bu mənada rahatdır, qısadır, on daqiqəni, bir saatı, bir gününü ayırır yazırsan.

Məsələn, mən bəzi yazarlar kimi ovcətdən asılı olmayaraq hər gün rejimlə yazmağa çalışıram. Texniki cəhətdən də mən belə ədəbiyyatın tərəfdarı deyiləm. Mən ədəbiyyatı ilahi vergi, ruh kimi qəbul edirəm, bu da həmişə olan iş deyil. Ona görə də böyük həcmli nəsr əsəri yazmaq üçün gərək o ovqatı tapıb əsərin içinə girsən, onunla yaşayasan. Bu səbəbdən nəsr əsəri yazmaq planım ildən-ildə keçir. 2003-cü ildə yazdığım “On sentyabr” hekayəm böyük reaksiya doğurdu, 20-dən çox dilə tərcümə olundu. Hekayə azərbaycanlı taksici sürücüsü ilə amerikalı ailənin görüşündən sonra çəpəyən edən hadisələrdən bəhs edir.

23 il keçməsinə baxmayaraq elə saydığımız var ki, onları oxuyanda qürur duyuram. Mümkün qədər milli dəyərlərə yer verməmişəm. Ziyalılar, ədəbiyyat adamları “525-ci qəzet”də çap olunmağa üstünlük verirlər. İndi informasiya vasitəsi kimi qəzet öz operativliyini itirib. Radio, televiziya, internet portalları əksər hallarda onu qabaqlayır. İstanbulda dünya redaktorlar birliyinin toplantısında dedilər ki, yaxın illərin ən populyar media vasitəsi radio olacaq. Bəli, operativlikdə radio interneti də televiziyanı da qabaqlayır. İnternet portalı üçün xəbəri yazmaq, televiziya üçün

“Tanrı səmimi, təmənnasız arzuları eşidir və reallaşdırır”

“Aydın yol” qəzetinin suallarını yazıçı-jurnalist, “525-ci qəzet”in baş redaktoru Rəşad Məcid cavablandırır

Düzdür, sevdiyim şairlər, yazıçılar adama təsir edir, ancaq bu başlanğıcda, yaradıcılığın ilkin mərhələsində baş verir. Zamanla sən özünü sevdiyən yazıçılardan kölgəsindən, dairəsindən çıxarmırsan, özün olmağı bacarmırsan, öz yolunu tapmırsan. O yolu tapmaq üçün, yadda qalan yazıçı olmaq üçün, ədəbiyyat yaratmaq üçün lazımdır. Ümumiyyətlə, heç nə oxumadan böyük ədəbiyyat yaratmaq mümkün deyil. Yazıçılıq elə bir işdir ki, yazan adamın mütləq müəyyən bazası, alt qatı olmalıdır. Bəlkə də heç bir kitab oxumayan adam ilahi şövgün, ilhamın hesabına bir-iki şeir yazıb bilər. Ancaq ədəbiyyatda uzunmüddətli qalmaq, tanınmaq istəyən yazıçının zəngin mütaliəsi olmalıdır.

– Müsahibələrinizin birində jurnalistika şeiri öldürür, demişdiniz. Necə olub ki, illərdir davam edən jurnalistlik fəaliyyətiniz ilə həm pərisini qaçırmaıyız?

– Gənclik illərimdə şeir yazırdım, həyatımı şeirdən ayrı təsvir edə bilmirdim. 1988-ci ildən sonra başlayan hadisələr - torpaqlarımızın işğal, müharibə, Azərbaycanın müstəqillik qazanması - bu proseslər jurnalistikamı bir addım öndə keçirdi. Mənim də taleyim jurnalistika, publisistika ilə bağlıdır. Fikirlərimi jurnalistika, publisistika sahəsində daha yaxşı ifadə edə biləcəyimi düşündüm. Buna baxmayaraq, arada şeir yazdığım vaxtlar da olub.

“İndi operativ informasiya vasitəsi kimi qəzet öz operativliyini itirib. Radio, televiziya, internet portalları əksər hallarda onu qabaqlayır. İstanbulda dünya redaktorlar birliyinin toplantısında dedilər ki, yaxın illərin ən populyar media vasitəsi radio olacaq. Bəli, operativlikdə radio interneti də televiziyanı da qabaqlayır. İnternet portalı üçün xəbəri yazmaq, televiziya üçün çəkmək lazım gəlir, radio isə gələn xəbəri dərhal oxuyur.

Amma mən pessimist deyiləm, fikrimi yekunlaşdırıb deyim ki, formalar dəyişə bilər, ancaq ciddi jurnalistika, ciddi mətbuat yenə öz yerində qalacaq. Formasından asılı olmayaraq, məhz ciddi mətbuat uzunömürlü olacaq.”

Hekayədə antiamerika ovqatı var idi. Düşündürdüm ki, bu hekayə ilə hətta Amerikanın İraqa hücumunun qarşısını almaq olar. Uşaqlıqdan ədəbiyyat sevdəli, ədəbiyyat aşığı olan bir insan kimi ədəbiyyatı bütün müharibələrin qarşısını alan, saxlayan ilahi bir güc kimi qiymətləndirmişəm. İndi də bu fikirdə qalıram. İnsanlara, onların hiss və düşüncələrinə təsir baxımından ədəbiyyat bu gün də öz missiyasını qoruyub saxlayır. Ancaq təəssüf ki, kənar informasiyalar, insanlar robotlaşdırılan həyat tərzini müəyyən mənada ədəbiyyatın gücünü azaldı. İnternet, sosial şəbəkələr əsrinə ədəbiyyatla müasir insan arasında bir çox maneələr yaranıb.

– 23 il gündəlik qəzet üçün kifayət qədər ciddi rəqəmdir. Bayaq dediyiniz kimi qəzet bir çox tanınan, artıq klassikə çevrilən müəllifləri bir araya toplaya bilər. Sizcə, “525-ci qəzet”in uğur qazanmasının əsas siri bu imzalaradır, yoxsa başqa səbəblər də var?

– 1990-cı illərin ortalarında demək olar ki, heç bir qəzet ədəbi yazılar çap etmirdi, Yazıçılar Birliyinin jurnalları da çap olunmurdu. Zaman göstərdi ki, bu yazıları çap etməklə əslində, “525-ci qəzet” ziyalıların qəzetinə çevrilə bildi. Ümummilli qəzet necə olmalıdır sorğusuna cavab olaraq “525-ci qəzet”i nümunə götürənlər çox olub. Ölkə ziyalıları mədəniyyət, ədəbiyyat adamları “525-ci qəzet”in şənbə nömrəsini maraqla gözləyirlər. O nömrələrdə tariximizlə, bu gündümüzlə bağlı elə yazılar olur ki, mən də bir oxucu kimi onlardan zövq ala bilərəm.

Qədim vaxtlardan insanlar ayrı-ayrı bitkilərin xüsusiyyətlərinə bələd olmuş, onların köməyi ilə tutulduqları azarlardan xilas olmağa çalışmışlar. İllər, əsrlər ötdükcə, xalq təbabəti ilə məşğul olan mütəxəssislər yetişdi və yazı mədəniyyəti ortaya çıxdıqdan sonra təbabətin təcrübələri qələmə alındı.

Müxtəlif müalicə üsullarına həsr edilmiş əsərlər yüzilliklər boyunca katib və xəttatlar tərəfindən köçürülür və kitabxanalarda saxlanılırdı.

Təbabət sahəsində yazılmış risalələr digər xalqların dillərinə tərcümə edilir və beləliklə, təbabət barədəki biliklər zənginləşirdi.

Orta əsrlərdə təbabətə aid çoxsaylı dəyərli əsərlər yazılıb.

Onlar ayrı-ayrı xəstəliklər, onların əlamətləri və müalicə üsulları, insan bədəninin xüsusiyyətləri, dərmanlar, ədviyyələr, sürtmə məlhəmləri, otlar, meyvələr, təbiblərə verilən məsləhətlərdən ibarət idi.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda elmin müxtəlif sahələrini əhatə edən əlyazmalar arasında təbabətə həsr edilmiş çoxlu sayda abidələr qorunub saxlanılır.

Onların arasında Zeynəddin bin Əbu İbrahim İsmail ibn Həsən ibn Əhməd ibn Məhəmməd Əl-Hüseyni Əl-Qorqaninin "Xəfi-əlayi" ("Xəstəliklər və onların müalicəsinin müxtəsər şərh") əsəri xüsusi yer tutur. Qeyd etmək lazımdır ki, Qorqani öz vaxtının tanınmış və müdrik şəxsiyyətlərindən olub. Mənbələrin verdiyi çoxsaylı məlumatlara görə, olduqca savadlı və dərin elmi biliyə malik olan Zeynəddin Əl-Qorqani ərəb və fars dillərini mükəmməl bilib, dünyanın bir çox alim və təbiblərinin əsərləri ilə yaxından tanış olub.

Tibbi dərinədən bilən Qorqani dərmanlar hazırlayıb, xəstələri müalicə edirdi.

Müasir tibb elminin yüksək səviyyədə inkişaf etdiyi bir zamanda xəstəliklərin təbii bitkilərlə müalicəsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Belə bir zamanda "Xəfi-əlayi" kimi əlyazmaların əsaslı öyrənilməsinə ehtiyac artır.

Odur ki, qədim və zəngin keçmiş olan tibb tarixini öyrənilib, gələcək nəsillərə çatdırmaq bizim müqəddəs borcumuzdur.

Zeynəddin ƏL-QORQANI

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Təbib də çalışmalıdır ki, bütün mərhələlərdə xəstənin qüvvəsinin xəstəlik bitənə qədər qorunub-saxlanmasına riayət etsin.

Buna görə də, təbib xəstəliyin artmaması üçün xəstənin müalicəsinə ehtiyatla yanaşmalıdır.

Lakin təbib təkcə xəstənin qüvvəsinə saxlamaqla məşğul olmalı deyil, eyni zamanda onun hərəkətinin qalxmamasına da nəzarət etməlidir.

Xəstənin qızdırması yüksək olarsa, o, bayıla bilər.

Belə hal baş verdiyi zaman təbib çörəyi təzə şərabda isladılıb xəstəyə verməlidir ki, o, qüvvəsini bərpa edə bilsin.

Soyuq sancı xəstəliyi zamanı güclü ağrı baş verərsə, təbib xəstəyə ağrıkəsici dərman verməlidir ki, ağrı kəsilsin və bundan sonra əvvəlki əsas müalicəyə qayıtmaq mümkün olsun.

Xəstənin qüvvəsi yol verərsə, ehtiyac yarandıqda, onu bir dəfə deyil, bir neçə dəfə sifraqla etdirmək məsləhətdir.

Lakin təhlükəli xəstəlik zamanı, xəstənin qüvvəsinə nəzərə alaraq, maddələrin tez bir zamanda yetişməsinə əmin olub, dərhal xəstəni sifraqla etdirmək lazımdır.

Xəstəlikdə hər hansı bir təhlükə aşkar olmadığı təqdirdə isə, xəstəliyin yetişməsinə gözləmək məsləhətdir. Bundan sonra ciddi müalicəyə başlamaq olar.

Uzun sürən xəstəliklər zamanı müalicəni bir neçə günlüyə dayandırmaq lazımdır ki, xəstə qüvvəsini bərpa edə bilsin. Xəstənin bədəni istirahət etdikdən sonra müalicəni daha yaxşı mənimləyər, dərmanlar ona daha yaxşı təsir edər.

Bu barədə kitabın birinci hissəsində bəhs olunub. Bundan əlavə qeyd olunub ki, eyni dərmanlarla aparılan müalicəyə bədən öyrənir və onun xeyri olmur.

Ara-sıra şərbətlərin birini digəri ilə əvəz etmək lazımdır ki, bədən eyni şərbətə çox öyrəşməsin.

Xəfi-əlayi

(Xəstəliklər və onların müalicəsinin müxtəsər şərh)

Təbibin seçdiyi müalicə üsulu xəstəyə kömək etməsə, başqa üsul seçmək lazımdır.

Seçilən müalicə üsulu xəstəyə yaxşı, ancaq gec təsir etsə belə, həmin müalicəni dayandırmaq doğru deyil.

Hər hansı bir müalicə üsulu xəstəyə zərər etsə, lakin onun əlamətləri görünməsə belə, həmin müalicə üsulunu dayandırmaq lazımdır.

Təbib yüngül bir xəstəliyi ağır xəstəliyə oxşadıb səhv müalicə təyin edərsə, bunu, yəni öz səhvini xəstədən gizlətməməlidir.

Xəstəlik ağır olduğu halda, xəstəyə yalandan ümid verib deməməlidir ki, bu xəstəlik tez keçib gedər.

Möhkəm bədən quruluşu olan sağlam insanlar dafələrlə sifraqla edə bilərlər.

Arıq və tez-tez xəstələnən insanların müalicəsində məzadı dəyişən üsullardan istifadə etmək lazımdır. Belə xəstələrə tez-tez sifraqla etmək olmaz.

Bütün xəstəliklər zamanı çalışmaq lazımdır ki, xəstənin əhvalı xoş olsun və onun istəklərinə əməl olunsun.

Bundan başqa, xəstənin ürəyini qüvvələndirən tədbirlər də görülməlidir.

Xoşagəlməz şeyləri xəstədən uzaq tutmaq lazımdır.

Bəzi xəstələri xoş xəbər və ümid, bəzilərini qızıl və cəvahirat, digərlərini dostları ilə görüş xoşhal edib şadlandırır.

Kəskin soyuq və çox isti havada ağır üsullarla müalicə aparmaq məsləhət deyil.

Xəstənin həm sifraqla etməyə, həm də məzacının dəyşilməsinə ehtiyac yaranarsa, bunlardan yalnız birini icra etmək lazımdır.

Belə ki, səfralı qızdırma zamanı xəstəyə qara gavalı şərbəti vermək məsləhətdir.

Təbib müalicəni mümkün qədər dərmanlarla deyil, qida vasitəsi ilə aparmalıdır.

Müalicə dərmanlar vasitəsi ilə aparıldıqda, təbib çalışmalıdır ki, qarışıq dərmanlarla yox, bir dərmanla həmin müalicəni aparsın.

Təbib sınınamayan və heç bir mənbədə adı çəkilməyən naməlum dərmanlardan istifadə etməməlidir.

Birinci bab baş və beyin xəstəlikləri haqqındadır

İsti qızdırma xəstəliyi iki növ olur:

Birincisi xalis səfralı, ikincisi isə səfralı və qanlı olur və qan bu zaman çoxluq təşkil edir.

Xalis səfralı qızdırmaya yunan dilində "fəranitus", fars dilində "sərsam" və "bərsam" deyirlər.

"Sərsam" sözünün mənası "baş şişi" deməkdir.

Bu belə bir şiş xəstəliyidir ki, beyinin içində, qişasında və ya hər ikisində baş verir.

"Fəranitus" elə bir qızdırma növüdür ki, bu zaman xəstədə qarabasmalar baş verir.

Bu xəstəliyin səbəbi bədəndəki səfra və buxar çoxluğudur ki, beyinə qalxır.

Xəstəliyin əlamətləri ağılı çəşması, susama, ağızda quruluq, aclıq və dilin saralmasıdır.

Əlacı ağ səndəl və bir qədər kafuru gülaba qatıb, üzərinə damcı-damcı sirkə əlavə edib, qoxlamaq və kətan parçasını onda isladılıb, alına qoymaqdır.

İmalə və şam dərmanı ziyan edərsə, o zaman ona nar suyu, söyüd ağacının qurumuş şirəsi, hind xurması və ya hər axşam 2 dirhəm yumurtavari bağayarpağını təmiz gülaba və turş nar suyuna qatıb xəstəyə verərlər.

Xəstə yatan evin havası xoş - nə çox işıqlı, nə də çox qaralıq olmalı, otağın divarı isə bir rəngli olmalıdır.

Xəstənin yanına yuyulmuş söyüd yarpaqları, su zənbağı, meyxos meyvələr və sərinləndirici içkilər qoymaq məsləhətdir.

Qızdırmanı salmaq üçün pərpərang toxumunun şərbəti, qora suyu, rəvənd kökü, turş əvəlik, sitron və səndəl şərbətləri xeyridir.

Kudu suyuna qora suyu qatıb, üzərinə bir qədər şəkər əlavə edib içmək də xeyirdir.

Xəstəliyi yüngülləşdirmək üçün gavalı, hind xurma şərbətləri, hind yemişinin şirəsi və digər meyvə şirələri içmək məsləhətdir.

Əgər xəstənin hərəkəti hədsiz qalxarsa, onu sifraqla etdirdikdən sonra kafur dərmanı vermək lazımdır.

Xəstə yaxşılaşdıqca, hər gün ayağı baldırın qatlanacağından topuğuna qədər bərk-bərk sarımaq, sonra bir müddət isti suda ovxalayıb, sarğıni açmaq lazımdır.

Ayağı sarıyarkən qatlanacağından, sarığı açarkən isə topuqdan başlamaq lazımdır.

Xəstəliyi yüngülləşdirmək üçün xəstəyə qara gavalı, sarı gavalı, hind xurması, təmizlənmiş maş, ispanaq, arpa şorbası, badam ləpəsi, kərə yağı və şəkər vermək məsləhətdir.

Sağlamlığı bərpa etmək üçün turş qidalar - nar, zirinc, turş alma suyu, turş heyva suyu və qora xeyirdir. Bu qidaları qovrulmuş badam ləpəsi ilə yemək məsləhətdir.

Bədəndəki səfralı qanın artmasının qarşısını almaq üçün təmizlənmiş mərcini zirə və innabla bişirib yemək də faydalıdır.

Qanlı qızdırma

Bu xəstəliyi yunan dilində "fəlgəmun" deyirlər.

Əlamətləri dilin qızarması, damarların dolğunluğu, uzunmüddətli qızdırma, başın ağrılaşması, dilin şişib ağırlaşması və sürətli nəbzdir.

Bəzən xəstənin dili tutulur və onda işığa qarşı həssaslıq yaranır.

Bu xəstəliyin müalicəsinin "fəranitus" xəstəliyinin müalicəsindən fərqi ondadır ki, bu zaman öncə xəstədən qan alır və ya həcamət edirlər.

Digər müalicə üsulları isə "fəranitus" xəstəliyinin müalicəsinə oxşardır.

Bundan əlavə, xəstəni daha güclü vasitələrlə imalə edir, yaxud ona daha güclü işlətmə dərmanları verirlər.

Soyuq qızdırmaya Ona "le-jos" deyirlər. Bu xəstəlik zamanı üfünətli bəlgəmdən buxarlanan maddələr beyinə çıxır.

(Ardı gələn sayımızda)

**Tərcümə edən:
Zemfira MƏMMƏDOVA**

○ **"Naməlum kino" layihəsində gəniş tamaşaçı kütləsinin məlumsatsız olduğu milli filmlərimiz haqda yazılar təqdim olunacaq. İlk olaraq Abbas Mirzə Şərifzadənin 1925-ci ildə çəkdiyi "Bismillah" bədii filmini təqdim edirik.**

Qeyd edək ki, "Bismillah" – Azərbaycan səhnəsində Hamlet rolunun ilk ifaçısı, teatrda bir sıra klassik pyeslərə quruluş vermiş A.Şərifzadənin kinoda debütüdür.

Film nədən bəhs edir?

Əslində süjeti eklektik saymaq olar: varlılara qarşı mübarizə aparən inqilabçıların fəaliyyəti, dinin hakimiyyətlə işbirliyi, kütlələrin dinə münasibətdə cahilliyi, qul psixologiyası, qadın haqları, milli adət-ənənələrdəki arxaik detallar (məsələn, yengələrin zifaf gecəsini qapıdan güdməsi kimi).

Amma əsas obrazlardan biri Qulunun (Mustafa Mərdanov) ailəsinin taleyi süjetin əsas xəttini təşkil edir. Qoyulan problemlər konkret bir ailənin fonunda orqanik şəkildə dramturji materialda yer alıb.

Yoxsulluq içində yaşayan Qulunun uşağı olmur. O, dərdinə əlac tapmaq üçün sadələhv insanların inandığı avontürüst molla Əbdürəhimin (Mirzəağa Əliyev) yanına gedir. Molla ona arvadını yanına tək göndərməyi tapşırır. Və o, Qulunun arvadı Höküməyə (T.Vişnevskaya) təcavüz edir. Hökümə hamilə qalır, üstəlik, molla Qulunun bacısı Zeynəbi (K.Vyaznova) də zorlayır. Və hadisələr getdikcə daha mürəkkəb karakter alır...

Sovet dövründə dərc olunan materiallarda film dinə qarşı təbliğat vasitəsilə kimi xarakterizə olunsa da, əslində hədəfdə dini fanatizm, insanların inancı, savadsızlığı üzərində manipulyasiya edən mollalardır.

"Bismillah" ümumilikdə, zamanının bir çox önəmli problemlərini əhatə edən dramdır.

Film realist üslubda çəkilib, hətta bəzi səhnələrdə sənədli kadrlardan istifadə olunub. Rejissor eyni zamanda minimal da olsa poetik ifadə vasitələrindən yararlanıb.

Məsələn, əhvalatın əvvəlində həyətdə qaçısan uşaq, oynayan pişik balası ilə küçük təsviri artıq tamaşaçıya sakit həyat tərzini keçirən mehriban ailə haqda vizual informasiya verir.

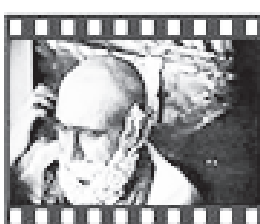
Rejissor vəziyyətə, obrazların həyat tərzinə uyğun olaraq həm ləng, həm hərəkətli çəkiliş metoduna müraciət edir. Əgər kənd həyatı, onun ətalətdə yaşayan sakinlərinin həyat tərzini asta tempdə göstərlirsə, şəhər həyatı, fəhlələrin neft buruqlarındakı işi, inqilabçıların fəaliyyəti daha dinamikdir.

Filməki Məhərrəmlik mərasimi səhnəsi sənədlidir, Aşura günündə Bakıda çəkilib. Qulu obrazının ifaçısı Mustafa Mərdanov bu haqda deyirdi: "Təbii çıxışın deyər, Abbas Mirzə bu səhnəni Aşura gününə saxladı. Aşura gününü yalançı mollaların təbliğinə uyub baş yaranların arasına qarışdıq".

Azərbaycan kinosunun "Bismillah"ı

"Gizli kamera" ilə çəkilən ilk filmimiz haqqında təfərrüatlar

Yeri gəlmişkən, bu epizod Bibiheybət məscidində gizli şəkildə çəkilib. Böyük rus rejissoru Dziqa Vertovun dünya kinosuna gətirdiyi "gizli kamera" metodu Azərbaycanda ilk dəfə "Bismillah" filmində istifadə edilib.

Filmə diqqətimi bir epizod xüsusi çəkdi. Əcnəbi zabitlər, onların zərif libaslı xanımları ayaqlarını ayaqları üstünə aşıraraq zəncirvurma səhnəsini, özlərini qanına qəltan etmiş insanları teatrda tamaşa izləyirəm kimi soyuqqanlıqla seyr edirlər.

Həmin səhnənin təsvir həlli italyan rejissoru Gualtiero Yakopettinin sənədli kinoda "mondo" janrının əsasını qoymuş, dövründə böyük qalmaqala səbəb olmuş "Mondo Cane" (hərfi mənası "Köpək dünyası") filmi yada saldı. 1962-ci ildə lentə alınmış filmə bir Asiya ölkəsində əsgərlər

Onun yozumunda zəncirvurma səhnəsi insanların inanc yeri kimi səmimilikdən, məhərrəmlikdən çıxaraq nümayişkarənə hərəkətə, tamaşaya çevrilir.

Tükürpədic kadrlardan biri Qulunun oğlunun başının ülgüclə çörtlməsidir. Məhərrəm ayında oğlu doğulan Qulu arzusunun həyata keçməsi münasibətilə məsciddə zəncir vurur, yenidən doğulmuş uşağın başına bir neçə yerdən molların məsləhəti ilə ülgüc çəkir. Körpənin ülgüclə çörtmək kadri bir anlıq ispan rejissoru Luis Bunuelin "Əndəlus köpəyi" filmində məşhur - kişinin ülgücü itiləyərək gənc qızın gözünü kəsməsi səhnəsi effektini doğurdu.

Qeyd edək ki, filmə körpə roluna Cəfər Cabbarlının oğlu Aydın çəkilib.

Dramatik olan digər epizod molla tərəfindən zorlanmış Zeynəbin toy gecəsi ərinə ləkələndiyini deməsidir. O, dinlənilmədən evdən qovulur, ailəsi tərəfindən rədd edilir. Çöllərə düşən Zeynəbin zavallı, köməksiz vəziyyətini rejissor sanki Məcdəlli Məryəmlə eyniləşdirir.

"Toy" səhnəsi də filmin ən maraqlı, koloritli hissələrindəndir. Toyda şənənən qadınların təsviri ilə Zeynəbin kədərli vəziyyəti paralel monatjla ekrana gətirilir. Bu kəskin təzad Zeynəbin faciəsini dolğunluğu ilə çatdırır.

Filmə Zeynəbin Müsavat əsgərləri tərəfindən plantasiyalarda qul kimi işlədildiyi verilir. Bu da təbiidir. Çünki sovet hakimiyyəti qurulandan sonra kino sənət növü olmaqdan çıxaraq bolşevik ideologiyasının təbliğat mexanizminə çevrilir.

Həm də nəzərə alaq ki, film Pavel Blyaxinin ssenarisi əsasında çəkilib. Blyaxin inqilabi hərəkətin fəallarıdan idi. O, uzun müddət Bakıda inqilabi fəaliyyət göstərmiş, Sovet

Maraqlı faktlar

"Bismillah" filmi yenidən çəkilib başa çatdığı vaxt Almaniyaya kino şirkətinin nümayəndələri Bakıda imiş. Onlar İrandan Berlinə qaçıdarkən şəhərimizin qonağı olurlar. Qonaqlara "Bismillah" filmi göstərilir və film onların çox xoşuna gəlir. Hətta qeyd edirlər ki, Azərbaycanın məişət və ənənələrini göstərən epizodlar yüksək keyfiyyətlə həll edilib, çəkilən toy dəstgahı və məhərrəmlik mərasimi onlarda dərin təəssürat yaradıb. Onlar indiyə kimi dünya kinosunda belə ənənəvi epizodlar görmədiklərini deyirlər. Nümayəndə heyətinin başçısı, rejissor Maks Bruxmüller onu da deyib ki, təchizat cəhətdən o qədər yüksək səviyyədə olmayan studiyada belə bir filmin çəkilməsi böyük uğurdur.

***

A.M. Şərifzadənin rejissor köməkçisi vəzifəsinə dəvət etdiyi Ağarza Quliyev xatirələrində yazır:

"Abbas Mirzə necə oldusa çəkiliş meydanında mənə bərk acırlandı. Doğrusu onun bu hərəkəti mənə mütəəssir elədi. Mən lal-dinməz çəkiliş meydanından çıxıb getdim. Bir neçə gün sonra Cəfər Cabbarlıdan məktub aldım. Məktub qısa idi: "Ağarza, Abbas Mirzə sənə böyük qardaşıdır, get, işinə başla. Sən gərək kinoda işləyəsən. Səni istəyən Cəfər".

Gözəl və mehriban yoldaşımız Cəfərin təsirli və nəsihətamiz məktubu mənə yənidən qaytarıdı studiyaya. Sonralar hətta Cəfərin vasitəsilə mənə Abbas Mirzə ilə daha da yaxınlaşdım və dostlaşdım.

***

"Bismillah" filminin çəkilişləri dəfələrlə təxirə salınıb və müəlliflər bəzi problemlərlə üzləşiblər. Maliyyə çatışmazlığı çəkilişin təxirə salınmasının səbəblərindən biri idi.

Filmə A.M. Şərifzadə ilə birlikdə rejissor kimi Vladimir Ballyuzek də təklif olunur. O, baş rol ifaçılarını kənardan dəvət etmək istəsə də Şərifzadə bununla razılışmır, milli teatr truppasına üstünlük verir. Şərifzadənin fikrincə, milli adət-ənənləri, obrazların psixologiyasını yerli aktyorlar daha dəqiq, inandırıcı ifa edə bilirlər. Bu səbəbdən Ballyuzek filmə quruluş verməkdən imtina edir.

***

A.M.Şərifzadə 1930-cu illərdə "xalq düşməni" elan edildikdən sonra onun adı rejissor olduğu "Bismillah" filminin titrlərindən çıxarılıb.

***

Filmin ilk adı "Şaxsey-vaxsey" olub. Buna uyğun olaraq şaxsey-vaxsey səhnələri dolğun çəkilib. Mollalar çəkilən lentləri alıb məhv etmək istəyiblər. Amma çəkiliş qrupu onları inandıraraq ki, işiq lentləri xarab eləyib, heç nə qalmayıb.

P.S. Yazının hazırlanmasında göstərdikləri köməkliyə görə Azərbaycan Dövlət Film Fondunun rəhbərliyinə təşəkkür edirik.

Sevda SULTANOVA

Təriqətin tarixi

Sünni şəriətindən ayrılmış nəqşibəndilik islam coğrafiyasında ən geniş yayılan sufi təriqətlərindən biridir. Təriqətin qurucusu Buxaralı Xoca Mehmet Bahəddin sayılır.

Bu cərəyan öz mənbəyini böyük sufi şairi və filosofu Əhməd Yəsəvinin yəsəvilik təriqətindən götürüb. Belə ki, yarandığı ilk illərdən nəqşibəndilikdə yəsəvilərin izləri sezişilir.

Nəqşibəndilər zikr və rəbitəni ilahi sirlərə açılan qapı hesab edirlər. Bu təriqətin xüsusi mərasimləri var. Onlar şeyxin başçılığı altında zikr edirlər. Zikr Allahın adıyla başlayır. Bu mərasimlər hatemi-hacəgan adlanır. Nəqşibəndilər ağ fəs taxır, fəsin üstündən ağ rəngli parça bağlayırlar. Mərasimlər üçün xüsusi tikdirilmiş paltarlara miniş, hər gün geydiklərinə isə dəstəmazlıq deyirlər. Sarı rəngli başmaq geyən təriqətçilər bellərinə əsasən qurşaq bağlayırlar. Onlar hökmlərdə hənəfi məzhəbinin yaradıcısı imam Əbu Hənəfini rəhbər tuturlar. Bu təriqətin alimləri getdikləri yolun öz mayasını birinci islam xəlifəsi Əbu Bəkr Siddiqdən götürdüyünü yazırlar.

Nəqşibəndi təriqətinin Anadolunun hər yerində qolları var. Ən böyük təkyələri (ocaq) həmişə İstanbulda olub.

Təriqətə necə üzv olurlar?

Bu təriqətə üzv olmaq istəyən hər bir insan əvvəlcə təriqət şeyxinin evinə getməlidir. Şeyxə bütün ürəyindəkiləri aqib danışmalı, təriqətə niyə gəlmək istədiyini deməlidir. Daha sonra gələcək mürid dəstəmaz alır, şeyxin qarşısında oturur, onun əlini öpür. Şeyx əlini müridin dizinə qoyub "Fatihə" surəsini, müxtəlif duaları oxuyursa, deməli, onun təriqətə gəlməyinə rüxsət verib. Sonra müridə bu sözləri deyir: "Həmişə gülürüz ol, şəfqətdə günəş kimi, sadəqəblilikdə torpaq kimi ol".

Müridliyə qəbul olunmağın yollarında biri də aşağıdakı ayinləri yerinə yetirməkdir:

- ❶ Üç dəfə salavat çevirmək,
- ❷ Üç dəfə "İxlas" surəsini oxumaq,
- ❸ Bir dəfə "Fatihə" surəsini oxumaq.

Sonra şeyx müridə "lə iləhə illəlah" nidasını dəfələrlə təkrarlamasını tapşır. Bu nida dəfələrlə təkrarlanır.

Nəqşibəndiliyin ən vacib mərhələlərindən biri də lətaif-xəmsə, yaxud nəfsi-natiqədir. Bu mərhələ beş hissəyə ayrılır. Hər bölgünün bir rəngi var.

Nəqşibəndilik təriqəti

Bölmələr belə sıralanır:

- ❶ Əhfa (yaşıl)
- ❷ Hafı (qara)
- ❸ Su (ağ)
- ❹ Ruh (qırmızı)
- ❺ Qəlb (sarı)

Bu beş bölmənin hər birinə aid ayinlər yerinə yetirilir və fənafilrəsul mərhələsi başlayır.

Bu mərhələləri keçəndən sonra şeyx müridə "murakabeyi-ruh", "murakabeyi-sirr", "murakabeyi-haq", "murakabeyi-ihfa" adlı tapşırıqlar verir. Bu təmrinlərin hər biri müridə özünə, öz içinə baş vurmaq istəkləri oyadır, ona Tanrını özündə axtarmaq hissələri aşılayır. Bu tapşırıqları yerinə yetirən müridin qarşısında ilahi sirr dünyasının qapıları açılır. Bə məqama nəqşibəndilər ələmi-sugra və ələmi-kübra adları veriblər.

Zikr gecələri

Nəqşibəndilikdə Allahın adı "Hu"dur. Bu kəlmə "lə-iləhə illəlah"ın qısaldılmış formasıdır. Təriqətçilər bu ifadəni Allahın adını daha çox zikr etmək üçün qısaltdıqlarını deyirlər. Zikr gecələrində "Hu" nidaları səslənir, "Quran"dan ayələr oxunur. Zikr ələminə baş vuran müridlər Tanrının üzünü görmək eşqi ilə alovlanır, evz olurlar.

Daha sonra vələyəti-ulya zikri başlayır. Onlar bu zikrlərə "nəqşi dərsləri" deyirlər. Bu imtahanlardan çıxan nəqşibəndi müridlərinin ruhu paklanır, bütün keçici hissələrdən xilas olub saflaşır. Təriqətdə uzun illər müridlik edən insanların qəlbindəki dünya sevgisini Allah sevgisi əvəz edir.

Əbu Bəkrdən Ərdəğana qədər yol

Təriqət yollarında qarşıya çıxacaq maneələri dəf etmək üçün nəqşibəndilər bütün ömürlərini zikr üzərində qurur, zikri təriqətin canı hesab edirlər. Onların ən böyük zikr mərasimlərindən olan hatemi-hacəgan dərvişlər şeyxin qarşısında halqa şəklində sıralanır, onun başçılığı altında yeddi dəfə "Fatihə" surəsini, min dəfə "İxlas" surəsini oxuyurlar.

Nəqşibəndilərin böyük zikr mərasimləri cümə və bazar ertəsi günləri - axşam, işə namazlarından sonra olur. Bu mərasimlərdə Məhəmməd peyğəmbər, islam xəlifələri, böyük övliyələr, şeyxlər xatırlanır, onların ruhuna dualar oxunur.

Rabitə nədir?

Bu termini ilk dəfə Yaqub Çərxici adlı bir ruhani işlədib. 1444-cü ildə vəfat edən bu şəxs qəznəli bir türk olub. Onun çağdaşı, nəqşibəndilik haqda "Rəşahət" adlı kitab yazmış Əli ibn Hüseyn əl-Vaiz fars dilində yazdığı əsərində rabitə və onun məqsədləri barədə simvolik dillə məlumat verib. Lakin bu mətn sufi simvolikası ilə yazıldığına görə buradan rabitə barədə ətraflı məlumat əldə etmək mümkün olmayıb.

Rabitə barədə ikinci məlumatı Tacəddin ibn Zəkəriyyə əl-Hindi verib.

Hindistandan olan bu alim bir müddət Məkkədə yaşayıb, 1641-ci ildə orada ölüb və təriqət barədə ərəbcə iki kitab yazıb. (Bu kitablardan biri "Risale-i Tajıyyə" adlanır). Bu kitabların hər ikisində rabitədən söz açılıb, bu ayin "Şeyxin üzünü beyində canlandırmaq" adlandırılıb.

Tacəddinin ölümündən iki yüz il sonra Xalid Bağdadi adlı bir nəqşibəndi şeyxi bu mövzuda yazıb. O, rabitəni təriqətin vacib tərəfi kimi qələmə verib. Bağdadi rabitənin mərhələlərini, qanunlarını yazıb, onun bütün mahiyyətini açıb, bu ayinin şeyxə qovuşmaq məqamını həm də peyğəmbərə və Allaha yaxınlaşmaq vasitəsi kimi təqdim edib.

Rabitəni meditasiya, yoqa kimi təmrinlərlə müqayisə etmək olar.

Maraqlı bir məqam

Əsrlərdir türk və islam coğrafiyasında böyük nüfuzlu malik olan nəqşibəndilər müxtəlif dövlətlərin, imperiyaların dövründə siyasətə maraq göstərərək, saraylarda təmsil olunmağa can atıblar. Onlar bu vasitə ilə öz təriqətlərini daha geniş arealda yaymaq istəyiblər. Ümumiyyətlə, nəqşibəndilik sufi təriqətləri içində siyasətə qarışan bəlkə də, yeganə qoldur.

Onların siyasətə müdaxilə cəhdləri Türkiyə mediasının diqqətindən yayınmayıb. Türk qəzetlərində Prezident Rəcəp Tayyip Ərdəğanın da nəqşibəndilərlə bağlı olduğuna dair yazılar yer alıb. Araşdırmalara görə, dini təhsil alan, dini mühitdə böyüyən Ərdəğan gənclik illərində nəqşibəndi ocaqlarına gedib-gəlib, onlarla yaxın ünsiyyətdə olub. Hətta 2002-ci ilin parlament seçkilərində nəqşibəndilərin nüfuzlu nümayəndələrindən olan Nurəddin Coşan Ərdəğanın rəhbərlik etdiyi Ədalət və İnkişaf Partiyasına açıq dəstək verib. Bəzi araşdırmaçılar Ərdəğanın siyasət ələmindəki ustası Nəcəmməddin Ərbəkanın da bu təriqətə bağlı olduğunu iddia edir.

Türk jurnalistlər Ərdəğanın komandasında təmsil olunan Bülənt Arınc, Mehmet Əli Şahin, Abdulla Gül kimi digər nüfuzlu siyasətçilərin də bu təriqətə bağlılığını iddia edirlər.

Nəqşibəndilik Azərbaycan türklərinin yaşadığı ərazilərdə də geniş yayılıb. Gürcüstanın Qaraçöp bölgəsində, Qazax rayonunun Astanbəyli kəndində bu gün də nəqşibəndilər yaşayır, zikr məclisləri keçirirlər. Astanbəyli kəndindəki Hacı Mahmud Əfəndi türbəsi də nəqşibəndi şeyxinin türbəsidir.

Nəqşibəndilərin İstanbulda - İsmayıl Ağa məscidinin ətrafında kompakt halda yaşayırlar. Dünyanın müxtəlif yerlərindən gələn insanlar bu təriqətin üzvləri ilə tanış olub, onların yaşayışını, ibadət dünyasını yaxından izləyir, bəzən təriqətin şeyxləri ilə görüşə də bilirlər.

Bu görüşün isə bircə şərti var: "Ziyarətçinin niyyəti təmiz olsun". Onlar deyirlər ki, şeyximiz niyyəti qara adamı yüz ağac uzaqdan tanıyır...

MÖVLUD

Osmanlı imperiyası. Bu çoxmilətli və çoxdini türk dövləti tarixin ən böyük imperiyalarından biri və bütün dünyada yaşayan türklərin qürur mənbəyidir. Dövlətin əsası 1299-cu ildə oğuzların Qayı boyundan olan Osman bəy tərəfindən qoyulub. Banisinin Osmanoğulları Bəyliyi adlandırdığı dövlət, sonralar nəhəng imperiyaya çevrilib – dünya tarixinə, siyasətinə böyük təsir göstərib. Üç qitəyə yayıldığı illərdə ən qüdrətli dövrünü yaşayan Osmanlı imperiyası mahiyyətə əsası Səlcuqlar tərəfindən qoyulan Türkiyə dövlətinin ikinci mərhələsi hesab olunur. Osmanlı sultanlarının həyatına nəzər salmaqda məqsədimiz bir türk imperiyasının yaranışı, mövcudluğu, dünya gücünə çevrilməsi kimi tarixi məqamları bir daha göz önünə gətirməkdir.

Sultanlığa gedən uğurlu yol

I Mehmeddən sonra hakimiyyətə gələn II Murad bəzi qaynaqlara görə, 1402-ci ildə, bəzilərinə görə isə 1404-cü ildə anadan olub. Onun uşaqlıq illəri Amasyada keçib.

Murad 1410-cu ildə atasıyla birlikdə Bursaya gəlir, daha sonra böyük strateji önəm daşıyan Rum və Danışməndiyə əyalətlərinə vali təyin edilir. 1416-cı ildə Börklüçə Mustafanın İzmir və Saruhan ətrafındakı üsyanını yatırtmağa nail olan şahzadə Osmanlı sarayında özünü bir dövlət xadimi kimi sübut edir, böyük nüfuz qazanır.

Murad 1418-ci ildə lələsi Həmzə bəylə birlikdə Samsunu Candaroğullarından alır.

Atası ölüm yatağında olanda taxt-tacını Murada vəsiyyət edir. Şahzadə 1421-ci ilin 25 iyununda Bursada saray xadimlərinin və yeniçarilərin dəstəyi ilə taxta çıxır.

Bu dövrdə İldırım Bəyazidin oğlu, Muradın əmisi Mustafa Çələbi Bizansın Limni bölgəsində əsirlikdə idi. Üstəlik, I Mehmet də oğlanları Mustafa, Yusif və Mahmudun gələcəkdə taxta çıxmalı olan Murad tərəfindən öldürülməsinin qarşısını almaq üçün onları Bizans imperatoru Manuelin yanına göndərmişdi.

I Mehmetin ölümündən sonra Manuel Limnidə əsir saxladığı Mustafa Çələbini, Gelibolunu Bizansa vermək şərti ilə azadlığa buraxır. Manuel onu Osmanlı sultanı kimi tanıyıb, bir Bizans donanmasını da tabeçiliyinə verir. Mustafa Çələbi Limnidən Rumeliyə doğru yön alır. O, İzmirli Cüneyd bəyin və başqa Rumeli bəylərinin dəstəyini alır...

Avropaya meydan oxuyan sultan

Osmanlıda Çələbi fırtınası

II Muradın vəziri-əzəmi Amasyalı Bəyazid Paşa Ədirnədəki qoşunla Mustafa Çələbinin qarşısına çıxır. Onların arasında baş tutan Sazlıdərə döyüşündə Bəyazid Paşanın əsgərlərinin xeyli hissəsi Mustafa Çələbinin tərəfinə keçir. Vəziri-əzəm təslim olur. İzmirli Cüneyd bəyin israrı ilə Mustafa Çələbi əsir aldığı Amasyalı Bəyazid Paşanı edam etdirir.

Bundan sonra Çələbi ikinci paytaxt hesab olunan Ədirnəyə yollanır.

Burada tərəfdarları onu böyük sevincə qarşılayırlar. Mustafa öz adına xütbə oxutdurur, pul kəsidir.

O, türk bəyləri arasında nüfuzunu itirməmək üçün Gelibolunu Bizansa verməkdən imtina edir. Bununla da ən yaxın müttəfiqini itirir. Sonra 12 min atlı, 5 min piyada ilə Geliboludan Anadoluya keçir və Bursanı mühasirəyə alır. Amma Anadolu müharibəsində iştirak etmək istəməyən əsgərlər Mustafa Çələbidən uzaqlaşmağa başlayırlar. Fürsətdən istifadə edən II Murad onun ən yaxın adamı olan Cüneyd bəyə İzmir və Aydın bəyliyi təklif edib öz tərəfinə çəkir.

Mustafa Çələbi yanındakı əsgərlərlə birgə Geliboluya qaçır, Boğazdakı gəmilərin qarşısını kəsib Bizans ona dəstək verməyə məcbur etmək istəyir.

II Murad avropalılardan kirayə götürdüyü gəmi və əsgərlərlə birlikdə Rumeliyə gəlir. Mustafa Çələbi yaxınlaşan təhlükəni görüb Geliboludan Ədirnəyə qaçır.

II MURAD

II Murad 2 min əsgərlə şəhərə hücum edir. Ədirnelilər onu şəhərin qala qapılarında qarşılayıb sədaqət andı içirlər. Mustafa Çələbi dövlət xəzinəsini də götürüb Ədirnədən qaçmağa çalışsa da, yarıyolda yaxalanıb Sultan Muradın hüzuruna gətirilir.

Çələbi dövrü onun Ədirnənin qala bürcündən asılması ilə başa çatır (Mustafa Çələbinin Bəyazidin oğlu olub-olmadığı hələ də mübahisə mövzudur. Onun "Mustafa ibn Bəyazid Xan" möhürü ilə kəsdirdiyi pullar bu günədək Türkiyədə qorunub saxlanılır).

Bizans qorxu içində

Sultan Muradın qalib gəldiyini gören Bizans sarayı qorxuya düşür. Onlar barışıq üçün elçi göndərirlər. II Manuel özünü Muradın dostu elan edir. Amma sultan yeni vəziri-əzəm Candarlı İbrahim Paşa, Vəzir Hacı Eyvaz Paşa və Lala Yorguç Paşanın məsləhəti ilə Bizansın xəyanətinə cavab verməyi qərara alır.

1422-ci ildən başlayaraq Konstantinopol mühasirəyə alınır. Bu mühasirədə Bizans xeyli sayda itki verir, dövlətin xəzinəsinə böyük ziyan dəyir. Mühasirədən xilas olmaq üçün Bizans daha bir çirkin hiyləyə əl atır –Kiçik Mustafanı öz qardaşı II Murada qarşı mübarizəyə başlamağa təşviq edir.

Kiçik Mustafayla mübarizə

Qaraman və Gərmian bəyləri ilə birləşən Kiçik Mustafa Bursaya gəlib şəhəri mühasirəyə alır. Bursa əhalisi şahzadənin lələsi olan Şərəbdar İlyasa elçi göndərərək şəhəri sonadək müdafiə edəcəklərini bildirirlər. Mustafa Bursada müqavimətlə rəstləşməyi görüb İznikə yürüş edir. İznik 40 günlük mühasirədən sonra təslim olur. Kiçik Mustafa bu qələbədən sonra İznik sarayını qərargah seçib özü sultan elan edir.

Qaramanoğlu bəyliyindəki hakimiyyət savaşından xəbər tutan Sultan Murad Qaramanoğlu Mehmet bəyin hakimiyyətə gəlməsinə kömək edir. O, bunun müqabilində vaxtilə Qaramanoğullarının işğal etdiyi Göllər bölgəsini yenidən Osmanlı torpaqlarına qatır.

Sultan Murad daha sonra Əflak tayfalarının Osmanlı torpaqlarına etdiyi hücumların qarşısını alıb, onları yenidən özünə tabe etdirir. Bu siyasi gediş II Muradın saraydaxili nüfuzunu artırır, əhali arasında sultana böyük rəğbət qazandırır.

Venesiyayla müharibə

Konstantinopol mühasirədə olduğu vaxtda venesiyalılar Selanik və Moranı öz nəzarətlərinə götürmək üçün Bizansla birləşmişdilər. 1423-cü ildə Osmanlı ordusunun Selaniki mühasirədə saxladığı vaxt Bizans bu ərazini Venesiya Respublikasına verməyə razı olur. Əvəzində 1424-cü ildə venesiyalılar Çanaqqala boğazını mühasirəyə alırlar.

İmperatorun Konstantinopolu da venesiyalılara güzəştə gedə biləcəyindən narahat olan II Murad 1424-cü ildə Bizansla müqavilə imzalayır. Bu müqaviləyə görə, Bizans imperatoru hər il 30000 qızıl vergi verməyi və Ankara müharibəsindən sonra Bizansın ələ keçirdiyi Ege və Qara dəniz sahillərindəki torpaqları Osmanlıya qaytarmağı qəbul edir.

1424-cü ildə II Murad Ədirnə sarayında Candaroğulları bəyi İsfəndiyar bəyin nəvəsi Tacunnisə Xədicə Həlimə Xatunla evlənir.

Anadoluda və Rumelidə yeni müharibə

II Murad 1425-ci ildə Anadoluda mərkəzləşdirmə siyasəti yürütməyə başlayır. O, əvvəlcə şahzadə Mustafa ilə müharibə zamanı Aydın oğlu bəyliyi alan Cüneyd bəylə mübarizəyə başlayır. Sultan Cüneyd bəylə bağlı qəti qərara gəlir: o, məhv edilməlidir! Çünki o, indiyədək bir neçə saraydaxili çevriliş cəhdinə gizli dəstək vermişdi. Cüneyd bəy 1426-cı ildə ailəsi və xanədanının digər üzvləri ilə birlikdə edam olunur.

1426-cı ildə II Murad Rumeli və Balkanlara qarşı yeni hərəkətə başlayır. Bu hərəkətin iki hədəfi var idi:

1. Özünü sultanın qardaşı kimi qələmə verən daha bir üsyançını zərərsizləşdirmək,
2. Macarların dəstəyi ilə Balkanlarda yaranan qarışıqlığı sakitləşdirmək.

II Murad Sofiya və Vidinə yürüş edir. Osmanlı ordusu Bosniyanı talan edir, Xorvatiyaya qədər irəliləyir.

Daha sonra Məntəşə və Təkə bəylikləri Osmanlıya tabe edilir. Amma şərqdəki Qaraman və Candarlı bəyliklərinin müstəqillikləri saxlanılır.

Qarşıda isə Sultan II Murad daha böyük müharibələr gözləyirdi...

(Sonu gələn sayımızda)

MÖVLUD

İlk hekayələrini oxuduğum gənc qələmdaşım hələ böyük və əzablı SÖZ YOLUNUN başlanğıcıdır. Əkinçi səbri tələb eləyən nəsrə uzun illər həyatı və insanları öyrənmək, şəxsi və fərqli obrazlar qalareyası yaratmaq, dili cilalamq, fərdi üslubunu tapmaq basilləcə şərtlərdəndir. Nahidin hekayələrində həyatı fraqmentlərə özünəməxsus baxış var. Dilinin saflığına və zənginliyinə çalışsa, öz üslubunu tapmağa can atsa, nəsrə uğurlar qazanacağına ümidvarıq. Oxucularımıza təqdim elədiyimiz "Morqan" hekayəsi bu ümidi vurğulamağa imkan verir.

Nəriman ƏBDÜLRƏHMANLI

Nahid HACIYEV

- Morqan qara dərilili, yaşı əllinin ötmüş bir kişiydi - Qoca oturmaq üçün mənə stulu göstərdi. İsti yay ayının sərin mehli günlərindən birini yaşayırdıq. Qocanı necə tapdım, görüşümüz necə oldu, bunu yazmağın heç bir əhəmiyyəti yoxdu. Daha doğrusu eşitdiklərimdən sonra, qocayla görüşümüzün səbəblərini anlatmaq kimi bir istəyim yoxa çıxdı - Onu hardasa qırx il bundan qabaq, indiki Maarif binasının, keçmişdə Kommunist Partiyasının olduğu yerin həyatında, daşların üzərində yatan görmüşdüm. Bir az boylansan dediyim binanın köhnəlmiş damını görə bilərsən - Qoca boğazını uzadıb cənub tərəfə boylanır - Dərisinin qaralığı bütün kəndin marağını oyatmışdı. Balaca uşaqlar "cin gələcək" deyiminin doğru olduğuna inanmış kimi qorxudan analarının ətəyindən yapışıb bərəlmüş gözlərini Morqana dikmişdi. Onun bura necə gəldiyini, hardan düşdüyünü heç kim bilmirdi. Mənim o zamanlar qırx yeddi yaşım vardı. Təhsilimi SSRİ-də, Moskva Dövlət Universitetində almışdım. Orda çox olmasa da, qara dərilili tələbələr görmüşdüm. Başqalarından fərqli olaraq Morqan, mənim üçün insandan başqa bir şey deyildi. Bunu kənd camaatına başa salmağım düz dörd ilimi aldı - Əminəm mənim həyatımdan çox Morqanın həyatını eşitmək istəyirsiniz - Qoca gülür.

- Həmin gün, Morqanın möhkəm qorxduğunu gözlərindən hiss etmişdim. Qabağa çıxıb ona yaxınlaşanda, dizlərini qarnına sıxıb dayandı. Əlimi uzadıb gülümsədim. Kim deyir ki, ünsiyyətin tək yolu danışmaqdır. Mən həmin gün Morqanla cizgilərlə danışdım. O, mənə inanmışdı. Danışdığı dilin bircə cümləsini belə anlamadan iki il bir evdə yaşadım. Daha düzü, mənim evimdə yaşadım. Bizi başa düşməsi üçün xanımımla bütün əşyalara, ərzaqlara fərqli adlar yazıb yapışdırırdı. Bu adları Morqanla bir seçmişdik. Üzərindən on il keçib, ancaq bizim evdə hələ də çörəyə "bubu", yağa "piro" deyirlər. - Qoca gülür - İki ildən sonra Morqan bizim dilimizdə insanı başa salacaq dərəcədə danışa bilirdi. Hə, yadımdan çıxmamış, elə bilməyin ki, ona "pasport" almaq mənim üçün su içmək kimi bir şey oldu ha. Bunun üçün çox əziyyət çəkdim.

Morqan

(hekayə)

Morqan eynən mənə oxşayırdı. Dəyməduşərin biriydi. Hərdən elə hiss edirdim ki, mənim düşüncələrimi o, da düşünə bilir - Görəsən hardadı? - Qoca stuldan qalxıb evin həndəvərinə baxır. Kimi axtardığını soruşduğumda "heç kimi" deyib yenidən stulda əyləşir - Onunla yaşadığımız bu illər ərzində, bircə dəfə də olsun buralara necə gəldiyini soruşmadım. Kənd camaatının suallarına uydurduğum əhvalatlarla cavab verirdim. Ən gülməli, ən dəhşətli uydurduğum əhvalat isə, Morqanın guya Əfqanıstan müharibəsinə cəlb olunduğu, ordan da ruslar tərəfə keçdiyi, beləliklə də buralara qədər gəlib çıxdığı əhvalatıydı. Ax! Morqan. Uzunçuluq edib sizi yormağa istəmirəm. Ancaq söhbət Morqandan gedirsə qısa danışmaq da günahdı. İnanın, heç ikinci qardaşım Saleh haqqında əli manat pul versəniz də danışmaram.

Morqanın dini dinimizdən, dili dilimizdən deyildi, amma gülüşü, kədəri, sevinci, göz yaşları eyni bizimkindən idi. Deyinə görə basdırmağımız adətlərimizin ən qəribəsiydi. Ancaq soruşanda ki "sizin ölünü necə basdırırsınız" susurdu. Mən də heç bir artıq sual vermirdim. Qorxurdum, keçmişindən nələrisə xatırlaya bilərdi, pis olardı.

Bir dəfə, gecə oyanıb subaşına gedəndə, Morqanın həyatımızdakı tut ağacının gövdəsinə söykənib ağladığını gördüm. Məni görməmişdi. Səsini eşitməyə dəyə içini ağlayırdı. Allah bilir, yadına nə düşmüşdü, kimi xatırlamışdı. Yazıq Morqan. Həmin gecənin sabahı yanuma gəlib: "Mamedə dayı, axşam Allahı xatırlamışdım" deyib ağlamışdı - Qocanın gözləri dolur.

Bağışlayın məni. Yadıma oğlum düşdü. Qoy deyim şəklini gətirsinlər. Görün necə yaraşlıqdı - Yanaqlarından yaş süzülən, başı şallı qadın çərçivəyə salınmış şəkli silə-silə qocaya verdi - Baxın, baxın. Burda iyirmi dörd yaş var. Elə sizin yaşda olar. Heyif ki, Morqanla tanış ola bilmədi. Qarabağda müharibə başlayanda çıxıb getdi. Mən qoyurdum, ancaq başı batmış qardaşım Saleh, uşağın başını doldurdu. O da getdi, amma qayıtmadı. Mavi gözləri, ipək kimi saçları vardı. Ətri hələ də burnundan getməyib. Hərdən yuxuma gəlir - Ata, ağlama - deyib anasını soruşur. Həmin vaxtlar Morqan olmasaydı çoxdan ölüb getmişdim. Ax, Morqan?

Başımı çiyinə söykəyib o qədər ağlamışam ki. O, da mənə heç vaxt təsəlli vermirdi. Elə həmişə -Ağla, rahatlayacaqsan - deyirdi. Xahiş edirəm bir dəqiqə ara verək - Qoca yan otağa keçir. Səsini boğsa da, ağladığını aydın eşidirəm. Ancaq fasilə uzun çəkir. Başı şallı qadın üzünə gülüş geyinib yanına yaxınlaşır.

- Kişi çox yorulub - deyib məndən cümlənin ardını düzəltməyimi gözləyirmiş kimi gözlərimə baxır. Ancaq Morqanın taleyi məndə maraqlı oyatdığından kişidən əl çəkmək istəmirəm.

Çörəyə "bubu", yağa "piro" deyirdi. Bir dəfə də mənim qulağıma yavaşca pıçıldadı ki "Morqan xəstədi, heç nəyi xatırlamır. Heç Allahı da tanımır". Ancaq bir gecə oyananda gördüm ki, kişi yataqda yoxdu. Qorxdum başına bir iş gələr. Aşağı düşəndə bizim qapının ağzındakı tut ağacının - ode o tutu deyirəm - Qadın barmağı ilə qalın gövdəli tut ağacını göstərir - gövdəsinə söykənib ağlayan gördüm. Səsini heç kim eşitməsin deyə için-için ağlayırdı. Məni görüb utanacağından qorxdum. Yatağa qayıtdım.

Onunla keçirdiyi günlərdən, oynadığı oyunlardan. Gətirim oğlunun şəklinə bax - Qadına, oğlunun şəklini bir az öncə gətirdiyini xatırlatmadım. Şəkli sıgallaya-sıgallaya gətirib mənə uzatdı - Bax, gör necə yaraşlıqdı mənim balam. Qamətinə dağlar paxıllıq edərdi. Kəndə çıxanda bütün qızlar çəpərdən boylanıb ona baxardı. Gözlərinə qurban olduğum. Qadasını aldığım. - Gözlərim dolur. Ağladığıma əminiydim. - Qadın ağlaya-ağlaya dəfələrlə məndən soruşur - Bala sən oxumuş adamsan, bilmirsən, torpağın altı soyuq olmur? Görəsən üşümür balam? - Mən suala cavab vermirdim. Başımı aşağı əyib yaşarmış gözlərimi qadından gizlədirəm. Qadın, Mamed dayını yoxlamaq üçün yan otağa keçir. Daha dözə bilməyəcəyimi anlayıb səssiz-səmirsiz, uzaqlaşır. Adımlarını tezləşdirib gedəcəyimi ünvanın hara olduğunu bilmədən tələsirəm...

Bir az sonra da özü gəldi. Mənə dedi ki, "Yazıq Morqan deyəsən kimisə xatırlayıb."

- Bəs siz Morqan haqqında nə deyə bilərsiniz? - deyib qadını sözə tuturam.

- Morqan, Mamedə deyirsiniz yaqın? - Qadının gülən yanaqları hələ də dartıla qalıb. Qadının göz yaşlarından qurumayan seryək kipiqlərini görürəm - Mamedə yox, Morqanı deyirəm - Qadın yavaşca əyilib içəri otağa baxır - Sizə hər şeyi danışacam deyib stulunu yaxın çəkir.

- Mamed bu kəndə gələndə onun hardasa iyirmi iki, iyirmi üç yaşları olardı. O zamanlar Əfqanıstanda vəziyyət çox pisiydi. Elə buralar da ordan geri qalmırdı. Mamed əsgərliyini Novosibirski vilayətində çəkmişdi. Əsgərlikdən gələn kimi rus zabidləri qolundan yapışıb Əfqanıstana aparmaq istəyib. Həmin vaxtı Mamedin atası Saleh kişi oğlunu ruslardan gizlətmək üçün uşağı qoltuğuna vurub "Bakı" qatarına minib. Son dayanacağı bizim kənd olub. Qohumlarından indiyə qədər də xəbərimiz yoxdu. Çünki burda yaşadığımız ikinci ilində Saleh kişi rəhmətə gedib, Mamed qalıb tək. Fəhlilik edə-ədə oxudu, təhsil aldı. Yaxşı işlərdə işlədi. Sonra mənimlə evləndi. Uşağımız olmurdu. Getmədiyimiz həkim, atmadığımız dava-dərman qalmamışdı. Uzun illərdən sonra Allah bizə gözəl bir oğlan uşağı bağışladı. Bu Morqan əhvalatı oğlumuzun Qarabağ müharibəsinə getdiyi gündən başladı. Mamed oğluna düşkün biriydi - Qadın doluxsunur - Hələ uşaq vaxt oğlunun bir yeri əzilən kimi az qalırdı özünü öldürsün. Çox yaraşlıqdı mənim oğlum. Boy-buxununa qurban olduğum. Bir gülüşü vardı ki, güləndə az qalırın canından keçsən. Müharibə başlayanda könüllü çıxıb getdi. Daha doğrusu Mamedin qardaşı Saleh uşağın başını doldurdu. İki aydan sonra da qara xəbəri gəldi - Qadın "anan ölsün oğul" - deyib dizlərini döyəcəyir - Həmin xəbərdən sonra kişi havalandı. Öz-özünə danışmağa başladı. " "Marifin" yanından Morqanı tapdım, Morqan gəldi, Morqan" deyə-deyə hər gün danışdı. Həkimlər dedilər ki, beynində problem var. Oğlunun itkisinə dözə bilməyib özündən Morqan adlı birini yaradıb. Bizə ehtiyatlı davranmağımızı tapşırıdılar. Keçəcəyini dedilər, ancaq keçmədi. Bizi məcbur edirdi ki, Morqanla yaxşı davranmaq. Hələ bir gün məni çağırırdı ki, Morqan başa düşür deyə əşyalara ad vermək lazımdı.

T u t u n gövdəsinə söykənib ağlayır". Həmin gecə səhərə qədər ağlamışam - Qadın əlindəki dəsmal barmağına dolaya-dolaya gözüünün suyunu axıdır. Hiss edirəm ki, mənim də gözlərim dolub. Davamını danışmağımı təkid eləmirəm. Ancaq qadın susmur. - Kənddə hər kəsə Morqandan danışdı. Hələ bir dəfə dövlət işçisindən kimiydisə onu məcbur edirdi ki, Morqana pasport versin. Neçə gün, neçə gecə idarənin qarşısında dayanıb heç yərə tərpanmədi. Sonra sağ olsun Fikrət müəllim, Morqanın adına bir pasport düzəldti - Qadın pasportun yalandan olduğunu da vurğulayib gülümsəyir - Hər gün Morqana oğlundan danışdı.

Andre MORUA
(Fransa)

Markiz de Şardeyl-lərin malikanəsi-ni iri bir iş adamı almışdı; xəstəlik və yaş öz sözünü demiş, iş adamını istirahətə və kənddə məskunlaşmağa məcbur etmişdi. Tezliklə bütün Periqor yalnız bir şeydən – əvvəlki sahibləri tərəfindən yüz illər qabaq tərk edilən bu guşanın hansı dəbdəbə və zövqlə bərpa olunmasından danışırdı. Adamları ən çox heyran edən park idi; Parisdən xüsusi sifarişlə dəvət olunan memar Lu vadisinin üzərində bənd salıb süni göl yaratmış, Şardeyllərin malikanəsini xalis Versala çevirmişdi.

Kasıb əyalət kəndi olan Periqorda gözəl bağların sayı xeyli azdır; burda əksər mülk sahibləri Savinyaklar kimi öz torpaqlarını əsasən bostan üçün istifadə edirlər. Şardeyllərin güllüstanı isə Brivedə, Perigodə və hətta Bordonun özündə əsl dedi-qoduya səbəb olmuş, şayiələr yaratmışdı. Lakin bir il çəkən işlər nəhayət başa çatanda və yeni sahiblər öz malikanələrinə köçəndə, onların gəlişi münasibətilə pişvaza çıxmış qonaqların sayı gözənləndiyindən xeyli az olmuşdu. Periqorda yad adamlara etibarsız yanaşırdılar, axı xanım Bernenin necə qadın olmasını bilən yox idi.

Görkəmindən xanıma otuz beş yaşdan artıq verməzdin, ərinin yaşı isə ən azı altmış beş olardı. Kifayət qədər cazibədar, cəlbədiçi qadın idi, hətta tənha kənd mühitində də gün ərzində libasını azından üç dəfə dəyişirdi. Xanımın bu hərəkəti qonşuları müəyyən qədər ehtiyatlı davranışa sövq edirdi; düşünürdülər ki, yəqin o, Bernenin arvadı yox, məşuqəsidir. Düzdür, Periqorda birinci xanım sayılan, əyalətdə hələ müharibənin ilk günlərindən məskunlaşmasına baxmayaraq, yüksək Paris cəmiyyətinin qaydalarını beş barmağı kimi bilən xanım de la Gişardi təsdiqləyirdi ki, o, Bernenin qanuni arvadıdır və ciddi, həm də abırılı burjuva ailəsindəndir. Bundan sonra dedi-qodu yayanlar susmağa məcbur olmuşdular. Çünki belə məsələlərdə heç kim məlumatlı və nüfuzlu xanım de la Gişardinin sözünün qabağına söz çıxara bilməzdi. Bununla belə, hələ də kimlərsə xəlvti şəkildə, altıdan-altıdan hədyanlar yaymağa davam edir və təsdiqləməyə çalışırdılar ki, guya Bernen soyadını daşmasına baxmayaraq bu xanım vur-tut məşuqədir – kişinin ahıl vaxtında evləndiyi öz keçmiş məşuqəsi.

Yaşıl təpələrin üzərindən Şardeyllər malikanəsinin qülləsi aydıncı görünən Preysak mülkünün sahibləri Qaston və Valentina Romilyilər belə qərara gəldilər ki, başqaları bir yana dursun, amma Bernenlərə ən yaxın qonşular kimi onların təzə gələnlər qarşısında forslanmaları əslində heç bir məntiqə sığmır, üstəlik də ər-arvad Bernenlər öz vizit kartlarını Preysaka təqdim etməmişdilər, hələ xanım de la Gişardi malikanənin təzə sahiblərinə lütfkar münasibət nümunəsi də göstərmişdi. Kəsəsi, Romilyilər cavab addımı kimi, Şardeyllərin malikanəsinə baş çəkдилər.

Onları malikanəyə ayaq basmış ilk qonaqlar kimi əsl mehribanlıqla qarşıladılar. Malikanə sahibləri ər-arvad Romilyiləri çay mərasiminə qalmaq üçün dilə tutmağa nail oldular, onların evə, parka və görülmüş işlərə baxmalarını iltifatla təklif etdilər. Qastonla Valentina hiss edirdilər ki, bütün bu cah-cələla sahib olan Bernenlər öz dəbdəbələrini nümayiş etdirmək və qonşuların qarşısında qürrələnmək imkanından məhrum olduqları üçün artıq tənqə gəlməyə başlayıblar.

Öz zavodunda külli-ixtiyar sahibi olmağa vərdis eləmiş Bernen səndəki amirane tonu da, cüzi anlayışı belə olmadığı şeylər barəsində heç bir irada imkan verməyən ağayana manerasını da indiyə qoruyub saxlamışdı, bununla belə, yenə də xeyirxah təəssürat yaradırdı. Xüsusən də onun öz sarışın arvadına – balaca, toppuş, incə və şux xanımına göstərdiyi sevgi və nəvaziş Valentinanı əməlli-başlı mütəəssir etmişdi. Lakin evin ikinci mərtəbəsini gəzərkən və belə qısa müddətdə qəsrin tanınmaz dərcədə dəyişməsindən ağızdolusu danışıqları vaxt xanımın dilindən eşitdiyi sözlər ona bərk toxundu; xanım Bernen qalın divarlar və taxçalar arasındakı hamamxanaları və qüllələrdəki liftləri tərifləyəndən sonra belə dedi:

- Hə, Adolf istəyib ki, Şardeyllərin qəsrində hər şey nümunəvi olsun... Düzdür, hələ ki, bu qəsr ondan ötrü yalnız şəhərkənarı kənd evidir, ancaq Adolf öləndə – əlbəttə, güman edirəm ki, bu tezliklə baş verməz – mən məhz burada məskunlaşacam. Adolf istəyir ki, mənim şəhərdəki təmtərağım necədirsə, kənddə də eynən o cür olsun... Ola bilsin, sizin qulağınıza çatıb, birinci kəbindən Adolfun xeyli uşağı var... Bax, elə ona görə də, Adolf qabaqcadan ehtiyat tədbirləri görüb: Şardeyl qəsrini mənim adıma yazılıb və bütöün mənə məxsusdur.

Malikanənin yaxınlığındakı cəmənlidə yerləşən keçmiş ferma at tövləsinin avadanlığı ilə təchiz edilmişdi. Atların gözəlliyi, qoşqu ləvazimatları və mehtərlərin qıvrıqlığı Qastonu mat qoymuşdu.

- Atlar mənim sevimli əyləncəmdir, - xanım Bernen şən oypatla bildirdi. - Mənim atam süvari alayında xidmət edirdi, at minməyi bizə lap uşaqlıqdan öyrətdi.

O, qəşəng bir atın cilovunu sıgallayıb, dərinə köks ötürdü və sözünə davam elədi:

- Düzdür, at saxlamaq çox baha başa gəlir... Amma Adolf bunun da qayğısına qalıb. Vəsiyyətnamədə Şardeyllər qəsrindəki parkın ərazisində at zavodu üçün xüsusi vəsait nəzərdə tutulub... Özü də bütün bunlar mənim payıma düşən mirasa əlavədir. Elə deyilmi, Adolf? Deməli, mən əlavə vergilər ödəməli olmayacam.

Parkın abaldaqması işi hələ tam başa çatmamışdı, amma güllüstanın ümumi cizgilərini görmək, necə olacağını sezmək çətin deyildi. Memar parkda gəzəcək adamların diqqətini cəlb edəsi yerlərdə gözəl heykəllər düzəltmişdi. Dəmir-betondan düzəldilmiş süni adadakı uzun hovuzun tən ortasında fəhlələr tağı, romantik sütunlar ucaltmışdılar. Ev sahibləri və qonaqlar hər iki tərəfində şabalıd ağacları əkilmiş uzun xiyabana çıxdılar. Xiyabanın bitdiyi yerdə köhnə kirəmitlə örtülmüş Periqor fermaları üslubundakı xırda tikililər gözə dəyirdi.

- Mən heç bilmirdim ki, burda kənd varmış, - Valentina dedi.

- Yox, bu, kənd deyil, - xanım Bernen gül-gülə izah elədi, - burda bizim qulluqçular yaşayır. Adolf fikirləşib ki, qoy onlar ayrı-ayrı evciklərdə yaşasınlar. Yaxşıdır, deyilmi? Bu mənimçün də çox əlverişlidir... gələcəkdə əlbəttə ki... Qulluqçuların bəziləri ər-arvaddır – onlar sadıq qulluqçulardır, mən istərdim ki, hətta dul qalanda da onları öz yanımda saxlayım... Bax, ona görə də Adolf hər ailəyə balaca bir ev ayıracaq və əlbəttə, xüsusi maddə ilə göstəriləcək ki, qulluqçular məni tərk etdikləri halda mənzil hüquqları əllərindən alınır... Beləliklə, adamların nəinki mənə yalnız bağlı olacaq, həm də zəhmətləri müqabilində qismən mükafatlandırılacaqlar. Özü də buna görə məndən bir quruş da getməyəcək. Mən heç nədən narahatlıq keçirməyə billərəm. Əlbəttə, bütün bunlar da vəsiyyətnamə ilə mənə çatan paydan ayırıdır... Heç Adolfun uşaqları da heç nəyə irad tuta bilməzlər.

- Siz buna əminsinizmi, madam? Bəyəm bu, qanunidir? - Qaston Romilyi soruşdu.

- Eh, cənab Romilyi, siz Adolfu yaxşı tanıyırsınız... O öz vəkilli ilə birgə saatlarla baş işlədib, çalışıb ki, vəsiyyətnamə ən yaxşı formada tərtib olunsun. Siz təsəvvür də edə bilməzsiniz ki, özünün ayı kimi qaba manerasına baxmayaraq, Adolf mənə nə dərəcədə diqqətli. Düzdürmü, Adolf?

Xanım Bernen qocanın qolundan yapışaraq onun qulağına nəvazişlə nəse pıçıldadı. Gəzinti uzandı, çünki qonaqları son dərəcə nümunəvi şəkildə inşa olunmuş süd fermasına və hansısa xüsusi növdən olan qar kimi ağ lələkli yüzlərlə toyuğun qurulduğu quşxanaya baxmağa da məcbur elədilər.

Ər-arvad Romilyilər nəhayət ki, öz məşinlərinə əyləşib tək qalanda Valentina soruşdu:

- Hə, Qaston, nə deyirsən, bu cütlük sənə xoşuna gəldi?

- Bernen xoşuma gəldi, - əri cavab verdi. - O, qabadır, kəntöydür, özündənrazıdır, amma düşünürəm ki, qəlbinin dərinliyində uşaq kimi xeyirxahdır... Xanım isə, nəse qəribə şeydir...

- Qəribə? - Valentina soruşdu. - Qəribə nədir, mənə, o xalis cındır... Vəsiyyətnamə sözü dilində bitib; kəlməbaşı elə hey vəsiyyətnamə, vəsiyyətnamə... «Mən dul qalanda... ümid edirəm ki, bu, tezliklə olmayacaq...» Yazıq kişinin qulağı eşidə-eşidə hər dəqiqə demək ki, bəs o öləndən sonra nə olacaq! Hirsimdən özümə yer tapa bilmirdim, çəşib çalmışdım, sadəcə, bilmirdim ki, nə deyim, nə cavab verim...

Xeyli müddət susdular, məşin isə toranlıq qərq olmuş cəmənliliklə, yaşıl qovaqların bitdiyi dərə boyunca şütüyürdü. Sükan arxasında əyləmiş Qaston məktəbdən qayıdan uşaqların tez-tez qaçdığı yoldan göz çəkmirdi. Nəhayət, o, dedi:

- Bilirsən nə var... Belə baxanda, qabaqcadan ehtiyat tədbiri görməklə Bernen əslində çox ağıllı iş tutub. Onun ölümündən sonra arvadı rahat yaşayacaq, bütün xoşagəlməz şeylərdən sığortalanmış olacaq... Mən ona qulaq asa-asa, özümüzi düşünürdüm... Nahaq yəmə mən vəsiyyətnamə tərtib etməmişəm. Bu işlə məşğul olmaq lazım gələcək.

- Allah özü köməyin olsun... Məni qorxutma, əzizim... Əvvəla, mən səndən tez öləcəm...

- Niyə axı? Bilmək olmaz, axı bunu qabaqcadan kim deyə bilər... Sən məndən cavansan, məndən sağlamsan, mən isə...

- Danışma... Sağlam olmağına sapsağlamsan, sadəcə, bir az vəsvəsisən... Amma o bir tərəfinə qalanda, sənə bir şey olsa, mən buna dözə bilmərəm... Bəyəm mən sənsiz yaşaya bilərəm... Mən özümü öldürərəm...

- Sənə ayıb deyilmi, Valentina? Bu nə boş sözlərdir? Özün yaxşı bilirsən ki, lap nə qədər çətin də olsa, indiyə qədər heç kəs dul qalmaqdan ölməyib... Sonrasına qalanda isə, məndən başqa sənə Kolettin də var... hələ Kolettin əri... nəvələr var...

- Kolettin öz həyatı var... Biz daha ona lazım deyilik.

- Hə, bu doğrudur, doğru sözə nə deyəsən... Lap yaxşı, mən də səni təmin etməkdən ötrü vəsiyyətnamə tərtib edərdəm...

Onlar yenə susdular, çünki məşin qalın duman zolağına daxil olmuşdu. Sonra Valentina güclə eşidiləcək səslə danışmağa başladı:

- Əlbəttə, əgər mənim kor qismətim istəsə ki, səndən bir neçə ay çox yaşayım... onda mən yalnız o halda sakit yaşaya bilərəm ki, əlimdə... Yox-yox, vəsiyyətnamə olmasın, yalnız bu olmasın... Bu mənə bəd əlamət kimi görünürdü... Heç bir halda... Sadəcə, kağız... Qoy Preysak tam şəkildə ömrümün sonuna qədər mənə ixtiyarım qalsın... bax, bu bəndə adicə bir kağız olsa... Kürəkənimiz yaxşı oğlandır, amma necə olsa, Savinyakların nəslindəndir... Atasına çəkib... Torpağı sevəndir... Öz torpağını mənə qatar, sonra da ömrümü hansısa kiçik bir hücrədə başa vurmağı üçün mənə buralardan yox eləyib, harasa uzağa göndərir... hə, o buna qadirdir... Bu isə mənə çox yandırardı...

- Bunu yoluna qoymaq lazımdır, - Qaston bir qədər qaşqabaqlı tərzdə cavab verdi. - Mən istənilən kağıza qol çəkməyə, əgər istəsən, hətta Preysakı sənə vəsiyyət etməyə də hazırım... Amma bilmirəm, bu, qanuni olacaqmı? Görəsən, Preysakın dəyərini sənə vəsələlik payının miqdarını üstələmir ki?

- Bir az üstələyir, amma hamısını qaydaya salmaq çox asan işdir, - Valentina dedi. - Əlbəttə, əgər sən bunu arzu edirsənsə.

- Necə? - Qaston soruşdu. - Bəyəm sən artıq notariusla məsləhətləşmişən?

- Yox-yox! Sən nə danışırsan?! Bu, nəse təsadüfən oldu, - deyərək Valentina cavab verdi.

Tərcümə edən:
Mahir N.QARAYEV

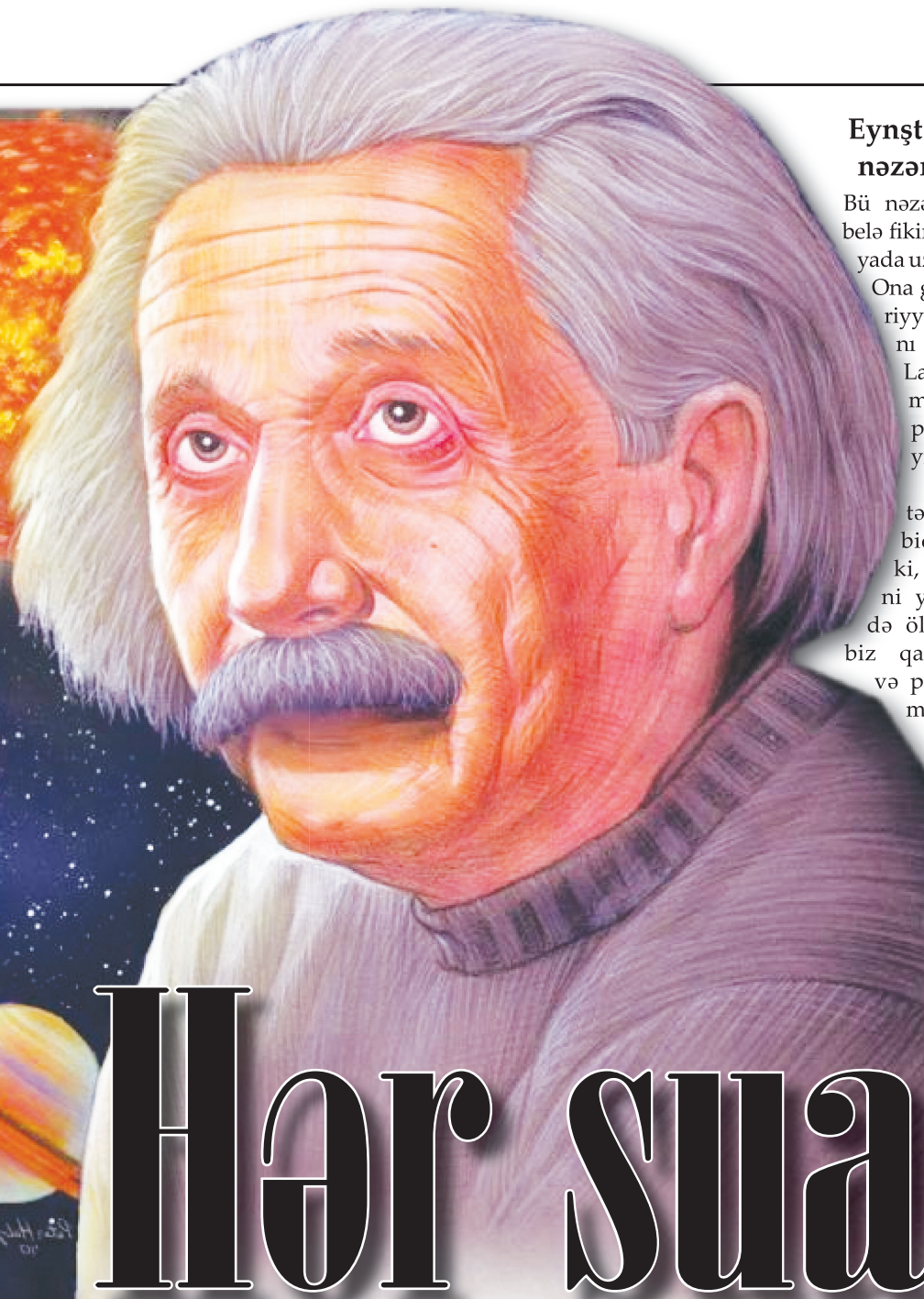

Bu səhifəni uşaqlar, yeniyetmələr üçün hazırlamışıq. Amma bu heç də o anlamaya gəlməsin ki, səhifəmizi oxuyarkən böyük zövq almayacaq. Mütləq alacaqlar, çünki elm öyrənmək, savad almaq insanın əbədi, həmişəcavan arzularındandır. Bəşəriyyət zaman-zaman adamları iki yerə bölüb: savadlılara və bisavadlara. Bütün sivilizasiyalar ona görə sivilizasiya olub ki, içindəki savadlı kəsim, düşünən insanlar artıb, fərqli bir mədəniyyət yarada bilib.

Müasir dövrdə elmə, biliyə can atmaq daha vacibdir, çünki dünənə kimi qarşımızda bir sirr olaraq qalan çox mətləblər artıq çözümlənmişdir, bildiklərimiz artır, bilmədiklərimiz azalır. Amma nə qədər öyrənsək də, bilmədiklərimiz bildiyimizdən qat-qat çox olaraq qalacaq.

Səhifəmizi müntəzəm izləsəniz minlərlə mürəkkəb sualın sadə cavabını tapacaqsınız. Bu mətləblərin əksəriyyəti ilə orta məktəbdə rastlaşmışıq, amma təəssüf ki, dərslərimizin nədənsə həmişə qəliz olan elmi dili ucbatından çox şey əxz edə bilməmişik. Biz heç də o iddiada deyilik ki, "Hər suala bir cavab" rubrikamızı izləyə-izləyə savadlanacaq, alim olacaqsınız. Məqsəd uşaqlarımızın dünyagörüşünü genişləndirmək, onları həmişə diqqət mərkəzində olan maraqlı həmsöhbətə çevirməkdir.

İlqar ƏLFİ

Hər suala

Eynşteynin nisbilik nəzəriyyəsi nədir?

Bu nəzəriyyə dərc olunanda belə fikirləşirdilər ki, onu dünyada uzağı on alim anlayacaq! Ona görə də gəlin, bu nəzəriyyənin texniki tətbiqatını anlamağa çalışmayaq. Lakin Eynşteynin nəylə məşğul olduğunu, hansı problemləri həqiqi etdiyini bilmək faydalıdır. Bizə bəllidir ki, istənilən hərəkət "nisbidir". Bu o deməkdir ki, bir əşyanın hərəkətini yalnız nəyə nisbətə ölçmək olar. Məsələn, biz qatarın vaqonundayıq və pəncərədən bayıra tamaşa edirik. Bayırda sayrıyan əşyalara baxarkən bilirəm ki, qatar hərəkət edir. Lakin qarşınızda əyləşən sərnişinə nisbətən siz hərəkətdə deyilsiniz, yerinizdə qalırırsınız!

Alov nədir?

Yanma prosesini elm dilində elə "yanma" kimi ifadə edirlər. Yanmanın bir çox növü məlumdur, lakin bu prosesdə əsasən, hər şey çox sadə olur. Yanmanın baş verməsi üçün havanın oksigeni yana bilən hansısa maddə ilə təmasa girməlidir.

Nəticədə istilik ayrılır. Əgər proses sürətli gedirsə, biz alovu, gözərməni görür, ya da bu reaksiyanın gətirdiyi sadəcə hiss edirik – məsələn, partlayış zamanı olan kimi. Ağac, ya kağız oksigenlə reaksiyaya girəndə biz alovun yaranmasını müşahidə edirik. Lakin yanma prosesi avtomobil mühərrikində də var. Benzinin ətraf mühitin oksigeni ilə təmasa girəndə alışır.

Mühərrikdə yanma prosesi elə sürətlə baş verir ki, biz bu prosesi partlayış adlandırırıq. Və əksinə, elə aşağı sürətli yanma prosesləri var ki, onları illər uzununu görmək olmur. Məsələn, metalın paslanması zamanı da biz əslində yanma prosesiylə qarşılaşırıq!

Aşağı sürətli yanmada əgər ayrılan isti havaya keçməyə, temperatur həmin səviyyəyə alışıma baş verərkən çatacaq. Biz buna "öz-özünə alışıma" deyirik. Öz-özünə alışıma bağlı otaqda qalmış yağlı əski parçalarında baş verə bilər. Yağ aralıma oksidləşməyə başlayacaq ki, bu da istilik ayrılmasına səbəb olacaq. Əgər istilik kənara çıxa bilməsə, elə orada toplanacaq. Tədricən istilik o həddə çatacaq ki, alışma baş verəcək.

Yanma üçün lazım olan oksigen təbiətdə çox geniş yayılıb. Bizə əhatə edən havanın təxminən 21%-i oksigendən ibarətdir. Oksigen yanma prosesini başlamağa daim hazır vəziyyətdədir.

Buna baxmayaraq, bu prosesin başlanması üçün oksigendən başqa yana bilən hər hansı bir material da lazımdır. Məxsusi olaraq yanma üçün nəzərdə tutulmuş yana bilən materiallara "yanacaq" deyirlər. Məsələn, ağac, kömür, koks, kerosin, bəzi qazlar yanacaqdır.

Yanma prosesində havadakı oksigenin iki atomu yanacağın bir karbon atomu ilə birləşir və nəticədə karbon iki oksid alınır. Bəs bilirsiniz ki, yaşamağımız üçün vacib olan istilik və enerji istehsal etmək məqsədiylə orqanizmədə baş verən yanma prosesində də elə həmin karbon iki oksid ayrılır ki, biz onu bədənimizdən verdiyimiz nəfəslə xaric edirik?

Niyə isti əşyalar yanıq əmələ gətirir?

Hamımızın başına gəlib, bilirəm ki, atəş və isti əşyalar adamın bədəninə ağırlıq gətirir. Uşaq bunu bilmir deyər, yanır. Biz böyüklər isə bunu qazandığımız həyat təcrübəsi nəticəsində öyrənirik.

İsti ütdə atomlar böyük sürətlə çırpınırlar – bəlkə də saniyədə milyon dəfə! Əgər ütdə barmaqlarınızın ucuyla toxunsanız, bir ağrı hiss edəcəksiniz, çünki böyük sürətlə hərəkət edən hissəciklər dərimizin molekullarını da kəskin, iti sürətlə çırpınmağa vadar edir. Bu sürətli hərəkəti siz ağrı şəklində hiss edəcəksiniz – bax, isti əşyalar buna görə yandırır.

Dəridə belə bir hissiyyatın yaranması üçün molekulların nə qədər sürətlə hərəkət etməli olduğunu təsəvvürümüzə canlandırma bilirik. Nümunə üçün belə bir misal gətirək.

Soyuqda, buzun ərimə temperaturunda hidrogen molekulları saniyədə 1700 metr sürətlə hərəkət edirlər, indi görün, qaynar əşyaya dəyən əlinizin molekulları nə vəziyyətə düşür!

Obyektlər kosmosda necə hərəkət edir?

Cazibə qüvvəsi – bütün kainatda obyektləri bir-birinə cəzb edən qüvvədir. Bu həmin o qüvvədir ki, kosmik obyektləri Yerə tərəf hərəkətə məcbur edir.

Cazibə qüvvəsini ölçmək üçün ilk cəhdlər yalnız Qalileo Qalileyin (1534-1642) zamanında olmuşdu. Həmin zamanadək elə hesab edirdilər ki, düşən cismin Yer səthinə dəydiyü sürət yalnız həmin o obyektin çəkisindən asılıdır. Qaliley cazibənin "qüvvəsini" araşdırmaq üçün İtaliyanın Piza şəhərindəki maili qüllədən müxtəlif ağırlıqda olan əşyaları yerə atırdı. Bu minvalla sübut edə bildi ki, eyni anda aşağı atılan ağır və yüngül əşyalar Yer səthinə eyni zamanda çatır.

O, yamada bir şarın diyirləyərək müəyyən vaxt ərzində şarın yetişdiyü yeri dəqiq qeyd edirdi. Qaliley kəşf etdi ki, şarın sürətinin artması onun hərəkət elədiyü vaxtla düz mütənasibdir. Bu o demək idi ki, ikinci saniyənin sonunda şar birinci saniyənin sonuna nisbətən iki dəfə sürətlə diyirlənir; üçüncü saniyədə isə üç dəfə...

Alim həm də bunu hesablamışdı ki, şarın qət etdiyi məsafə onun hərəkətinə sərf olunan vaxtın kvadratına mütənasibdir (hər hansı bir rəqəmin kvadratı onu özüünə vuranda alınır), yəni ikinci saniyənin sonunda şarın qət etdiyi məsafə birinci saniyənin sonundakından

dörd dəfə çox; üçüncü saniyənin sonunda isə doqquz dəfə çox olur.

İsaak Nyuton isə cazibə sahəsində ilk tədqiqatları davam etdirirdi. O belə bir mülahizə yürütdü ki, əşyanı Yerə cəzb edən qüvvə Yerlə əşya arasındakı məsafə artdıqca azalır. Beləliklə, uzun sınaqlar və müşahidələr nəticəsində Nyuton Cazibə qanununu kəşf etdi. Qanunun əsas müddəası bu idi ki, cəzb olunan əşyalardan birinin kütləsi (yəni ondakı maddənin miqdarı) iki dəfə artarsa, cazibə qüvvəsi də iki dəfə artmış olur; lakin əgər əşyalar arasındakı məsafə iki dəfə böyülsə, cazibə qüvvəsi ilk vəziyyətdəkinin dördüncü bir qədər olacaq.

Daha sonra Albert Eynşteyn belə bir vacib suala cavab tapmağa çalışdı: "Cazibə nədir?" Və isbat etdi ki, məkən-zamanın dörd ölçüsü olur. Bu çox mürəkkəb nəzəriyyədir və onu dərk etmək üçün dərin elmi biliklərə ehtiyac duyulur. Onun sonuncu nəzəriyyəsinə görə cazibə sahəsi əsasən, elektrik, maqnit və elektromaqnit sahələriylə əlaqədardır. Lakin burda vacib bir məqamı da qeyd etmək lazımdır: indiyədək cazibənin hamını razı salacaq təyini vermək kimsəyə nasib olmayıb.

Buna baxmayaraq, bizə bəllidir ki, cazibə nəticəsində sürət artımı hər sonrakı saniyədə 10 metr saniyə qədər artır. Birinci saniyənin sonunda düşmə sürəti 10; ikincidə 20 və sairə. Əgər birinci saniyənin sonunda düşən əşya 5 metr məsafə qət edəcəksə, ikincinin saniyənin sonunda bu göstərici artıq 20, üçüncünün sonunda isə 45 metr təşkil edəcək.

Ona görə də hərəkətin mövcudluğunu mütləq hərəkətsiz bir şeyə nisbətən təyin etmək olar. Bu, Eynşteyn nəzəriyyəsinin birinci hissəsidir. Biz onu qısaca, belə formalaşdırma bilirik: cismin kosmik fəzədə daimi sürətlə hərəkətini başqa cismlərdən asılı olmayaraq qeydə almaq mümkün deyil.

Eynşteyn nəzəriyyəsinin ikinci müddəası budur ki, kainatda yeganə dəyişməz bir şey işıq sürətidir. Bizə onun sürəti də bəllidir – saniyədə 300 000 kilometrə yaxın. Lakin biz bu sürətin dəyişməzliyini təsəvvür belə edə bilmirik. Niyə? Bax, buna görə: əgər avtomobil saatda 100 kilometr sürətlə hərəkət edərsə, bu o deməkdir ki, onun sürəti hərəkətsiz durmuş müşahidəçiyə nisbətə saatda 100 kilometr olacaq. İndi əgər birinci avtomobil saatda 60 kilometr sürətlə gedən ikinci maşını ötsə, bu o deməkdir ki, birinci maşının sürəti ikincinin sürətindən saatda 40 kilometr artıqdır. Lakin əgər ikinci maşın birincisi ilə üzübüz gəlirsə, onların görüş nöqtəsində sürətlərinin cəmi saatda 160 kilometr olacaq.

Beləliklə, Eynşteyn nəzəriyyəsinə uyğun olaraq, əgər işıq şüasının sürətini bu yolla ölçmək istəsək (məsələn, biz bir istiqamətdə gedirik, işıq şüası isə əks istiqamətdə), onun sürəti dəyişməz qalacaq – təxminən, saniyədə 300 min kilometr. Bundan savayı, alim kütlə və enerji ilə, birinin digərinə keçməsi üsullarıyla əlaqədar məsələləri də araşdırıb.

Oksigen nədir?

Biz tez-tez müxtəlif şeylər barədə yazılarda oxuyuruq ki, guya insan məsələn, filan şeysiz yaşaya bilməz. Amma insanın yaşaması üçün həqiqətən vaz keçilməz bir şey varsa, o da oksigendir. Oksigeniz insan cəmi bir neçə dəqiqə davam gətirə bilər.

Oksigen kainatda ən geniş yayılmış kimyəvi elementdir. Yer qabığının demək olar ki, yarısını oksigen təşkil edir, havada isə onun həcmi bütün kütlənin beşdə biri qədərdir. Ağ ciyərlərə düşərkən, o, qırmızı qan kürelərinin köməyiylə orqanizmin bütün hüceyrələrinə yetişir və ordaki qidaları yandıraraq insanın həyatı üçün zəruri olan enerji əmələ gətirir.

Oksigen başqa elementlərlə çox yaxşı birləşə bilər. Bu reaksiyaya "oksidləşmə" deyirlər. Sürətli oksidləşmə zamanı yanma prosesi baş verir. İstənilən oksidləşmə prosesi zamanı isti ayrılır. Yanmada bu isti çox sürətlə ayrılır, temperatur kəskin artır və alov əmələ gəlir.

turu bir balaca yüksəldəndə, hava qaynamağa başlayır. Əvvəlcə, azot buxarlanır, oksigen qalır. Ciyərləri zəif olan nə qədər xəstənin nəfəsini normallaşdırmaq üçün ona təmiz oksigen verərək xilas edirlər.

Su nədir?

Alimlər başqa planetlərdə həyat tapmağa çalışanda özlərinə mütləq belə bir sual verirlər: "Bəs orada su varmı?" Hamımız bilir ki, susuz həyat yoxdur.

Su dadsız, iysiz, rəngsiz bir maddədir ki, bütün canlı məxluqların orqanizmində var. Bununla yanaşı su torpaqda da, havada da mövcuddur.

Canlı orqanizmlər yalnız su da həll olunmuş qidadan istifadə edir. Canlı hüceyrələr də əsasən, sudan ibarətdir. Bəs suyun tərkibində nə var? Su iki qazın sadə birləşməsidir: çox yüngül hidrogenin və daha ağır, aktiv qaz olan oksigenin.

Hidrogen oksigendə yanarkən su əmələ gəlir. Lakin su öz xassələrinə görə tərkibindəki elementlərə heç bənzəmir. Onun özünəməxsus xassələri var.

Təbiətdə su sözün birbaşa mənasında, heç vaxt təmiz olmur. Onun tərkibində ərimiş mineral duzlar, qazlar, mikroorqanizmlərin hissəcikləri var.

Torpaq necə əmələ gəlir?

Əgər planetimizin səthi torpaqla örtülü olmasaydı, insan orda yaşaya bilməzdi. Torpaqsız bitkilər olmaz, insanlar və başqa canlılar özlərinə qida tapa bilməzdi.

Torpaq elə yüngül, tozşəkili örtükdür ki, onda bitki əmələ gəlir. Onun tərkibində xırda daşlar, bitki və heyvan qalıqları var. Xırda daşlar qabaqlar iri qayalar imiş, bitki və heyvan qalıqları isə bir zamanlar canlı bitkilər, canlı heyvanlar olub.

Ən sərt qayalar da zaman keçdikcə, dağılıb yox olur. Qaya suxurlarının "aşınması" daimi baş verən bir prosesdir. Buzlaqlar qayaları, dağları məhv edərək özləriylə bir dünya dağ suxuru gətirir.

Su tərkibindəki kimyəvi elementlərlə bir yerdə bəzi dağ suxurlarını yuyub apara, özündə həll edə bilər. Temperatur dəyişkənliyi də dağların dağılmasına xidmət edir.

Bakteriyaların fəaliyyəti nəticəsində demək olar ki, bütün bitki və heyvan qalıqları sonda torpağa çevrilir. Bakteriyalar onları çürüdür, torpağın məhsuldarlığını artırır. Soxulcanlar və başqa həşəratlar da torpağı zənginləşdirir. Torpağın üst qatı onun ən məhsuldar hissəsidir. Üst qatda humus lap çox olur. Onun dalınca gələn qat "torpaqaltı qat" adlanır ki, əsasən, qaya suxurlarının qalıqlarından ibarətdir. Daha aşağıda isə "təmiz süxurlar" qərar tutur.

Qumlar niyə cürbəsür olur?

Külək, yağış, şaxtanın təsirdən dağlar dağılıb xırda daşlara, zərrəciklərə çevrilir. Diametri 0,05 mm-dən 2,5 mm-dək olan belə hissəciklərə "qum" deyirlər.

Qum dağ suxurlarının tərkibinə daxil olan mineralların xırda hissəciklərindən yaranır, ona görə də qumun içində müxtəlif minerallara rast gəlmək olur. Qum əsasən, kvardan ibarət olur, çünki o daha möhkəmdir və təbiətdə də çox rast gəlinir. Hərdən qumun 99%-ni elə kvardən təşkil edir. Qumda başqa minerallardan çöl şpatı, kalsitlər, slüda, dəmir filizi ilə yanaşı, az miqdarda süleymandaşı, turmalin, topaz da var.

Qum dağ suxurlarının dağılmaya məruz qaldığı yerlərdə əmələ gəlir. Qumun yarıdığı əsas yerlərdən biri dəniz sahilləridir. Dalğaların, küləyin gətirdiyi qumla dəniz suyunun qaya suxurlarındakı bəzi minerallara davamlı təsiri var. Bax, qumu yarıdan da elə bu prosesdir.

Sahilin qumu küləklə hər tərəfə dağılır. Hərdən o qədər qum yığılır ki, bütöv bir meşə qumsallıqla örtülür.

Bəs səhralardakı qum hardandır? Onu da bura əsasən, külək gətirib çıxarıb. Bəzən səhradakı qum dağ massivlərinin aşınmasından əmələ gəlir. Bəzi səhraların yerində isə bir zamanlar dəniz olub və min illər qabaq sular çəkilərək yerində böyük qum dəryaları qoyub.

Qum çox faydalı materialdır. Ondan inşaatda çox istifadə edirlər. Sementlə birləşəndə ondan qatı, yapışqanlı bir kütlə əmələ gəlir ki, o da "donarkən" betona döndür. Qumdan həm də şüşə, sumbata kağızı istehsalında və suları təmizləyən süzgeçlərdə istifadə olunur.

Asfalt necə yaranıb?

Siz anadan olandan gözünüzü açıb asfalt görmüsünüz, asfalt meydançalarda oynamısınız, asfalt həyətlərdə velosiped sürmüşsünüz. Bəs xəbəriniz var ki, bizə bəlli olan asfaltdan qədim zamanlarda da istifadə edirdilər? Özünün suya davamlı xassələrinə görə, asfalt Babil zamanından bəlli idi, amma o vaxtlar adına "qatran" deyirdilər. Daha sonralar onu Romada da tanıdılar – romalılar onu "bitum" adlandırırdılar. Onlar su anbarlarını, hovuzları asfaltla suvayırdılar ki, su buraxmasın.

Asfalt tünd-qəhvəyi, yaxud qara rəngdə mineral maddədir. Torpaqda o ya maye, ya da bərk halda olur. Asfalt xam neftin də tərkibinə daxildir. Asfaltı qızdıranda yumşalır, sonra mayeyə döndür, soyuyarkən yenə bərkir. Onun tərkibinə hidrogen və karbon daxildir.

İki növ asfalt var – təbii və neftdən alınan. Təbii asfalt ya taqlar şəklində yer səthinə yaxın mədənlərdə olur. Neft asfaltını isə müasir neftayırma zavodlarında xam nefti emal edərək əldarirlər.

Təbii asfalt bir zamanlar qum və qaya suxurlarından qalxıb üzə çıxan neftdən əmələ gəlir. Təmiz asfalt və bitum ilişib qayaların üstündə qalır, neft isə yenə axıb gedirdi.

Trinidad adasında dünyada ən böyük asfalt gölü var. Onun sahəsi 40 hektara yaxın, dərinliyi 30 metrəndir. 1876-cı ildə Birləşmiş Ştatların paytaxtı Vaşinqton şəhərinin küçələrini asfaltla örtəndə materialın çoxunu elə Trinidadan gətirmişdilər.

Müasir yollarda asfalt-betondan istifadə olunur. Bu maddə tərkibindəki xırda daşları, qumu bir-birinə möhkəm yapışdırır, su sızmasının qarşısını alır. Asfalt plastik maddədir, ağırlıq altında deformasiyaya uğrayır, qırılır. Təyyarələr üçün uçuş zolağına da asfalt salırlar, amma bu asfalt digərlərindən fərqli olaraq çox möhkəmdir, çünki bəzi təyyarələrin çəkisi 140 tondan artıq olur. Eyni asfaltdan 45 tondan artıq ağırlığı olan yük maşınlarının getdiyi şosse yollarında da istifadə olunur.

bir cavab

Beləliklə, biz bir tərəfdən yanma prosesindən – nəticəsi alovun yaranması olan sürətli oksidləşmədən; digər tərəfdən isə insan orqanizmində qidanın həzminə kömək edərək onun həyat qabiliyyətini təmin eləyən oksidləşmədən söz açıyıq. Sürəti zəif olan oksidləşməni hər yerdə müşahidə etmək mümkündür - metal paslanır, rəng quruyur, çaxır sirkəyə döndür. Bütün bunlar oksidləşmənin nümunələridir.

Bizim nəfəs aldığımız hava azotla oksigenin qarışığıdır. Ona görə də təmiz oksigeni havadan almaq olar. Havanı çox aşağı temperaturlara qədər soyudurlar ki, o maye halına keçsin. Bu temperatur mənfi 180 dərəcədir. Maye havanın tempera-

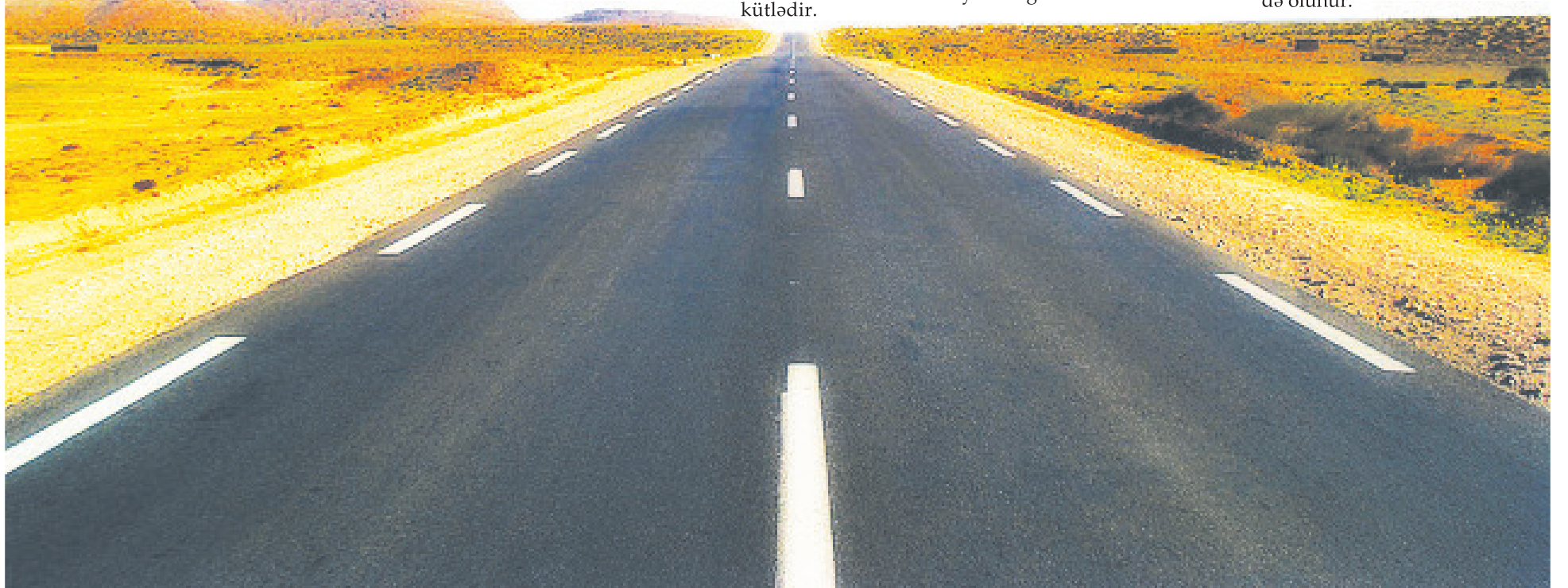
Su bir çox başqa maddələr kimi, üç əsas halda olur: maye (onun adı halı); adına "buz" dediyimiz və qazabənzər, yaxud su buxarı halında.

Sıfır dərəcədə su özünün maye halından bərk hala keçir, yaxud donur. 100 dərəcədə su maye halından qazabənzər hala keçir. Görünən haldan görünməz hala bu cür keçidə "buxarlanma" deyirlər.

Əgər isti otağa bir parça buz gətirsək, o əriməyə başlayacaq. Əgər otaqda kifayət qədər istilik varsa, buzdan qalan su gölməçəsi tezliklə yoxa çıxacaq. Yəni burdakı maye su buxarına çevriləcək. Soyuyarkən, suyun həcmi də genişlənir.

Qızib soyumaqdan qayalarda çatlar yaranır. Onlara su düşür. Həmin sular donub genişləndikdən qayanı daha çox dağıdır. Hətta bitki kökləri belə qayaları dağıda bilər. Dağ suxurlarının çatlarına ağac toxumları düşür, onlar cücərir və öz köküylə qayanın çatını genişləndirərək onu dağıdır. Bu dağıdıcı fəaliyyətin nöqtəsini özünü qum gətirən küləklər qoyur.

Lakin bu, torpağın yaranması prosesinin yalnız başlanğıcıdır. Əsl torpağın əmələ gəlməsi üçün qum, yaxud xırda qaya hissəciklərinə "humus" əlavə olunmalıdır. Bəs humus özü nədir? Humus bitki və heyvan qalıqlarından əmələ gələn üzvi kütlədir.

1921

-ci ilin apreli. Böyük Teatrda təmtəraqlı tədbir keçirilir. Əvvəlcə çıxışa Çukovski başlayır, tədbirin qəhrəmanı haqqında xeyli gözəl fikir söyləyir. Sonra söz onun özünə verilir. O da adəti üzrə Böyük Teatrın əzəmətli səhnəsində şeir oxumağa başlayır. Tədbirin ab-havası həddindən artıq təmtəraqlı və eyni zamanda hüznü idi. Tamaşacılarından biri köks ötürüb deyir: bu ki, lap yas mərasiminə oxşayır.

Bu, böyük şair Blokun Böyük Teatrda son çıxışı idi.

...Böyük rus şairi, rus simvolizminin banisi Aleksandr Blok 1880-ci ildə Peterburqda doğulub. Uşaqılıq illəri Peterburq universitetinin rektoru, məşhur botanik olan babasının yanında keçib. Bu, köhnə zadəgan ailəsi idi. Oğlana ən ali hislər aşılardı. O, milli dəyərlərə hörmət bəsləməli, şərəf hissini uca tutmalı, xırdaçılıqdan uzaq olmalı, vulqar olan şeyləri görməməzliyə vurmalı idi. Aleksandr Blok humanist idealları olan, elmi maraqları hər şeydən üstün tutan belə bir ailədə tərbiyə alır. Puşkinin, Jukovskinin, Fetin şeirləriylə böyüyür. Şeir yazmağa isə çox erkən - demək olar ki, 5 yaşından başlayır. Kiçik Saşa evdə uşaq jurnalları "təsis edir", həvəskar tamaşalarda oynayırdı. 1889-cu ildə Blokun anası ikinci dəfə ərə gedir. 9 yaşlı Saşa anası və ordu zabiti olan atası ilə Böyük Neva çayının sahilindəki kazarmada yaşamağa başlayır.

11 yaşında gimnaziyaya daxil olur və onu dərhal ikinci sinfə qəbul edirlər. Nimdaş geyimli müəllimləri olan bu təhsil ocağı ona çox miskin görünür. Evdəkilərin "Məktəbdə ən çox sənə nə təsir etdi?" sualına "İnsanlar"-deyə cavab verir. 14 yaşından yazdığı gündəliyində məktəbin yalın divarlarından və yoxsul müəllimlərindən ürək ağrısıyla bəhs edirdi.

***

***

1897-ci ildə anası və bibisiylə alman şəhəri Bad Nayqemədə dincələrkən ilk dəfə tanış olur. Bu hislər onun poeziyasında dərin iz qoyur. Qadının 37 yaşı vardı. Qarasaçlı, mavigözlü, əsmər, gözəl bir xanımdı. Blokun anası bu əhvalatı zarafata salır, bibisi əsəbiləşib özündən çıxır, Saşa özü isə susur, yalnız şeirlərində Kseniya Sadovskaya olan böyük məhəbbətindən söhbət açırdı.

Bir aydan sonra onlar ayrılırlar. Blok isə K.M. S. inisialı olan şeirlər yazmaqda davam edirdi. (K.M.S. Kseniya Sadovskayanın adının və soyadının baş hərfləridir).

Uzun illərdən sonra Odessaya bir qoca qarı gəlir. Birinci dünya müharibəsində uşaqlarını, ərinə və vətənlərini itirmiş, havalanmış bu qarı ruhi xəstəxanada yerləşdirirlər. Onun adı Kseniya Sadovskaya idi.

Poeziyanı çox sevən həkim qadının adı və soyadı ilə Blokun K.M.S. işarəli şeirləri arasında bir əlaqə olduğunu anlayır. Məlum olur ki, həmin o qoca, kimsəsiz qarı mavigözlü, əsmərbənizli xanımın özüdür. Ən maraqlısı bu idi ki, o, özünə həsr olunan şeirlər haqqında ilk dəfə idi ki, eşidirdi.

Bir neçə ildən sonra qadın dünyasını dəyişir. Yalnız onda məlum olur ki, hər şeyini itirmiş bu qadın yalnız məktubları - hansısa gimnaziya tələbəsinin uzun illər əvvəl ona yazmış olduğu məktubları qoruya bilib. O, ətəyinin astar üzünə, qırmızı lentlə sarı-mış on iki məktub tikib saxlamışdı...

1898-ci ildə Blok gimnaziyaya bitirib hüquq fakültəsinə daxil olur, lakin 3 ildən sonra anlayır ki, bu aləmdə tamamilə yaddır. Beləliklə, yenidən imtahan verib tarix-filologiya fakültəsinin slavyan-rus şöbəsinə daxil olur.

Onun ilk şeirləri insana və təbiətə olan sevgidən doğulub, burada ona kimi çözülməyən, daranmayan, şairin özü belə qaranlıq qalan məqamlar var... Blokun anası oğlunun gələcəyinə böyük ümidlər bəsləyirdi. Bloku dünyaya gətirən, tərbiyə edən, onun zövqünü və həyata baxışını formalaşdıran qadın oğlunu həyatın çirkinliklərindən qorumağa çalışaraq əslində ona "pislik etmişdi". Çünki uşaq xasiyyətli gənc oğlan həyatın zərbələrinə, taleyin hazırladığı sınaqlara hazır deyildi. O, yalnız yüksək ideallar haqqında düşündürdü...

Blokun anası oğlunun şeirlərini Moskvaya, qohumu O. Solovyovaya (o, şair Sergey Solovyovun anası idi) göndərir. Sergey Solovyov vasitəsilə rus simvolizminin və modernizminin

aparıcı nümayəndələrindən olan Andrey Bely Blokun poeziyasından xəbər tutur və onu Arqonavtlar dərəcəsinə dəvət edir.

1901-ci il şairin həyatında çevriliş ili olur. Mistika onun təsəvvüründə sərhədləri aşib daha geniş "əraziləri zəbt etməyə başlayır". O, düşünür ki, həyatında baş verənlər təsadüf deyil, ilahidən gələnəldir. Sirlə eynəmlər və öncəgörmələr

şeyirlərin təsirini artırır. Blok idealistik fəlsəfəni və real dünyadan başqa, ali ideyaların aləminin də mövcud olduğunu iddia edən Platonu dərk etməyə çalışır.

İdealist qavrayış şairin ruhuna hakim kəsilir və onun xanım obrazı başqa keyfiyyətlər əxz edərək ilahi bir varlığa çevrilir. Öz hislərini gənc şair şeirlərində uğurla ifadə edir.

Maraqlıdır ki, yunan fəlsəfəsinə meyil edən Blok zahiri görünüşü də antik dövrləri xatırladırdı. Onu gənclik illərində Apollona bənzətdirdilər. Üzü yunan heykəli kimi kimi soyuq və aydın idi, deyə Vo-loşin yazırdı ki, sanki onu daşdan yonublar və bu işi görəkən kiçik səhə belə yol verməyiblər...

1902-ci ildə Blok Gippius və Merejovskiyə tanış olur. Onlar rus simvolizminin tanınmış nümayəndələri idilər. "Yeni yol" qəzetinin redaksiya heyətinin katibi Valeri Bryusov gənc şairin şeirləri haqqında elə də yüksək fikirdə deyildi, amma həmfikir olduqları üçün onun şeirlərinin çapına etiraz etmədi. Beləliklə, 1903-cü ildə, Blokun şeirləri Peterburq universitetinin ədəbi-bədii toplusundan savayı, "Yeni yol" qəzetində və "Şimal çiçəkləri" almanaxının 3-cü sayında işıq üzü görür.

1904-cü ilin yanvarında o, həyat yoldaşı ilə Moskvaya səfər edir, orda Aleksandr Bely ilə şəxsən tanış olur. Blokun görünüşü Aleksandr Belynin təsəvvüründəki obraza uyğun gəlmirdi. Boy-buxunlu bu gəncin sıx qıvrım saçları, tərəvətlə siması vardı, iri alnı dərin zəkadan xəbər verirdi, baxışlarından isə uşaq məsumluğu yağır-dı... Halbuki Bely onun şeirlərini oxuyarkən Bloku xəstəhəl, solğun-bənizli, böyük ağırbaşlı, irigövdəli, ayıq-sayıq bir adam kimi təsəvvür edirdi.

Blok Moskva təəssüratları haqqında anasına yazırdı: "Andrey Belynin təşkil etdiyi tədbirdə mənə təmtəraqla qarşıladılar. Onların təkidilə yeni şeirimə oxudum. Kübar adamlar vəcdə gəlib ayaq üstə əl çalır və çığırırdılar ki, mən Rusiyanın bir nömrəli şairiyəm!"

***

1906-cı ildə Blokun ilk kitabı - "Gözəl Xanım haqqında şeirlər" kitabı çap olunur. Şair bu kitabında real aləmdə baş verənləri o biri dünya ilə əlaqələndirirdi.

Bəs Gözəl Xanım obrazı kimin prototipi idi? Çoxları deyirdi ki, o, Blokun həyat yoldaşı Lyubov Mendeleevanın obrazıdır. Onlar 1898-ci ilin yayında tanış olmuşdular. 18 yaşlı Blok artıq hər şeyə şair kimi baxırdı. Özünü "azadlığın təntənəsi" adlandıran bu adam mistik idi. Aşiq olduğu qızı da ilahi varlıq kimi təsvir edirdi. Onun qəhrəmanını birmənalı obraz kimi çözmək mümkün deyildi. Onun Lyubov Mendeleevaya olan hisləri o dərəcədə ülvə idi ki, Blok cismani münasibətlərlə sevgisinə xələl gətirəcəyindən xeyli müddət ehtiyat etmişdi.

1907-ci ildə Blok mənəvi böhran keçirir. Bu hislər "Meri", "Dostlar", "Şairlər" şeirində öz əksini tapıb. O özünü tənha hiss edir. Anası uzaqdadır, həyat yoldaşı isə azad sevgiyə təslim olub... Evini tərk etmiş Lyubov yenidən ərinin yanına qayıdanda hamilə idi. Blok bu uşağı qəbul edir, ancaq o, cəmi 8 gün yaşayır...

Rusiya ağır günlər keçirirdi. Onlar İtaliyaya səyahət edirlər; budur, real gözəlliklərə əlləri ilə toxuna bilərlər... Eyni zamanda, şair öz böyük missiyası haqqında düşünür, mistik fikirlər onu rahat buraxmır.

Artıq onun şeirləri, poemaları, dramaları, bütün dünyaya tanış idi. Maraqlıdır ki, o, inqilaba qədərki köhnə Rusiyanın sonuncu dahi şairiydi, amma bununla belə onun poeziyası ilə 20-ci əsr rus poeziyasının birinci, yeni səhifəsi açılırdı. Yeni əsrin ilk sarsıntılarını o, öz qəlbinin köynəyindən keçirmişdi, bütün bunlar onun dünyasına xaos gətirmişdi, dünyaya baxışını dəyişmişdi. Amma heç bir şey onun İdeala olan məhəbbətinə mane ola bilməmişdi. Həyat yoldaşının dediyi kimi, nə ehtiyac, nə senzura, nə xəyanət-heç nə onu sındıra bilməmişdi. O necə varsa, elə də qalmışdı. Blok bütün yaradıcılığı boyu şeirlərində vəsf etdiyi həmin o "Gözəl Xanımı" axtarmışdı. Bəlkə də ona görə ki, bu, onun həyatda qalmağı üçün son və çarəsiz cəhdlərindən biri idi.

Təəccüblü deyil ki, oxucular və tənqidçilər Gözəl Xanımın prototipini tapmaqda acizdilər, çünki onun həyatında bir neçə qadın olub. Belə bir şeyə gəzirdi ki, Blok Anna Axmatova ilə də məhəbbət məcərəsi yaşayıb. Amma şairin ölümündən sonra Axmatova öz memuarlarında dəfələrlə bu mövzuya qayıdaraq şübhələri dağıtmışdı.

K.M.S. işarəli şeirlərin qəhrəmanı da həmin o "Gözəl Xanım" obrazına uyğun gəlirdi. "Gözəl Xanım" obrazında Blok lirikasının ilk xanım qəhrəmanı Klara Sadovskayanın da cizgiləri vardı...

***

Aleksandr Blokun həyatına dair bilinməyən faktlar da var. Məsələn, çox az adama bəllidir ki, yeni Rusiyanı hədsiz sevən bu adam 1919-cu ildə hökumətə qarşı tərribat törətməkdə günahlandırılaraq həbs edilib, ancaq yazıçı və siyasi xadim Lunaçarskinin bir zəngindən sonra şair azadlığa buraxılıb.

1920-ci ildə Blok ən çətin günlərini yaşayır. Aclıq, soyuq, pul-suzluq öz işini görür. Blok ürək xəstəliyinə düşür, astma, ruhi pozuntular da özünü biruzə verməyə başlayır. Yazda o, siyasi büroya viza üçün müraciət edir. Müalicə üçün təcili xaricə getməli idi. İcazə verilmədiyini görən Lunaçarski və Qorki siyasi büroya yenidən məktub yazıb kömək istəyirdilər. İcazə yalnız iyul ayında verilir. Amma artıq gec idi.

Blok ölümündən qabaq bir neçə gün sayıqlayır. Demək olar ki, şüursuz vəziyyətdə olan şairi yalnız birçə şey düşündürürdü. Görəsən, onun "On iki "poemasının nüsxələri təsadüfən qalmayıb ki? Şair onu tamamilə məhv etmək istəyirdi.

"Həyatın əvvəli və sonu yoxdur, - bir vaxtlar belə demişdi, - Bizi yarı yolda yalnız təsadüflər yaxalayır". 1921-ci ilin 7 avqustunda onu belə bir "təsadüf" yaxalayır...

Aleksandr Blokun şeirlərini bu gün də oxuyanlar özələrini o Əbədi və Gözəl Xanımın var olduğu irreal dünyada hiss edirlər. Necə ki, vaxtilə şair özü bu aləmin ilahi yüksəkliyinə can atmışdı...

Günel NATİQ

Aleksandr Blok - əvvəli və sonu olmayan həyatın tərənnümçüsü

Marlen Ditrix haqda yüzürlə kitab yazılıb, filmlər çəkilib, ancaq nə bu kitablar, nə çoxsaylı ekran əsərləri bu qadını kəşf edə, sona qədər aç bilməyib. Ekstravaqant geyim tərz, qara şlyapası və siqareti ilə Ditrix təkcə 1930-cu illərin yox, XX əsr kino-sununun simvoluna çevrilib. O, yalnız istedadlı aktrisa yox, həm də moda ilahəsi, dəb etalonu hesab olunub. Ən əsası Marlen Ditrix se-vən və sevilən qadın olub, Heminqvey və Remark kimi böyük yazıçıların muzasına çevrilib.

Balaca Maqdalena

1901-ci il dekabrın 27-də alman hərbi aristokrati fon Loşun ailəsində anadan olan Mariya Maqdalena fon Loş yüksək səviyyədə təhsil alıb. Fransız və ingilis dillərini mükəmməl bilib, ədəbiyyatı, xüsusilə Höte və Rilkeni sevib, fəlsəfəyə maraqlanıb, idmanla məşğul olub. Royalda gözəl ifa edən Marlen ilk vaxtlar peşəkar skripkaçı olmaq istəyib. Veymerdəki internat məktəbinin müəllimləri qızın böyük istedadı olduğuna inanıblar. Amma sol qolundan aldığı ciddi zədə Mariyanın həyatını dəyişib. Berlinin mərkəzində iri zərgərlik dükanının sahibəsi olan anası Cozefina Falsinq qızına mükəmməl tərbiyə verib. Cozefina qızına həyatın zərbələrinə sinə gərməyi, istənilən situasiyada hislərini idarə etməyi öyrədib. On üç yaş olanda Mariya Maqdalena iki adı birləşdirib və özü üçün yeni səhnə adı "Marlen"i yaradıb. "Qədim qıfilları açan açar" mənasını verən Ditrix təxəllüsünü isə aktrisa teatr məktəbini bitirəndən sonra götürüb.

İlk vaxtlar teatrda Marlenə ancaq kiçik rollar tapşırılıb. Ağbəniz, alagöz, gözəl ayaqlara sahib olan qız, Berlin teatr rejissorlarından heç kimin marağına səbəb olmayıb. 17 səssiz filmə çəkilsə də, heç bir uğur əldə edə bilməyib. Bu illər ərzində o, ya özünü axtarıb, ya da anasının "işsiz qalma" məsləhətinə əməl edirdi.

İlk məhəbbət və ilk uğur

"Məhəbbətin faciələri" filminin çəkilişləri zamanı Marlen Rudolf Ziber adlı rejissor köməkçisinə vurulub. 1924-cü ildə cütlük evlənmək qərarına gəlib. Qızları Mariyanın dünyaya gəlişi aktrisa üçün böyük xoşbəxtlik olub. Tamaşaların birində Berlində ilk səslə film çəkən tanınmış ameri-kan rejissoru Jozef fon Ştrenberq onu görüb. Ştrenberq Hollivuda qayıdacağı ilə hədə-qorxu gələrək "Mavi mələk" filmindəki meyxana müğənnisi Lola obrazına ancaq Merlinin təsdiq olunması üçün təkid edib. Marlen aktrisa kimi təcrübəsiz olduğunu bilib, ona görə də rejissorun hər dediyini yerinə yetirib. Rejissor da bütün kişilərin arzuladığı qadını – Afroditanı yaradıb. Bu imic - Lola obrazı onun üçün uğurlu olub. Ştrenberqin dəvətilə Merlin 1930-cu ildə Hollivuda gəlib. Bədbəxtlik gətirən aristokrat qadın obrazı və cazibədarlığı ilə Marlen tamaşaçıların ürəyini fəth edib.

Ditrix sözün əsl mənasında Hollivudu silkələyib, 1930-1935-ci illərdə Ştrenberqin çəkdiyi filmlər fantastik uğur qazanıb. Marlen əri və qızını Beverli-Hillzə öz istəyiylə ağ xəzlə bəzədilən dəbdəbəli mənzilə gətirib. Bundan sonra hamı Ditrixin təkronunmaz üslubundan, incə zövqündən danışıb. Məhz bu günlərdə Ditrix kişi kostyumunu gündəlik qadın dəbinə daxil edib. Dünyanın nəhəng modelyerləri Kristian Dior, Trevis Beyton onun dediklərinə əməl ediblər. Ekranın kənarında aktrisa sentimental, mehriban, dostluğu bacaran insan idi. Rejissor Vaylder Ditrix haqda danışanda deyirdi: "O, həqiqətdə əsl şəfqət bacısı, evdar xanım, Tereza ana idi. Çəkiliş vaxtı kimsə asqıranda o dəqiqə qrim otağına gedib dərman gətirirdi".

Amerikanın Böyük Britaniyadakı səfiri Cozef Kennedi ilə tanış olan aktrisa yazıçıdan ayrılmək qərarına gəlib. Remark Marlenin Kennedi ilə münasibətlərini ağır keçirib və onların roman səhifələrində öz əksini tapıb. Remark Marlenə ünvanladığı məktubların çoxunu Ravik imzası ilə yazıb. Kədər dolu məktublarda o, Marlendən üzr istəyib, yanına qayıtması üçün yalvarıb.

Avropada müharibənin tüğyan etdiyi bir vaxtda Ditrix Remarkı Nyu-Yorka dəvət edib. Aktrisanın təklifini qəbul edən yazıçı türki-dünya həyatı yaşayıb, səhərlər yazıb, axşamlar isə gün ərzində yazdıqlarını cırıb. Remark qısqandığın bütün əzablarını dadıb, Marleni qəlbindən çıxara bilmədiyinə görə özünə nifrət edib. Marlendən uzaq olmaq üçün Brent-

vuda köçən yazıçı burdan da Ditrixə uzun məktublar yazıb. Marlen onu yanına dəvət edib və Remarkı yeganə sevgilisi adlandırıb. Rahatlaşmayan aktrisa özünə yeni məşuq tapıb. Gənc Jan Qaben onu bir dəqiqə yalnız buraxmayıb. 1945-ci ildə işıq üzünü görən romanında Remark Ravikin adından Marlen Ditrixə yalançı, rəzil, əclaf adlandırılıb, onu qəddarlıqda və eqoizmdə təqsirləndirib.

1953-cü ildə Remark Marlenə evlənməyi təklif edib, əks halda Polett Qoddarla evlənməyini bildirib. Marlen imtina edib, Remark isə sözünün üstündə durub. Bu ziddiyətli sevgi macarasından geriye çəkilən yazıçı 1970-ci il sentyabrın 25-də uzunsürən xəstəlikdən sonra vəfat edib. Marlen özü dəfnə gəlməsə də bir dəstə qızıl-gül yollayıb, ancaq Pollet gülləri qəbrin üstünə qoymağa icazə verməyib.

Günlərin bir günü Marlen Ernestlə yenidən rastlaşıb və yenidən özünün də anlamadığı hislər yaşayıb, ürək döyüntüləri artıb. Elə bu vaxt Ernest Marlenə bir qadına dəlicəsinə aşıq olduğunu və dərhal onunla evlənmək istədiyini etiraf edib. Dostunun əzab çəkməsini istəməyən Marlen ona necə yardım etmək barədə düşüncəyə düşüb. Aktrisa elçi rolunu öz üzərinə götürüb, miniatur gözəlçə Mari ilə Ernesti evləndirib. İlk vaxtlar hər şey yolunda gedib, cütlük xoşbəxt günlər yaşayıb, övladları dünyaya gəlib. Lakin, görünür, hər şey görünməyən kimi ideal deyildi, əks halda Ernest intihar edərək həyatına son qoymazdı. Marlen Ditrix üçün Heminqvey sona qədər oxunulmamış kitaba çevrilib.

Marlen Ditrix "Düşüncələr" adlı kitabında yazır: "Mənim Heminqveyə olan məhəbbətim bir anlıq həvəs deyildi. Bizim, sadəcə uzun müddət birgə və eyni şəhərdə qalmağın imkanımız olmamışdı. Ya onun başı hansısa qıza qarışırdı, ya da mən məşğul olurdu... Lakin mən "başqa qadın"ın haqqına hörmət etdiyimə görə daim həyatımdakı mükəmməl kişilərdən ayrılmışam... Fəqət anımam ki, bu "səfeh"liyim olmasa, o kişilərin mənə olan məhəbbəti daha uzunmüddətli olardı..."

Anasının qatili

Ditrix Hitlerin ən sevimli aktrisası olub. Həmişə siyasətdən uzaq olan Ditrix fərin geri qayıtmaq təkliflərini nəinki rədd edib, hətta 1938-ci ildə Amerika vətəndaşlığını qəbul edərək antifaşist hərəkatının fəal iştirakçısına çevrilib. Cəbhə ehtiyacları üçün milyon dollar toplayıb, qaçqınlara qaçğı göstərib, hərbi düşərgələrdən insanların azad olunmasına çalışıb, 1942-1945-ci illərdə cəbhə xəttində silsilə konsert proqramları ilə çıxış edib.

52 yaşında Marlen kino aləmini tərk edib. O özünün konsert şousunu təşkil edərək bütün dünyanı gəzib. İstedadlı bəstəkar, pianoçu, Marlendən 30 yaş kiçik olan Bert Bakarakla 10 il qastrol səfərləri, xoşbəxt və sevgi həyatı Bertin cavan qadınla evlənməsi və şounu tərk etməsilə sona çatıb. Ayrılıq Ditrix ağır depressiyaya salıb, aktrisa uzun illər alkoqoldan asılı olub. 1975-ci ildə Ditrix Sidneydəki konserti zamanı səhnəyə içkilə çıxıb və yıxılaraq ciddi zədə alıb. Artıq sərbəst hərəkət edə bilmədiyindən Ditrix Parisdəki balaca mənzilinə qayıb. Dostların, tamaşaçıların onu əlil arabasında və yatağa düşmüş vəziyyətdə görməsinə razı olamyıb.

Remarkın və Heminqveyin ilham mənbəsi

Venesiya: hekayə başlayır

1928-ci ildə Venesiyada keçirilən kinofestival Ditrixin həyatını alt-üst edib. Ziyafətlərin birində masaya zövqlə geyinmiş, zərif üz cizgilərinə və iti baxışlara malik tanış olmayan kişi yaxınlaşıb və özünü Erix Mariya Remark kimi təqdim edib. Marlen onun çox cavan olduğunu düşüncəyə düşüb. Belə mükəmməl bir kitabın müəllifi ("Qərb cəbhəsində dəyişiklik yoxdur") daha yaşlı olmalıdır — deyə aktrisa fikirləşib. Roman Ditrixin sevimli kitabları arasında idi, lakin Birinci Dünya Müharibəsinin dəhşətlərini təsvir edən yazıçı ölkəsindəki kaosu qarşısını almaq iqtidarında deyildi. Almaniya da Remarkın kitabları tonqalda yandırılıb, yazıçı altı il xaricdə yaşamaq məcburiyyətində qalıb.

Aktrisa ona kinoda və həyatda calanan cazibədar qadın rolundan tənqə gəlib. Tezliklə aşıqlar Parisə yollanıblar. Kino karyerası uğursuzluqla nəticələnən Ditrix yalnız Remarkın diqqəti sayəsində ayaqda qalıb. Marlen kişilərin ürəyini fəth etməyi yaxşı bacarıb. Həyat yoldaşı ilə dostluq münasibətlərində qalan aktrisa onun ömrünün sonuna qədər pulla təmin edib. O, ərinin rus emiqrantı və evlərində qulluqçu işləyən Tamara ilə əlaqəsinə də sakit yanaşmış. Ölənə qədər Rudolf Ditrixin rəsmi həyat yoldaşı olaraq qalıb.

Müharibə və ayrılıq

Tezliklə Ditrix və Remarkın eşq macarası haqqında bütün dünya bilib. Bu zaman Remarkın "Zəfər tağı" əsəri işıq üzünü görüb. Marlen Ditrix əsərin baş qəhrəmanı Joan Madunun prototipi olub. Tədrisən Marlen yazı masası arxasında saatlarla vaxt keçirən Remarkdan bezib.

Gecikmiş məhəbbət

Marlen Ditrix və Ernest Heminqvey ilk dəfə 1934-cü ildə Fransada görüşüblər. Heminqvey Afrika səyahətindən qayıdıb, Ditrix isə faşist Almaniyaşında yaşayan qohumlarına baş çəkəndən sonra, Hollivuda yollanıb. Lakin Marlenlə Heminqvey arasındakı məktublaşma on beş il sonra Marlenin 47, Heminq-

veyin 50 yaş olanda başlayıb və 1961-ci ilə qədər davam edib.

Marlen uzun müddət Heminqveylə münasibətlərini "dostluq sevgisi" adlandırır. Hər iki məşhur birini bəyənərsə də, tale daim onları bu və ya digər səbəbdən ayırıb.

Qızı Mariya ilə nəfəs alan aktrisa gözləmədiyi sürprizlə qarşılaşıb. Mariya anası üçün "ölüm" hədiyyəsi hazırlayıb, 1992-ci ildə "Anam Marlen" adlı kitabında o, aktrisa haqda qalmaqallı faktları üzə çıxarıb. Bu yalanlara dözə bilməyən Marlen Ditrix 1992-ci il mayın 6-da vəfat edib və üç ölkənin (Almaniya, Fransa, ABŞ) bayrağı altında Berlin qəbiristanlığında anasının yanında dəfn olunub.

Leyla ƏLİYEVƏ

2015

N 23(32) 19.06.2015

Servantes ölümündən 400 il sonra dəfn edilib

Yazıçı Migel de Servantesin ölümündən 400 il sonra, bu yaxınlarda tapılmış nəşinin qalıqları Madrid-də rəsmi mərasimdə dəfn edilib. Bu günlərdə keçirilmiş dəfn mərasimi haqqında "Assosieyted Pres" ("Associated Press") agentliyi xəbər verir.

Qeyd edək ki, Servantesə və onun arvadı Katalina de Salazara aid olduğu ehtimal edilən insan sümüklərini 2015-ci ilin mart ayında arxeoloqlar monastırda aşkar etmişdilər. Əvvəlcə Servantesin dəfn edildiyi yer bəlli olsa da, 1673-cü ildə monastırda aparılan bərpa işlərindən sonra qəbir itmişdi. Xatırladaq ki, artıq bir ilə yaxındır ki, mütəxəssislər yazıçının qəbrinin axtarışı ilə məşğul olurdu.

Devid Bekhem kral Arturu canlandıracaq

Klassik Britaniya əfsanəsi olan Kral Artur və Dəyirmi masanın cəngavəri haqqında film çəkilir. Film-də, əsas rollarda futbol üzrə İngiltərə yığmasının keçmiş yarımmüdafiəçisi Devid Bekhem, eləcə də aktyorlardan Cud Lou, Anabell Uollis, Erik Bana, Poppi Delevin, Ketli Makqrət və Çarli Xannem oynayacaq. Filmin rejissorunun sözlərinə görə, planetin ən məşhur futbolçularından olan Bekhem Eskaliburanın daş qılıncı ilə olan klassik səhnəni oynayacaq.

Qay Riçinin filmi 6 seriyadan ibarət olacaq. Seriyalardan birində Kral Artur haqqında əfsanədən bəhs ediləcək. Film 2016-cı ilin iyul ayında ekranlara çıxacaq.

Müxtəlif illərdə müxtəlif klublarda karyerasını davam etdirmiş, o cümlədən, İngiltərənin "Mançester Yunayted", İspaniyanın "Real", Fransanın "Pari Sen-Jermen" və Amerikanın "Los-Anceles Qalaksi" futbol klublarında oynamış dünyanın ən məşhur futbolçularından biri olan Devid Bekhem 2013-cü ildə futbol karyerasına son qoyub. Bəlkə də çəkiləcəyi bu filmə Bekhem artıq aktyor karyerasına başlayacaq.

"Bozun 50 çaları"nın əlyazması oğurlandı

Erotik roman kimi qalmaqal yarıdan "Bozun 50 çaları"nın ikinci hissəsinin əlyazması oğurlanıb.

İngiltərənin "Qardian" ("The Guardian") qəzetinin verdiyi xəbərə görə, kitabın nəşr edilməsinə az qalmış romanın əlyazması oğurlanıb. Müəllifin sözlərinə görə, o, artıq oğurluq haqqında müvafiq orqanlara müraciət edib və əlyazmanın oğurlanması ilə bağlı cinayət işi başlanıb.

Xatırladaq ki, ingilis yazıçısı Erika Ceyms daha öncə əsərin ikinci hissəsinin baş qəhrəmanlardan biri olan Qreyin dilindən yazıldığını açıqlamışdı.

***

Böyük Britaniyanın detektiv kraliçası Aqata Kristinin əsərlərinin motivləri əsasında "Krem və cəza" ("Creams and Punishments") kulinariya kitabı nəşr edilib. Kitab 2015-ci ilin sentyabr ayında Britaniyanın Torki şəhərində detektiv yazarının anadan olmasının 125 illiyi münasibətilə keçiriləcək festivalda təqdim ediləcək. Bu barədə İngiltərənin "Qardian" ("The Guardian") qəzeti məlumat verib.

Kitabda Aqata Kristinin hekayə və romanlarının personajlarının zəhər qatdığı yemək reseptləri toplanıb. Kitabın müəllifi fransız yazıçısı Anna Martinettidir. Kitabın təqdimatı zamanı müəllif təkcə yeməklər haqqında danışmayacaq, həm də onların hazırlanma qaydasını (təbii ki, zəhərsiz) göstərəcək və bəşirdiyi yeməklərdən qonaqlarına təklif edəcək. Yeməklər Torkidə Aqata Kristinin yaşadığı evdə təqdim ediləcək. Festivalda, əsasən, "Qətl elan edilib" romanında təsvir edilən şokoladlı tort və "Kədərli sər ağacı" əsərində süfrəyə verilən yağda bişirilmiş balıq təqdim ediləcək. Martinetti onu da əlavə edib ki, Aqata Kristinin əsərlərindəki yeməklərin heç də hamısı kimisə zəhərləmək üçün bişirilmirdi. Müəllif kitabında yazıçının əsərlərində olan başqa yeməkləri də qeyd edib.

Aqata Kristidən "zəhərli yemək reseptləri" kitabı

Ajda Pekkan Ərdoğanı eşitmədi

Ötən il Türkiyə prezidenti Rəcəb Tayyip Ərdoğanın iftar qonaqlığına qatılan müğənni Bülent Ərsoylu həmkarı Ajda Pekkan arasında başlamış qalmaqal yenidən qızışdı.

Türkiyə mətbuatı xəbər verir ki, həmin qonaqlıqda Bülent Ərsoy onə salam verməyən Ajda Pekkana "ifritə" deməsi sənətçilər arasında narazılığa səbəb olmuşdu. A.Pekkan bu sözüə görə B.Ərsoy məhkəməyə vermiş, lakin R.T.Ərdoğanın aralarındakı məsələni xoşluqla yoluna qoymaları xahişindən sonra ara sakitləşmişdi. Bülent Ərsoy Ərdoğanın istəyini yerə salmayaraq Ajda Pekkan ilə küsülmü yə uzatmamışdı.

Lakin bugünlərdə A.Pekkanın şikayəti üzrə B.Ərsoyun həbs olunması haqqında qərar çıxarılıb. Bu barədə B.Ərsoyun prodüseri Fevzi Siverek belə deyib: "Beykoz Ədalət Sarayından zəng gəldi. Məhkəmənin qərarı ilə Bülent Ərsoy haqqında həbs qətimkan tədbiri seçilib. Ajda Pekkan prezidentin xahişini yerə salaraq məhkəməyə müraciət edibmiş. Gedib ifadəmizi verəcəyik. Qarşılıqlı olaraq, biz də Ajda Pekkana qarşı onun Bülent Ərsoy əleyhinə işlətdiyi ifadələrə görə iddia qaldıracağıq".

Hazırladı: NARINGÜL

Oxucuların nəzərinə

Tərcümə Mərkəzinin nəşr etdiyi (Xuan Rulfo – "Pedro Paramo", Matilda Urrutia – "Pablo Nerudayla yaşanan ömür", "Latın Amerikasını romanı", "Xilas yolunun yolçuları", "Bəşəri poeziya", Ernest Heminquey – "Qadınısız kişilər", Akutaqava Rünoske – "Tanrıların istehzası", Jasmina Mixayloviç – "Xəzər dənizinin sahillərində", "Serbcə-Azərbaycanca lüğət", "Sözün Aydını", Oljas Süleymenov – "Az-Ya", "Candles (101 verses)" şeir antologiyası) kitabları şəhərin aşağıdakı kitab mağazalarından əldə edə bilərsiniz.

- Akadem. Kitab mağazası
- Kitab klubu mağazası
- Akademiya Kitab Mərkəzi
- Kitab.Az mağazası
- (28 may metrosu ətrafındakı kitab mağazaları)